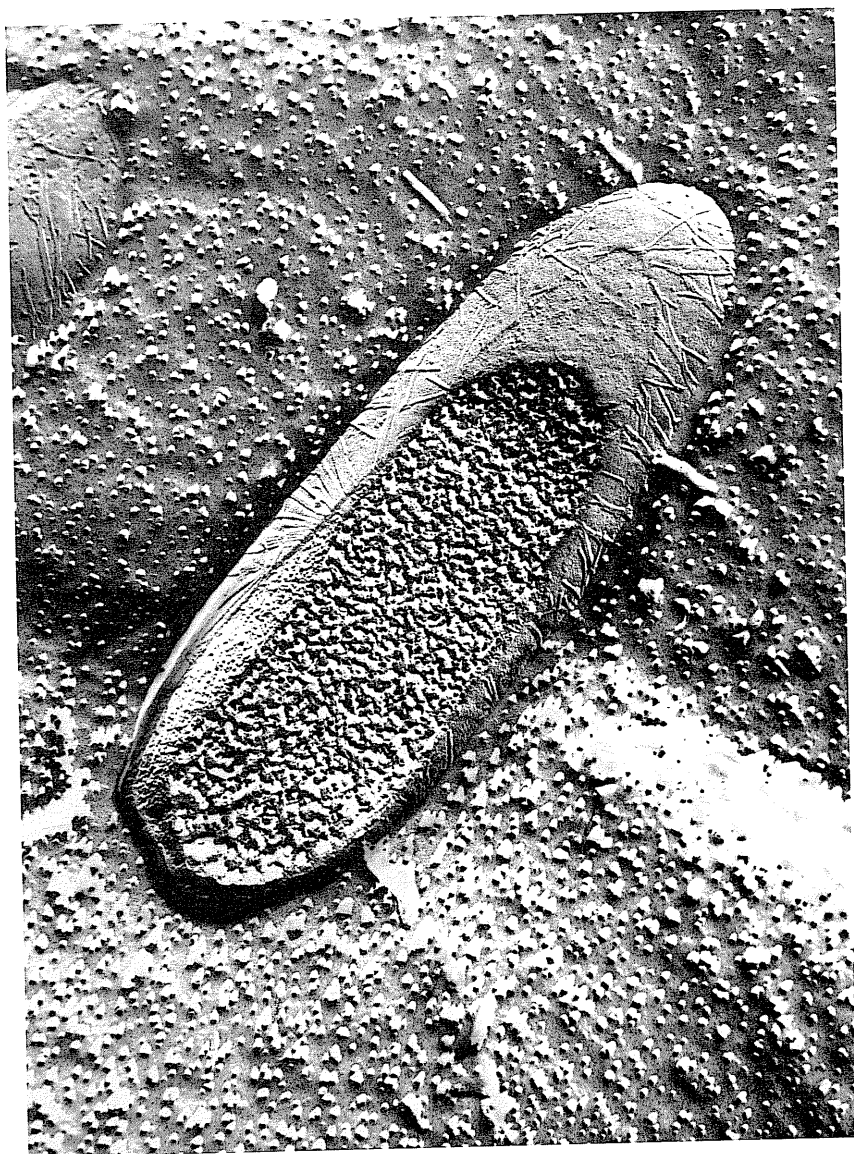

Z ultrastrukturní elegance prokaryontního života

Ve společenstvu vodního květu jsou závití sinice *Nodularia spumigena*
často porostlé sítěmi aktinomycet i plísňových hyf.
(Řádkovací elektronový mikroskop – foto Jan Šmarda)

Z ultrastrukturní elegance prokaryontního života

Střevní tyčinkovitá bakterie *Escherichia coli* prozrazuje při preparaci mrazovým lámáním tři vrstvy svého buněčného povrchu: dvě vrstvy stěny (vnější z nich nese bičíky a fimbrie) a plasmatickou membránu.

Cytoplazma je po zmrazení zrnitá.

(Řádkovací elektronový mikroskop – foto Jan Šmarda)

ALEŠ SEKOT

Sportovní mobilita versus globalizace: nové téma sociologie sportu

Sociologicky významné téma vztahu sportu a společnosti stále naléhavěji aktualizuje problematiku globálních aspektů fungování sportu jako sociálně-kulturního fenoménu. V globální rovině sport zaznamenává řadu dynamicky vnitřně rozporuplných a nevyváženě se rozvíjejících procesů, které jsou charakteristické zejména racionalizací, důrazem na úspěch a vrcholný výkon, specifickým zaměřením tzv. sportovní etiky a vznikem globální sportovní elity. Významnou roli v těchto procesech sehrávají masová média jako zprostředkovatel globálních hodnot a jako součást sportovní globalizace, zahrnující dále aspekty technické, migrační, ekonomické a ideologické. Sportovní migrace je pak výrazem dynamizace globální provázanosti světa, kdy se aktualizuje rozpor mezi snahou získat co nejvýhodnější geograficky podmíněnou pozici na sportovní scéně na jedné straně a smysluplností výchovy domácích sportovních talentů na druhé straně. Stojíme navíc před řadou geopolitických aspektů sportovní migrace, která snad nejnaléhavěji směřuje k otázce, co tvoří její nejsilnější motivy. Mnozí v tomto kontextu zmiňují pojem kulturního kolonialismu a správně se připomíná i téma kulturní přizpůsobivosti migrujících sportovců. Zatímco bohaté západní kluby posilují hostujícími sportovními hvězdami svoji popularitu a prestiž, stojí naopak zejména mnohé rozvojové země před problémem úbytku svých sportovních talentů.

Globální aspekty soudobého sportu

Fenomén sportu se stává stále pevnější součástí ilustrativních charakteristických stránek soudobého světa. Společnost a celé společenské skupiny jsou v mnohém ohledu stále více ovlivňovány sportovní podívanou. Víme velice dobře, že svět sportu je arénou nekompromisní soutěže, a to jak na samotném soutěžním sportovním poli, tak mimo jeho rámec. Obě strany „sportovních mantinelů“ svými vlastními prostředky a rozmanitostí cílů utvářejí celkovou povahu a význam sportu. Máme tak před sebou ekonomické a politické kontexty tvořící rámec komplexních znalostí o sportu jako sociálně kulturním fenoménu. Právě z takovýchto zorných úhlů pohledu pak zkoumáme co je možné, přípustné a fascinující ve světě sportu.

Moderní sport je pevně provázán se světem *globálních závislostí*. Jsme tak svědky zřetelného růstu popularity významných mezinárodních sportovních událostí stejně tak jako oblíbenosti sportování a sportovního oblečení

v kontextu kategorie volný čas či sílících projevů vzájemných vztahů sportu a masových médií.

Sport je produktem společnosti, je integrální součástí *kulturního dědictví* a jedinečnou formou *kolektivní aktivity*. Sport – jako kulturní fenomén – je v ohnisku sociologického zájmu především zkoumáním jeho úlohy ve společnosti. Sociologové sportu se snaží kriticky postihnout funkce a význam sportu ve společnosti, jejíž jsou součástí. Sociologie tak stojí před úkolem popsat a vysvětlit vznik a vývoj sportu v historické perspektivě a v rovině různosti kulturního prostředí. Důležitou úlohu zde sehrává i postižení *socializačních funkcí* moderního sportu, rozbor hodnot a norem jednotlivých forem sportu a jeho subkulturních projevů.

Sociologie sportu přispívá jak k adekvátním znalostem o společnosti, tak k formování takové praxe, která by nedevastovala, nýbrž harmonizovala životní prostředí a lidské zdroje: Svět sportu je místem zápasu, boje. Sociologové na půdě sportu proto musí zkoumat koexistenci a spolupráci stejně tak jako fenomén síly a moci tak, abychom lépe porozuměli jevům, které utvářejí svět sportu a jeho přístupné hranice.

Sport je pohybovou institucionalizovanou aktivitou spojenou se zvýšeným fyzickým úsilím a komplexem relativních fyzických dovedností motivovaných zlepšením celkové kondice, osobním prožitkem či cíleným výsledkem nebo výkonem. Jsme si vědomi skutečnosti, že jakýkoli pokus o definiční vymezení sportu reflektuje strukturu a organizaci vztahů sociálního života v konkrétní společnosti a v konkrétním čase. Sport je takto součástí sociálního a obecně kulturního života a přibližuje nám adekvátnější popis a pochopení života společnosti v daném kulturním, sociálním a politickém kontextu. Z toho pak logicky plyne, že ideje o sportu se mění v dimenzích *času a prostoru*. Pokud daná kultura akcentuje vztahy kooperace, pak princip soutěživosti s cílem získat vítězství a odměnu bude znít spíše rušivě, či dokonce nemorálně. Pro lidi žijící v kulturním ovzduší soutěživosti je naopak sport synonymem osobní výzvy a pohybové aktivity a hry bez vítěze mohou ztrácet smysl.

Vzájemné vztahy mezi sportem a společností jsou významně modelovány sílící vzájemnou globální provázaností jednotlivých zemí, států a kontinentů. Obchodní, tržní, válečné, migrační a kulturní vazby tvoří důležitou součást historie lidstva. V současnosti jsme svědky nových forem *provázanosti společenství* různých částí světa. A právě tato skutečnost usnadňuje a umožňuje samotné fungování a „konzumaci“ moderního elitního sportu. Ten je v širším kontextu provázán i s širší problematikou étosu sportu a soupeření těl, filozofickými reflexemi kultury sportovního činu a morálními konflikty v oblasti sportu.

Souhlasíme s definicí *globalizace* jako procesu vyvažování zmenšujících se rozdílů a zvyšování rozmanitosti *multikulturnosti světa* při současném úsilí vlivných mocenských skupin ovládat a regulovat přístup ke globálním zdrojům bohatství. Když diskutujeme globalizační dimenzi na poli sportu,

narážíme tím i na vztažné pojmy *amerikanizace*, *CocaColonizace* či *disneyfikace*. Jinými slovy: Americké formy kultury, výrobky a ideová poselství jsou na účet místní kultury vnučovány jiným kulturám. Někteří badatelé v tomto kontextu hovoří přímo o kulturním imperialismu ve smyslu kulturní hegemonie devastující místní tradice, zvyky a obyčeje a vytrhávající z původních etnických kořenů místní populaci. Z hlediska reakcí na globalizační procesy můžeme v zásadě hovořit o jejich totálních či dílčích dimenzích a zmínit pasivní, participující či konfliktní kulturní reakci.

Vzájemné vztahy mezi sportem a globalizací neprobíhají zpravidla zcela exaktně a přímočaře. V rovině *globálního sportu* však můžeme zmínit řadu charakteristických procesů:

- dlouhodobý ústup či dokonce zánik jedinečné nezápadní lidové kultury;
- vznik a šíření speciálně rodově (gendered) dimenzované ideové báze, obsahu, významu, zvyklostí a ovládacích mechanismů globálního sportu;
- prudký nárůst zvědečtění, racionalizace a zhodnocování lidských schopností;
- elitní sportovci jsou stále zřetelněji vychováváni jako „efektivní stroje“ řízené principem sportovní etiky zaměřené primárně na dosažení úspěchu a vrcholného výkonu;
- sportovci, diváci a konzumenti sportovní podívané jsou v jistém smyslu chápáni jako enviromentální hrozba;
- vznik *globální sportovní elity* souvisí i s prohlubováním rozdílů mezi bohatým Západem a chudým rozvojovým světem.

Výše uvedené procesy prostupují moderní sport od dob, kdy se sport stal médiem a barometrem národního sebevědomí a výrazem soutěživosti mezi národy a státy. Poslední dekády 19. století se tak staly svědkem šíření sportovního zápolení a vzniku sportovních organizací právě na mezinárodní úrovni. Došlo ke zvyšování příležitostí sportovního soutěžení mezi národními týmy a k postupnému akceptování specifických – většinou západních – sportovních odvětví, stejně jako ke vzniku světových mistrovských sportovních soutěží (kupř. ve fotbalu) a k znovuoživení globální sportovní události prvořadého významu – olympijských her. Postupné organizování světových mistrovství v řadě sportů dodalo globalizačním účinkům sportu nepochybně silný impulz. Sport v tomto smyslu můžeme chápat jako *globální idiom*, jako formu mezinárodní komunikace, jako svým způsobem dorozumivací „jazyk“ vstřícně přijímaný v celosvětové dimenzi. Komerční aspekty sportovní globalizace pak reflektují intenzivní úsilí prezentovat elitní populární sporty prostřednictvím masových médií v celosvětovém měřítku při účinném využívání zákonitostí *reklamy* a *spozorství* ve jménu rozšiřování trhu a maximalizace zisků. Nadnárodní

společnosti takto využívají sport jako prostředek šíření vlastních produktů a služeb v globálním měřítku. Například průmysl sportovních potřeb je zpravidla spojen sítí nadnárodních firem usilujících nejen o co největší podíl na trhu, nýbrž cílících i ke globálním výrobním strategiím včetně, tzv. delokalizace. Zvyšující se podíl populace rozvojových zemí se podílí na produkci zboží, které fakticky slouží reprodukci životního stylu bohatých rozvinutých zemí. Mediální sport masové zábavy a sportovní potřeby se tak stávají synonymem globálně šířených hodnot a životních stylů.

Mediální sport jako zprostředkovatel globálních hodnot

Globální sport je specifickým výrazem západní *maskulinní kultury*. Sport je v tomto smyslu jedním z nejmočnějších dosud známých *transferyových mechanismů* na půdě kultury a hodnotových orientací. Západní dominance však ani na tomto poli není neomezená. Lidé však v řadě případů čelí bezbřehému šíření globálních vzorů maskulinních sportovních ikon ve snaze udržet, posílit a rozvinout vlastní původní domorodé formy sportovních aktivit.

Globální provázanost komplexní konstrukce světa sportu zahrnuje řadu charakteristických rysů. V tomto smyslu máme před sebou následující dimenze sportovní globalizace:

- *Technická* – šíření sofistikované (zejména komunikační) technologie prostřednictvím velkých korporací a vládních agentur.
- *Migrační* – zahrnuje mezinárodní sportovní turismus orientovaný na sportovní události a rekreační sportovní příležitosti a obsahující fenomén hostování či imigrace atletů v cizích místních či dokonce národních týmech.
- *Ekonomická* – orientace na rychlý a efektivní oběh kapitálu a sportovních produktů a jejich ekvivalentů na globální úrovni.
- *Mediální* – reflektující rychlý přenos informací a idejí utvářených a zprostředkovaných prostřednictvím masových médií, jako je rozhlas, televize, video, internet a globálně propojené komunikační spoje
- *Ideologická* – šířící identické ideje a hodnoty přes hranice států a národů

Praktické implikace sportovní globalizace odrážejí kupříkladu skutečnost, že nejlepší hráči Evropské ligy mistrů – z Evropy, Jižní Ameriky a Afriky – používají výzbroj a výstroj navrženou na Západě, financovanou nadnárodními společnostmi jako Nike či Adidas a ručně vyrobené v Asii i za použití dětské práce.

Významné globalizační znaky vykazuje zejména průmysl produkující sportovní produkty pro *volný čas*. Sportovní oblečení a obuv se tak stává

symptomatickým znakem městského životního stylu a charakteristickým symbolem *konzumní kultury*. Vůdčí postavení na tomto poli dnes zaujímá Nike. Prezentace a prodej zejména sportovní obuvi této globálně rozšířené prestižní firmy je cílem dynamické sítě zahrnující návrháře, výrobce, subdodavatele, distributory a makléřské firmy. Americké vedení koordinuje tuto složitě provázanou síť v řadě geograficky vzdálených zemí, jako je Thajsko, Singapur, Jižní Korea nebo Čína. Designéři této firmy navrhují oblečení pro volný čas jak důrazem na celosvětovou prodejnost, tak s ohledem na specifika vkusu místních trhů. Místní koncesionářští prodejci pak zajišťují přiměřenou distribuci v souladu s *globální marketingovou strategií*. Komplex mediální sportovní produkce je navíc efektivně využíván ke zvýšení popularity produktů. Na půdě reklamy se efektivně využívají i globálně známé sportovní hvězdy, jako např. brazilský fotbalista Rinaldu nebo černá basketbalová legenda Jordan. Elitní sport se nyní objevuje v celosvětovém měřítku ve sféře obchodu a reklamy, které pevně souvisí s fenoménem zvaným *global flow*.

Kontext sportovní globalizace však upozorňuje i na skutečnost, že kulturní vkus a módu není možné neomezeně ovládat: lze je však efektivně *ovlivňovat*.

Souhlasím tak s Ellisem Cashmorem: „Nike je významou firmou nikoli primárně tím, že by nějak zásadně ovlivnila sportovní módu, nýbrž tím, že ji nebývale globálně rozšířila v souladu se svými obchodními zájmy.“ Sportovní produkty jsou tak asociovány – zejména mezi mládeží a pracujícími – s *globálně šířenými a sdílenými představami úspěchu* a schopnosti být „in“. Televize, film a dokonce i vzdělávací instituce jsou tak desítky let součástí měnící se kulturní konfigurace, ve které sport zaujímá stále přitažlivější postavení. Některé výrobky jsou prodejné právě díky tomu, že jsou asociovány s fascinujícím světem sportu. Právě proto jsou reklamní kontrakty na půdě sportu tak velice lukrativní. Nike je příkladem schopnosti využít dané sociální, politické a kulturní požadavky v pravý čas a na pravém místě a marketingově je zhodnotit. V době, kdy Spojené státy byly sužovány nekončícími rasovými problémy, aréna sportu ukazovala, že barevní – bez ohledu na jejich původ – mohou dosáhnout těch nejvyšších met. Basketbalová superstar *Michael Jordan*, jakožto významná marketingová ikona firmy Nike, představuje pohádkový příběh černého muže, který se díky světu sportu dostal „až na samotný vrchol“ myslitelného obdivu a bohatství. Vytváření takového image by však nebylo možné bez *kulturní a technické transmutace* společnosti prostoupené složitou sítí koaxiálních kabelů propojených ideovým poselstvím fascinujícího světa sportu. Když se Michael Jordan objevil počátkem devadesátých let jako reklamní hvězda společnosti Nike, posílil zároveň *globální zviditelnění* svého klubu Chicago Bulls a národní basketbalové ligy a nesmírně zvýšil zejména popularitu basketbalu samotného. Pochopitelně primárně zvýšil prodej sportovní obuvi značky Nike.

Svět médií a sportu je stále těsněji provázán vazbami vzájemně výhodných vztahů. Média šíří image migrujících individuálních sportovních hvězd, podporují specifické formy trávení volného času a šíří tak zároveň nepřehlédnutelné kulturní poselství v globálním měřítku. Olympijské hry či světová mistrovství v kopané sledují miliardy lidí po celém světě. Moc masových médií ve spojení se světem sportu vytváří globálně neomezený prostor pro šíření hodnot jedinečně podívané, vzrušení a osobních vzorů. V rovině hodnot a idejí pak takové jedinečné sportovní události jako olympijské hry slouží jako katalyzátor šíření nadnárodních idejí akcentujících především obdiv k vysokému výkonu a vítězství. Velkolepé ceremoniály u příležitosti zahájení a ukončení olympijských her usilují jak o co nejučinnější tvorbu pozitivních představ o hostitelské zemi, tak se obracejí i se společným poselstvím i ke globálnímu publiku. V tomto smyslu máme před sebou jedinečný příklad *homogenizace* kultury, když dosahování co nejlepších výsledků ve sportu, podstata samotného olympijského hnutí a vědecky dimenzované sportovní programy fungují vedle souběžného zvyšování *rozdílnosti sportu* na alternativní či subkulturní úrovni.

Sportovní migrace: aktuální téma

Přelom nového tisíciletí přináší i na půdě sportu nová témata. Jsme svědky stěží zodpověditelné otázky „vítězů“ a poražených v kontextu globalizace sportu. Kdo má největší užitek z globální dimenze sportu? Jaký je skutečný dopad globálně mediálně zprostředkovaného elitního sportu na lokální masové rekreační sportování? Kde jsou limity nekonečného prohlubování propasti mezi elitním vrcholovým profesionálním sportem na jedné straně a rekreačním sportem na druhé straně? Kam až může dojít bezuzdná posedlost překonat rekordní výkony a jaké jsou skutečné nejzazší meze lidského těla? A existuje vůbec nějaké realistické měřítko materiálních odměn populárních sportovců? Další otázky se nepochybně otevírají v kontextu úvah možností a mezi regulování, kontroly, udělování licencí a správy na půdě sportovní politiky. Její globální výměr je silně aktualizován problematikou násilí, fyzického poškozování a bolesti, užívání návykových výkon povzbuzujících látek a vůbec velkého tématu vztahu sportu a zdraví.

Naše současná evropská zkušenost stále naléhavěji upozorňuje na největší fenomén *migrace sportovní pracovní síly* a otevírá relevantní problémy výchovy domácích sportovních talentů a vykořisťování sportovců ze zemí, které nejsou součástí evropských organizačních struktur. Právě zde se znovu ukazuje, že bohatý Západ hraje dominantní rozhodovací úlohu: má nejvyšší kredit, status a prestiž. Čím je jednotlivé sportovní odvětví technicky a finančně náročnější, tím obtížnější je udržet krok na úrovni globální konkurenční schopnosti (kupř. Formule 1 či polo). A zde má Zá-

pad nespornou materiální převahu. Může si proto také dovolit získávat nejen sportovní talenty, nýbrž i odborníky a trenéry ze zemí, kde sport nepřináší takovou míru materiálních požitků. Na půdě fotbalu jsme tak svědky víceméně jednosměrného proudu jak vrcholových sportovců z bývalého „komunistického bloku“, tak talentů z Afriky a Jižní Ameriky do bohatých evropských klubů prestižních ligových soutěží. Spojené státy pak čerpají zejména talentované lehké atlety a basketbalisty.

Západ sehrává dominantní postavení i v oblasti návrhů, výroby a marketingu sportovní výzbroje a výstroje. Většina inovací i v tomto směru vzniká na Západě. Také nadnárodní sportovní federace jsou zpravidla ovládnány západními funkcionáři a úředníky. Globální sportovní turnaje a klání jsou většinou pořádány v rámci kulturní západní hemisféry. Z tohoto pohledu je to tedy Západ, který pevně drží v rukou nadvládu ve světě globálního sportu a kde je tedy i vítězem *globálního sportovního zápasu*.

Geopolitické aspekty sportovní migrace

Pracovní migrace tvoří integrální a již vžitou stránku sportovní globální scény. Tento pohyb lidí v prostoru či sociálním postavení se týká nejen sportovců, ale zahrnuje i trenéry, kouče a funkcionáře, úředníky a vědecké pracovníky. Jde o stále dynamičtější fenomén pohybu lidí světa sportu mezi národy a kontinenty.

Sociologové v tomto ohledu zpravidla mapují zejména populární sporty.

V centru pozornosti leží problematika mobilityních drah a takovéto významné změny v životě mají dosah pro samotného sportovce a i pro hostitelskou stranu. V tomto ohledu se nabízí řada problémových otázek:

- Které sporty nejvíce motivují k migraci?
- Jaké kulturní změny sportovní migraci doprovázejí?
- Existují vůbec nějaké obecné vzory sportovní migrace?
- Co náleží k nejsilnějším motivačním faktorům pro migraci?
- Jaké specifické zkušenosti jsou profesionální migrující sportovci nejsilněji vystaveni?

Migrace sportovců v rámci „sportovního průmyslu“ probíhá na třech úrovních: v rámci národa či státu, mezi státy v rámci jednoho světadílu a v globálním měřítku mezi kontinenty. Snad největší pohyb v tomto směru zaznamenal již zmíněný fotbal, dále americký fotbal, basketbal, lední hokej, kriket a lehká atletika. Sociologická literatura v tomto ohledu nabízí např. zajímavou analýzu sportovní mobility basketbalistů Dominikánské republiky do USA. Evropská perspektiva upozorňuje na migrační posuny fotbalistů, hokejistů, basketbalistů a lehkých atletů mezi východní Evropou a členskými zeměmi Evropské unie. Specifickým příkladem zřejmě převážně finančních motivů pohybu sportovní pracovní síly v me-

zinárodním měřítku tvoří nedávná angažmá českých hráčů ledního hokeje a fotbalu v bohatých ruských klubech. Sportovní migrace po rozpadu „socialistického tábora“ je pak nejčastěji spojována s pojmem „potrubí talentů“. Do tohoto vzorce plně zapadá i exodus talentovaných bosenských a chorvatských sportovců během válek v bývalé Jugoslávii směrem do západní Evropy. Dá se předpokládat, že postupné rozšiřování Evropské unie směrem na východ tento proces ještě urychlí.

Mezi Severní Amerikou, Evropou, Jižní Amerikou a Asií je pohyb pracovní síly významný ve sportech, jako je americký fotbal, basketbal a fotbal. V polovině devadesátých let např. více než 400 Američanů působilo v evropských profesionálních basketbalových soutěžích, zejména v Itálii a Španělsku včetně české vrcholné ligové soutěže. A souběžně s tím americké hokejové kluby usilují o získání hráčů ze Skandinávie, České republiky a Slovenska. Sportovní migrace také usnadňuje kanadským a americkým hokejovým hráčům uplatnění jejich sportovního mistrovství v Británii, Německu, Francii či Švýcarsku.

Aktivním nábojem evropských sportovců se vyznačují některé americké univerzity. Stejně tak zde úspěšně hledají uplatnění sportovně nadaní afričtí studenti. Australané, lidé z Karibiku, Jižní Asie a Jižní Afriky nacházejí již desítky let mnohdy prominentní uplatnění v anglickém kriketu. Fenomén sportovní migrace dále příznačně ilustruje zkušenost evropských, amerických a afrických atletů v prestižním kolotoči lehkotletické Grand prix či mezinárodní účast lyžařů na světovém poháru ve sjezdovém lyžování. Jiným příkladem může být profesionální cyklistika nebo motoristický sport, počínaje kolotočem globálně „rozkročených“ Velkých cen Formule 1 až po mezinárodní složení cyklistických profitů.

V týmových sportech jsou hráči angažováni na určitou, zpravidla smluvně zakotvenou dobu v hostitelských zemích, nebo dokonce usilují i o získání nového občanství. V některých případech se tak migrující sportovci mohou stát členy národních týmů a reprezentovat svoji „novou vlast“.

Sledujeme-li fenomén „amerikanizace“ sportu, setkáváme se v zásadě s jistou formou *kulturního kolonialismu*. Sport, jakožto segment masové kultury, je nepochybně významnou formou posilování kulturní hegemonie. Tento proces probíhá v širším kulturním rámci vztahů mezi vyspělými bohatými průmyslovými zeměmi na jedné a rozvojovými zeměmi na druhé straně. To může vyvolávat i velmi specifické formy odporu vůči mocnému působení hlavního proudu globálního šíření sportu. Dominikánská společnost tak pozoruhodným způsobem vyjadřuje odpor vůči americkým zájmům na půdě baseballu: Baseball je totiž jedinou formou kulturní interakce mezi těmito dvěma zeměmi, kde se Dominikánská republika dokázala vyrovnat s Amerikou či dokonce zastínit nadřazenost amerického sportu.

Dynamizace procesu sportovní migrace nabízí řadu pozoruhodných rysů. Za zmínku například stojí, že v některých případech jsou sezónní mi-

grační procesy pevně provázány s *krátkodobými turnajovými přesuny*, typickými kupříkladu pro tenis a golf. Tenisové hvězdy jako Venus Williamsová či Andre Agassi křížují zeměkouli na cestě získávání vítězství a cenných bodů na prestižních turnajích Grand Slam. Tyto migrační „trajektorie“ zpravidla trvají celou sezonu, přičemž pobyt na jednom turnaji ve většině případů nepřesahuje osm dnů. Tenisoví hráči spolu s hráči golfu či piloty Formule 1, jsou tak skutečnými *nomády sportovní migrace*, když neustále mění místo svého profesního působení a v souladu třeba se systémem zdanění příjmů začasté i místo bydliště.

Sportovní migrace svou povahou přináší v některých sportech a ve specifických případech jistý stupeň vykořisťování, nestandardních forem socializace a zvýšených nároků na *kulturní přizpůsobivost*. Dokonce ani tak populární, obdivovaná, bohatá a dokonce zbožňovaná sportovní hvězda jako např. český hokejový idol *Jaromír Jágr* nemůže nezvýhradně rozhodovat o svém profesionálním působení. Může být totiž „prodán“ z týmu do týmu dokonce bez vlastního výslovného souhlasu. Neudivuje, že se rád vrátil do svého „domovského“ kladenského týmu v případě krize kanadsko-americké NHL v sezoně 2004-2005, aby se nakonec přece jen rozhodl pro stejně dočasné – jako lukrativní – působení kdesi v dalekém Rusku a poté opět ve znovuoživené NHL.

Ačkoli ženy ve světě sportu mají stále větší realizační platformu a stávají se tak nedílnou součástí globálních mobilních drah, je dynamika sportovní mobility mužů v tomto ohledu stále mnohem razantnější. Rodové role totiž s ohledem na funkci rodiny či matky v případě žen sehrávají důležitější úlohu než v případě v tomto směru mnohem nezávislejších mužů. Nezanedbatelnou roli sehrává i vliv mnohorozměrného působení národní identity a etnické příslušnosti.

Když se snažíme odhalit základní hybné síly uvádějící v pohyb sportovní migraci, je zřejmé, že ekonomická analýza je sice nesmírně významná, nikoli však nezbytně nutně dominující. Individuální motivy sportovní migrace bývají totiž spíše mnohvrstevné a odrážejí *pluralitu* daných ekonomických, politických, historických, geografických, sociálních a kulturních faktorů. Tyto faktory a individualizované tlaky se mění i v dimenzích jednotlivých sportů a v kontextů zemí a kontinentů. Není pak snadné odhalit právě dominující motiv mobility sportovní pracovní síly. Přitom skutečnost, že zejména v „postkomunistickém bloku“ lidé většinou věří v „sílu peněz“ a jsou ohromováni výší částek za smlouvy některých globálně působících sportovních hvězd, upozorňuje zpravidla na ekonomické faktory jako základní stimul zahraničních angažmá. Astronomické částky vyplácené některým migrujícím fotbalistům či hokejistům tuto skutečnost přirozeně i na půdě veřejného mínění významně modelují. Obecně vzato můžeme shrnout, že sportovní migrace je provázána komplexem politických a ekonomických faktorů, které jsou součástí mocenského boje charakteristického pro globální sportovní systém.

Sociálně-kulturní aspekty migrace sportovní pracovní síly

Je nutné připomenout, že vedle finančních důvodů modeluje svět sportovní migrace i řada dalších faktorů. Správně se připomíná i touha podrobit zkoušce vlastní schopnost soupeřit s těmi nejlepšími či nabýt novou životní zkušenost života v odlišné zemi nebo dokonce kultuře. V případě hráčů fotbalu tak sehrává ve spektru motivů sportovní migrace významnou roli *relativní status a renomé* určitého fotbalového klubu, jeho mezinárodní úspěchy, specifická kvalita herního stylu, složení týmu a ekonomická síla a mezinárodní věhlas týmu či ligové soutěže. České fotbalové hvězdy Nedvěd a Rosický jistě vědí o co v tomto kontextu běží. Kosmopolitní povaha některých ligových soutěží a klubů přináší i přirozenou snahu využít jejich prestiž na politickém poli na cestě zvyšování kreditu země nebo státu.

Odstranění politické železné opony koncem osmdesátých let migrační procesy výrazně urychlilo: Vábníčka finančního zisku a zvýšení prestiže odvozené z profesní sportovní kariéry směrem na Západ se staly silným stimulem migračních vzorců. Přitom však jako protisměrně působící síla i nadále zůstávají nepřehlédnutelné rozhodovací faktory, jako jsou geografická blízkost, historicky sdílená etnicita, kultura, jazyk, náboženství, struktura hodnot, životní styl. Fascinující, neodolatelná kariérní přitažlivost spojená s fanatickými zástupy fanoušků a jinde nevídanou dokonalostí soustavy sportovních zařízení, známých např. v některých italských, španělských a britských klubech, je pro většinu i těch největších fotbalových hvězd prostě neodolatelná. Jejich profesionálním přestupem *získaný status* je dále generován prostřednictvím schopností učit se novému, osvojit si jazyk a zvyky hostitelské země a ochotou respektovat specifika nového kulturního prostředí. Hostitelské kluby nepochybně oceňují i flexibilitu při získávání a zhodnocení místního herního stylu a spojení individuální síly a výkonu s očekávanou týmovou herní technikou. Z lidského hlediska nelze přehlédnout ani fakt, že kolotoč přestupových procedur mnohdy rázem činí z bývalých spoluhráčů nekompromisní soupeře.

Schopnost stát se integrální součástí kultury hostitelské země bývá zpravidla vysoce oceňována: Hráči původem z jihovýchodu Evropy či Jižní Ameriky jsou z tohoto zorného úhlu skandinávskými trenéry, spoluhráči a fanoušky v řadě případů hodnoceni jako spíše emočně nestálí a neschopni plně respektovat nové hodnotově odlišné kulturní prostředí vzájemného respektu k jedinci a přírodě.

Fenomén sportovní migrace aktualizuje – mezi jiným – i otázku zaměstnaneckých práv. Existují zde poměrně velké rozdíly mezi týmovými a individuálními sporty. Evropský fotbal vzdor svým nesporným materiálním výsadám může hráčům nabídnout pouze minimální míru profesních svobod při srovnání s individuálními sporty, jako je například tenis či golf. Martina Navrátilová, John McEnroy či Tiger Woods požívají nepochybně větší míru rozhodovacích pravomocí v záležitostech uplatnění svého spor-

tovního talentu a profesionální kariéry než třeba fotbalový idol David Beckham a celá plejáda fotbalových či hokejových hvězd první velikosti. Individuální sport však rozhodně nenabízí všem stejné výhody známé z tenisu nebo golfu: Mladé gymnastky jsou spíše vystaveny specifickým formám vykořisťování či omezování v rámci tréninkových metod, skladby stravy, udržování tělesné váhy a výkonnostních nároků.

Kolektivní sporty v různých zemích a v rámci sportovních odvětví řeší pracovněprávní problémy migrace i cestou odborů (lední hokej, basketbal, baseball). Univerzitní sport je líhní pro některé profesionální americké basketbalové kluby a týmy amerického fotbalu. Rámcem Evropské unie dnes silně aktualizuje stále živě diskutovanou problematiku volného pohybu pracovní síly i na půdě sportu, když se sportovci z nečlenských zemí stávají subjektem speciálních výběrových procedur.

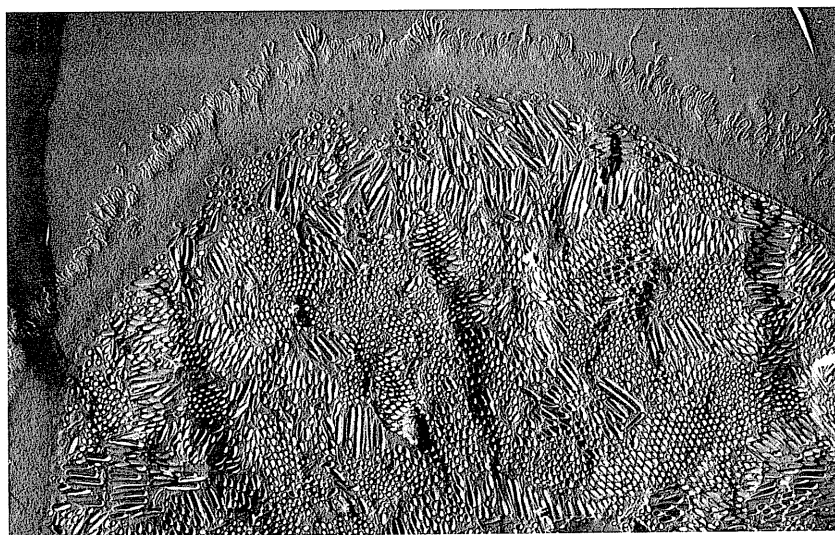
Široká škála dlouhodobé migrace sportovců může v některých případech vyústit i do problému *zužování základny sportovních talentů dárcovských zemí*. Země Jižní a Střední Ameriky tak ztrácejí špičkové baseballové a fotbalové hráče právě díky jejich hromadnému odchodu za „sportovní“ kariérou ve Spojených státech. Rozvojové země investují často mnoho úsilí a materiálních prostředků do výchovy sportovních talentů, které jsou však následně zcela nenávratně absorbovány bohatými západními ligovými soutěžemi či sportovními a univerzitními kluby. Bohaté země takto vcelku snadno získávají právě ty největší sportovní talenty. Projevuje se to následně též na úrovni státní reprezentace. Africké, ale i středoevropské země postrádají právě ty nejlepší do reprezentačních týmu v případech, že jejich národní účinkování koliduje s parciálními zájmy cizí klubové soutěže.

Problematika sportovní migrace má i další, mnohdy spíše skrytou stránku. Zvyšující se počet zahraničních sportovních „legionářů“ totiž přímo úměrně snižuje příležitost pro sportovní uplatnění místních sportovců, zejména „sportovního mláďá“. Víme však, nebo přinejmenším tušíme, že nejznámější evropské fotbalové kluby usilují o co nejlepší pozici za téměř každou cenu a za využití každé možné příležitosti. Citujme namátkou kontroverzního mediálního magnáta a politika Silvia Berlusconiho, vlastníka AC Milán: „Koncepte národních týmů svým významem postupně stále slábne. Jsou to totiž klubové soutěže, které přitahují divácký zájem.“

Problematika *reakce* sportovní pracovní síly na *hostitelskou kulturu* je jak ze sociologického, tak z psychologického hlediska velmi zajímavá. Stálý přesun v kontextu různého kulturního prostředí či dokonce etnické a nebo rasové scény klade i na sportovní migranty specifické nároky. K těm nutno přičíst zejména osobní flexibilitu, schopnost pružné orientace v novém prostředí, ochotu učit se novým formám chování a reakcí, nebýt svazován strachem z neznámého či dokonce xenofobií. Zejména téměř permanentně migrující hráči tenisu a golfu nebo piloti Formule 1 tak čelí specifickým problémům *interkulturní komunikace*. Důležité globální sportovní události a turnaje vyvolávají mnohavrstevné formy *kulturní komunikace* provázané

vzájemným stykem hráčů, trenérů, koučů, funkcionářů, fanoušků a sportovních novinářů. Takovéto formy komunikace mohou však přinášet i jistou míru nepřátelství hostitelské země. Čelíme zde totiž i možným kontraverzním vazbám týkajícím se národní a osobní identity a provázaným s fenoménem sympatie k místu, regionu nebo zemi. Problémy s tím spojené pak postupně vytvořily novou mezinárodně působící profesionální kategorii právníků, ekonomických poradců, odborných konzultantů a manažerů.

Sportovní migranti nemohou být vázáni primárně oscilací sympatií kolem specifického místa či lokálního společenství. Jejich *status* a *tržní hodnota* je totiž odvozována převážně z etosu tvrdé profesionální přípravy, odstupňovaných odměn a vítězství za každou cenu. Jsou v situaci, kdy se herní dovednosti a sportovní výkon stávají subjektem ekonomických kalkulů, kdy úspěch je pevně provázan s jejich tržní hodnotou. Existence klubů a individuálních sportovců je stále silněji závislá na příjmech proudících od diváků, sponzorů a masových médií. Napětí mezi dvojím pojetím sportu, tj. mezi těmi, kteří vidí ve sportu výnosnou mediální zábavu (anglicky pojmový ekvivalent „sportainment“) a těmi, kdo mají na srdci spíše pozitivní socializační a kondiční funkce sportu, tak přesahuje téma sportovní migrace do dalšího fascinujícího sociologického tématu: vzájemný vztah elitního profesionálního vrcholového sportu a masové kultury v širším kontextu filozofických, kulturních a lidských aspektů sportovních hodnot

Nodularia litorea z Baltického moře.

Buňka je napěchována plynovými měchýřky, zajišťujícími vznášeni vlivost ve vodě.

Mohutná slizová pochva trichomu vybíhá v radiální vlákna.

Preparace mrazovým lámáním. (Foto: J. Šmarda)

Výuka tvorby textu na vysoké škole

ZBYNĚK FIŠER

Dovednost psát srozumitelně texty s odborným obsahem patří ke klíčovým kompetencím absolventa vysoké školy. Student by měl umět bez problémů napsat referát, studii, recenzi nebo zprávu o projektu na vybrané téma svého vystudovaného oboru tak, aby předpokládaný čtenář jeho textu rozuměl. Tím nemám na mysli popularizaci, zjednodušování, laické pře-
vyprávění témat, nýbrž dovednosti kompoziční, schopnosti přehledně látku strukturovat, schopnosti srozumitelně formulovat a správně jazykově vyjádřit myšlenky, postoje, hodnocení atd.

V rozvoji **klíčové kompetence** umět psát texty napomáhají studujícím osvědčené algoritmizované návody didaktiky slohu (např. jaký zvolit žánr, na jakém místě v textu uvádět citáty a prameny), poučky z pedagogické psychologie (např. jak efektivně zpracovávat literaturu), knihovnické normy (jak správně citovat) i zákony (např. kdy podle autorského zákona musíme citovat). V poslední době se součástí „řemeslné“ přípravy na psaní stávají rovněž techniky a metody tvůrčího psaní.

1. Co je to tvůrčí psaní

Tvůrčí psaní je vědní obor, který popisuje, jakými tvůrčími metodami lze u studujících rozvíjet kompetenci psát smysluplné, funkčně adekvátní texty. Tyto kreativizační metody se snažíme proměnit v techniky psaní. Vzniká tak soubor návodů, jak hledat téma, jak (se) stimulovat k psaní, jak začít psát text a jak u psaní vydržet až do úspěšného konce.

Člověk se při psaní učí naslouchat svým vnitřním hlasům, emocím i myšlenkám, učí se je vyjadřovat přirozeně a tak, aby mu čtenář správně rozuměl a podle toho na jeho texty reagoval. Aby se zasmál, podivil, naříkal nebo nadával, aby něco udělal právě tak, jak pisatel chtěl – zkrátka aby autorovi uvěřil.

Tvůrčí psaní je interdisciplinární obor. Jeho pracovní postupy jsou odvozeny z mnoha humanitních, přírodovědných i uměleckých oborů, z oblasti marketingu – a všude tady se také uplatňují. Ne ovšem nějak živelně, tvůrčí psaní je psaní řízené, psaní s determinantami a přesně jasnými cíli. Spojujícím cílem je rozvíjení kompetence myšlenkově řešit problémové situace, samostatně nebo v kooperaci s ostatními. Proto by se techniky tvůrčího psaní měly stát součástí výchovy k tvořivému myšlení ve všech oblastech vzdělávání.

Tvůrčí psaní považuje mnoho lidí za něco neoborného, málo vědeckého, za hraní se slovy, psaní básniček nebo vypravování na volné téma. Ano, říkám neskromně: psaní básniček nebo vymyšlení příběhů – ale ne na volné téma. Tvůrčí psaní je psaní řízené. Žádné bezbřehé plácání slovní kaše. Básničky, příběhy, řetězce asociací nebo deníky jsou prostředek, médium, jehož pomocí se učíme pracovat s tím křehkým materiálem, jakým slova jsou. Cvičení technik tvůrčího psaní textů mají pisatele povzbudit, pozitivně motivovat, zbavit ho obav, stresu, zábran, měla by uvolnit jeho smysly pro vnímání vnitřních pocitů a myšlenek. Proto volíme často hravé (herní) postupy, tedy i hru s texty, se slovy, se slohovými útvary, básně i vyprávění.

Zvláště v etapě nábívu pracovních návyků vhodných pro úspěšné psaní odborného textu je nutné vytvořit v pisatelích pocit sebejistoty, sebedůvěry, stimulujícího tvůrčího napětí a pozitivního očekávání. Krátká textová cvičení zvládne na přiměřené úrovni každý pisatel. Dvojí přínos z nich má ovšem tehdy, jestliže se naučí svůj výkon patřičně reflektovat. A jestliže autor ví a pozná, co mu daný text přinese, lze očekávat, že se nacvičený pracovní (textotvorný) postup stane součástí jeho myšlenkového tvoření i příště, až bude řešit skutečný formulační nebo badatelský problém. Techniky tvůrčího psaní jsou technikami tvůrčího myšlení.

2. Techniky individuální práce při přípravě odborného textu

Automatický text

Gabi Ruhmannová z Centra tvůrčího psaní na univerzitě v Bochumi začíná svůj každý den po probuzení pětiminutovým automatickým textem. Rozcvička, bez níž si den neumí představit; pak několik hodin píše. Někteří naopak automatickým textem svůj pracovní den uzavírají. – Automatický text je polyfunkční. Plánujeme nebo bilancujeme, rozechříváme se nebo hodnotíme, hledáme nová slovní spojení a nápady nebo původ své nálady. Pokud nás tíží sen, vypíšeme se z něj, pokud nás tíží prožitý den, vypíšeme se z něho.

Když někdo neví, jak začít psát, doporučuje se k odblokování právě několikaminutový **automatický text**: pište bez opravování a bez přerušování o tom, že nemůžete psát, o svých momentálních pocitech, vše, co vám slina přinese na jazyk, ať to souvisí s tématem vaší práce či nikoli. Někdy je účelné psát automatický text na vybrané téma. Tím může být pro studující na počátku otázka *O čem bych chtěl psát?* Tímto způsobem studenti nalézají zárodky tematického okruhu svých budoucích odborných prací. Stane-li se, že student objeví, že by nejraději psal něco úplně jiného než například esej, diplomku či seminární práci, nesmí zahodit flintu do žita, ale brát informaci vynesenu z podvědomí jako příspěvek k mapování vý-

chozí situace. Zda napíše dříve chtěnou povídku, nebo nechtěnou seminární práci, musí si ovšem rozhodnout každý sám.

Mindmapping

Obsah vlastní hlavy je občas vhodné vysypat na stůl. Nebo na papír. Zvláště když hledáme témata badatelského projektu. Tímto způsobem hledáme například konkrétní témata seminární nebo jiné závěrečné práce. Na malé kartičky rychle vypisuje student všechny nápady na téma *O čem bych mohl psát*. Zaznamená všechny motivy, touhy a přání, probádané oblasti, přečtené knihy, dobré rady, místa znalosti i neznalosti, nápady na další využití textu či projektu. Popsané lístky pak tematicky seřadí, vybere si ty nejvhodnější okruhy a pokusí se zformulovat první znění tématu. Kartičky, zvláště nalepovací, mají tu výhodu, že je můžete po libosti přeskupovat (tradiční mind map, „mentální mapa“ vypisovaná na jeden velký papír, to neumožňuje). Tak se studenti mohou rychle pokusit o různé pohledy na své vědomosti a hledat mezi nimi nové vztahy.

Techniky řízených asociací

Pro práci na přesné formulaci tématu se nám v kurzech osvědčily užitečné techniky řízených asociací: **clustering**, **abecedář** nebo **akrostich**.

Clustering nám ve srovnání s automatickým textem uspoří spoustu času. K tzv. klíčovému slovu vytváříme nejprve řady asociací a asi po minutě se nám z nich vynoří počáteční myšlenka – zárodek tématu budoucího textu. V automatickém textu bychom vypisovali všechny asociační řady, než bychom se dostali k požadovanému jádru textu. Při clusteringu začneme psát souvislý text až v okamžiku, kdy na nás téma jasně zabliká na konci nějaké řady asociací. Ostatní řady obrazných představ jsou slepé uličky, jejichž materiál – slovní spojení či obrazy – můžeme v souvislém textu použít. Za deset minut vznikne miniatura, která nás v psaní rozsáhlého projektu (textu) posune o kousek dál. Třeba k dalšímu clusteru.

Jestliže studenti na základě asociačního psaní, mentální mapy nebo prosté úvahy dospějí k formulaci nějakého tématu své budoucí práce, nebývá ještě vyhráno. Mnozí se záhy zděsí, že si s tématem nevědí rady. Je třeba je naučit, že se téma vyvíjí, že je možné ho přeformulovat, a někdy je to přímo nezbytné. Pro zpřesnění formulace tématu můžeme použít **abecedář**, sestavený z adjektiv nebo substantiv, která vyjadřují libovolné „vlastnosti“ tématu. Ke každému písmeni abecedy student rychle napíše alespoň jedno slovo související s jeho tématem. Seznam nakonec použije k přeformulování tématu.

Rovněž **akrostich** – báseň za jménem – je založen na usměrněných asociacích. Klíčové slovo svého tématu napíšeme po písmenech pod sebe a ke každému písmeni doplníme dvojčlennou větu, větu s podmětem i přísud-

kem. Vytvořená báseň vypovídá o tom, jak své téma intuitivně vnímáme. Nejednou se akrostich stane zárodkem hypotézy.

Správný úhel přístupu ke zvolenému tématu si může osamělý pisatel ověřit simulací rozličných perspektiv. Může se zamýšlet nad tím, ba přímo si to vyzkoušet, jak by vypadal jeho text psaný pro různé čtenáře: pro laiky, pro mládež, téma jako napínavý příběh, jako lyrika atd. Má-li studující na psaní dost času, může si s tématem pohrávat libovolně dlouho. Má-li si s kým o tématu promluvit, je výborné, když to udělá. Osvědčené je ovšem také cvičení, kdy různé přístupy k tématu formulujeme jako rozličné knižní tituly své zamýšlené práce. Rychlým a jednoduchým, hravým způsobem tak ověříme, co je na našem tématu důležité, resp. co nám v jeho formulaci chybí nebo z ní přečnává.

3. Výtvarné činnosti na cestě k preciznímu textu

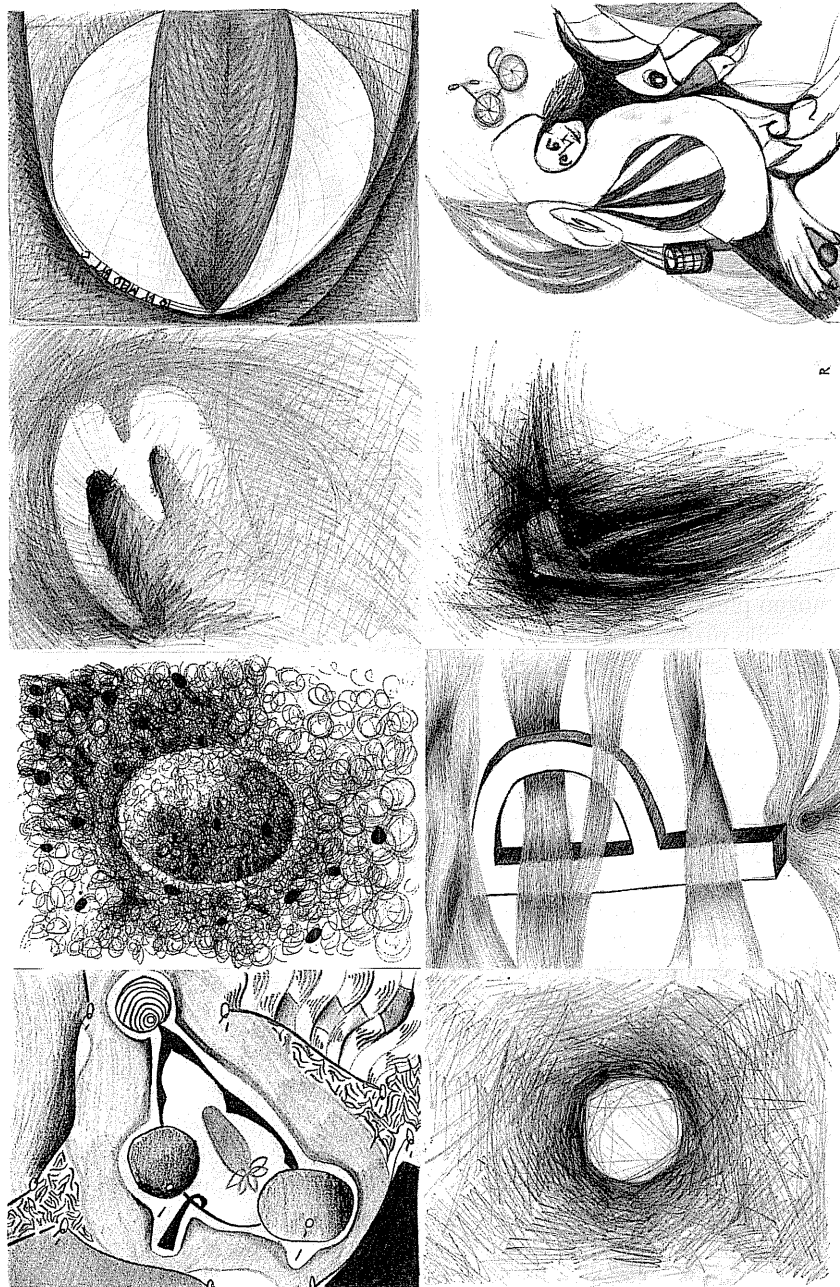
Již několik let se pokouším využívat v graduálním i postgraduálním vzdělávání podněty tvůrčího psaní spojené s výtvarnými činnostmi. Vycházím z předpokladů, že činnost ve skupině může vést k vzájemné inspiraci, může být povzbuzením pro nesmělé „laiky“, a hlavně konfrontace verbálních postupů s nonverbálními soustředí pozornost autorů na přesnější vyjadřování vlastních myšlenek a pocitů. Pro psaní textu je nezbytná následující reflexe výtvarné činnosti.

Automatická kresba

Automatická kresba, laicky vnímaná jako neřízené čmárání po papíře, je osvědčený odblokovávací či přeladovací prostředek podobně jako krátké automatické psaní. Tak jako mohou vznikat automatické texty na zadané téma, může i automatická kresba vycházet z vnějšího podnětu. Tím může být například „výtvarné ztvárnění libovolného písmene“ jako cvičení pro posluchače přednášky o lettrismu a experimentální poezii. V přednášce docenta Radka Horáčka z Pedagogické fakulty MU *Je písmo obrazem? – O pohybu na rozhraní slovesného a výtvarného projevu*¹ dostávají posluchači vedle ukázek a výkladů významných artefaktů lettrismu a vizuální poezie i možnost formulovat vlastní odpověď na otázku z názvu přednášky. Během výkladu si každý nakreslil obrázek libovolného písmene a přednášející poté auditoriu všechny kresby ukázal. – Význam individuální automatické kresby se tímto způsobem posouvá od abreaktivní funkce k jedinečnému pokusu o experiment na hranici slovesného a výtvarného; prožitek tvorby se spojuje s prožitkem nabývání nových odborných poznatků.

1 Realizováno v dubnu 2004 pro Ateliér tvůrčího psaní na Filozofické fakultě MU.

Obrázek 1 (Lettrismus a automatická kresba)

Vizuální poezie

V literární výchově lze využít postupy vizuální neboli konkrétní poezie k tomu, aby si studenti – běžně v roli čtenářů a diváků – nyní i v roli tvůrců uvědomili význam symbolu, šíři konotačního pole slova, jinakost výtvarného a literárního kódu. Přepisem slova či sousloví nebo celého textu „výtvarným“ způsobem, například „zdeformovaným“ písmem nebo přepsáním textu po slovech na obálky, dostáváme esteticky ztvárněnou informaci jako variaci, jako adaptaci, jako herní princip. Kupř. obálky se slovy Morgensternovy básně *Beránek měsíc* je možno přeskupovat jako skládačku podle různých zadání nebo do rozmanitých tvarů. Pro další odbornou analýzu dokáže tyto postupy využít lingvista, translato-log i literární vědec. Jazykovědné hledisko uplatníme při nácvi-ku slovosledných variací, při skladbě správných slovních nebo větných spojení. Translato-log může obměňovat pozice slov a tím i významy textu; literární vědec demonstruje přeskupováním obálček se slovy význam rytmu, rýmu, verše atp.

Ilustrace

Od výtvarného ztvárnění písmene nebo slova je pouze krok k obraznému vyjádření myšlenky, její ilustrace, k jejímu barevnému vyjádření. Zní to sice neobvykle, ale i pro své odborné téma můžeme najít barvu, která by ho nejlépe charakterizovala. I ke svému odbornému tématu bychom po chvíli přemýšlení našli předmět z naprosto vzdálené oblasti, který by ho přesto mohl ilustrovat.

Obrázek 2

Vizuální poezie: básně *Beránek měsíc* ve ztvárnění Alice Stuchlíkové.

K takové úvaze vedu studenty v kurzu, kde se pokoušíme pomocí ilustrací, modelů a barevných transpozic vyjádřit vlastnosti tématu jejich odborné práce jinak než slovně. Předpokládám, že někteří budou využívat běžnou symboliku barev, že křehký konstrukční materiál trojrozměrného modelu bude naznačovat „křehkost a míru stability“ tématu apod. Mnohem důležitější je ovšem vlastní autorská interpretace, reflexe vytvořeného obrázku, artefaktu, ilustrace, její subjektivně chápaná a pojímaná barevnost. Potom jsou mnohé výsledky překvapivě objevné.

Slovní komentář výtvarného dílka je pro další práci s tématem důležitý. Často vznikají obrázky technikou koláže. Protože nejde o tradiční ilustrace, autoři do nich spontánně vpisují důležité pojmy, klíčová slova, typická slovní spojení. Například k tématu *bilingvismus* vytvořila autorka koláž s českými i nizozemskými výrazy kolem centrální postavy batolete. Celá práce ji přivedla k uvědomění, že dítě velmi dobře rozeznává, jakým jazykem může s jednotlivými osobami v celé česko-holandské rodině mluvit.

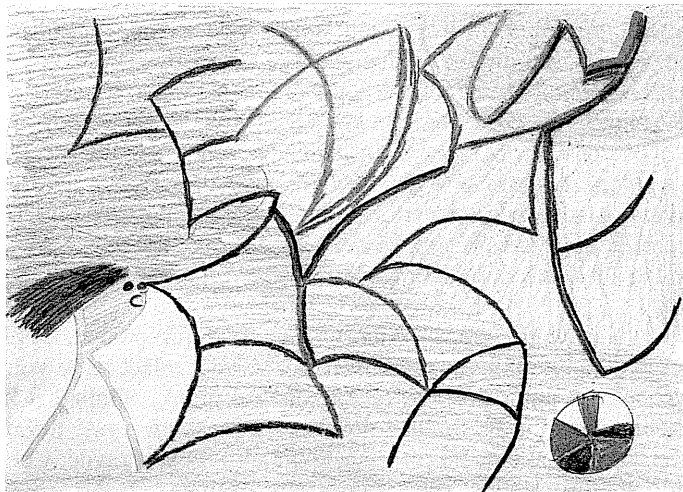
Jako subjektivní ilustrace k odbornému textu může posloužit i **plastika**. K práci zkoumající pohybové aktivity dospívající mládeže ve volném čase vymodeloval autor postavičku fotbalisty u branky, umístil ji ke schematickému obrázku školní budovy. Figura je skoro vyšší než budova, ovšem z hlediska zkoumání přípravy textu je to zcela správné: v centru zájmu stojí sportující žák.

Hledání barvy mého tématu

Podněty k úvaze nad strukturou badatelského problému, nad detaily jednotlivých motivů či nad nenápadnými vazbami k okolní (vědecké či věcné) realitě zkoumaného tématu může přinést cvičení s barevnou podobou klíčových slov. Účastníci kurzu mají za úkol napsat libovolnými barvami klíčové slovo (nebo kondenzovanou formulaci) svého tématu jako výtvarně pojatý nápis. Autorka, která chce zkoumat používání slovní zásoby v německých reklamních letáčích cestovních kancelářích, zpracovala výtvarně klíčové slovo *lexikum v reklamě*. Ke své kresbě si poznamenala: „Propojení jednotlivých písmen znamená, že všechno souvisí se vším. Pouze písmena L a R stojí odděleně, protože je potřeba někde začít. Systém musí být ve všem, proto jsou stejná písmena stejnou barvou. – Personifikované R je znak toho, že v reklamě jde především o zákazníka; nos na místě hrany symbolizuje riziko krachu cestovní kanceláře; bílý prostor kolem postavy symbolizuje diskretnost CK. – Nejzmatenější a nejméně rozpoznatelná je část druhého slova re-KLAM-a.“

Reflexe odhaluje vnitřní provázanost zkoumaných skutečností (doslova: „všechno souvisí se vším“, nápis je pestrobarevný, ale „stejná písme-

na jsou stejnou barvou“), kdy je třeba brát v potaz i možné skryté významy, jež mohou být i protichůdné (zde deklarovaná diskrétnost versus skrytý klam). Hravost v kresbě (zde figurka písmene R, míč vpravo dole, slunce v pozadí) odhaluje i vznikající pozitivní vztah k tématu, který jsem na začátku kurzu u autorky postrádal.

Obrázek 3: Barvy jako vlastnosti mého tématu: Lexikum v reklamě.

Ilustrace v přípravě na překlad textu²

V kurzu zaměřeném na rozvoj tvořivých dovedností překladatelů jsem použil výtvarné činnosti ve fázi přípravy na vytvoření cílového textu. Na cestě od výchozího textu k cílovému je několik důležitých kroků: uvědomělá četba originálu, předpřekladová interpretace, poznání sociokulturních kontextů obou kultur, znalost funkce budoucího překladu v cílové kultuře, jazykově a textotvorně kompetentní realizace cílového textu. Pro zdařilé přeložení jakéhokoliv textu je určitá dávka tvořivosti nezbytná pro každého překladatele. Takovou tvořivost není jednoduché rozvíjet; chceme-li zde použít výtvarné postupy, hodí se k tomu literární texty lépe než neliterární. Ilustrace literárního textu se stává výrazem intuitivního, neverbalizovaného pochopení výchozího textu.

2 Kapitola Ilustrace v přípravě na překlad textu vznikla jako dílčí výsledek v rámci grantu č. j. 3453/2005 Fondu rozvoje vysokých škol na rok 2005 s názvem Kurz tvůrčího překládání.

Pro překlad básně Petra Hrušky *NIC* do němčiny jsme po seznámení s literárním kontextem díla jako druhý krok uskutečnili interlineární překlad. Potom každá frekventantka vytvořila vlastní ilustraci k básni, a to způsobem a technikou, které jí vyhovovaly. Text básně *Nic* je následující:

*Třásla s ním jak s podzimní větví: někdo tu je.
Ale když vstal a vedle rozsvítil, ukázala se jenom
spolehlivost věcí, jen rádio a vytažené maso
čekalo na ráno. Jen divizny stály u zdí, jako muži
před hospodou za jasné noci.*

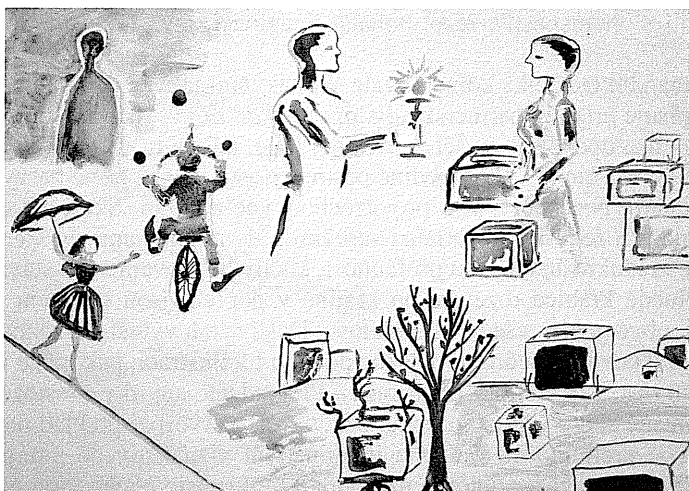
Lyrický text vypráví epizodu, kterou lze vnímat jako událost, jako krátký děj. Jak tedy několik obrazů vložit na jeden list? Jak vizualizovat celkový vjem básně? Některé překladatelky ilustrovaly báseň sérií obrázků „komiksovým“, seriálovým způsobem: co věta, to obrázek. Jiné se soustředily na subjektivně dominantní básnický obraz, na vrcholný moment. Cílem bylo vyjádřit vlastní individuální vnímání básně neverbálními prostředky, odpovídající volbou barev, kompozicí a výběrem významných motivů. Každá studentka poté přeložila báseň do definitivní podoby. Intuitivní vnímání básnického sdělení, kterému byl poskytnut prostor v převodu do obraznosti jiného kódování, mohlo nyní nalézt odraz v jazykové podobě překladu, v převodu do jiného jazykového kódu.

Pro posouzení výsledků této vyučovací metody je nezbytná také následná reflexe ve skupině tvůrců. Již výtvarné interpretace – ilustrace Hruškovy básně poukázaly na odlišnosti ve vnímání textu. Dalo se také pozorovat, že „popisnost“ v ilustracích, nebo naopak bohatší imaginace korelují s „popisností“, resp. bohatší imaginací, tzv. volností v cílovém textu.

Jedna překladatelka komentovala svůj akvarel tak, že již výchozí situace popisuje krizový partnerský dialog: „*někdo tu je*“ říká muži žena, která tím chce upozornit na sebe: „vnímej mne, někdo tu vedle tebe ještě je a ten někdo jsem já“. Proto jediné pestré bytosti, jejichž jasné barvy na sebe přitahují pozornost, jsou provazochodkyně a klaun. Skutečná obyčejnost muže a ženy je znázorněna velkými šedými siluetami. Veškerý další svět je zredukován na svou profánnost, klíčovým slovem se tu stává slovo *jen*. Hnědé krabice rozseté po krajině v popředí jsou obrazem bezduchosti, obyčejnosti, všednosti i malosti. Další vztah vyřeší jen zázrak – nastane-li taková nevšednost, nalezne podobu i v ilustraci; pak může i krabice začít růst, v popředí už jedna raší. – Překlad této autorky, přestože se nedrží přesně slov výchozího textu, požadavek na tvořivý překlad naplňuje. Obsah je přetlumočen v duchu imaginativní vizualizované interpretace. Klíčovým slovem *jen* autorka nahradila i titul (místo *Nichts* stojí *Nur?*).

*Nur?**Sie schüttelte ihn**Sie rief ihn**Sie spielte nur für ihn dieses Spiel**Hörst du mich? Jemand ist da...**Das Licht zeigte aber**nur die Zuverlässigkeit der Dinge**Nur das Radio und das herausgenommene Fleisch**die auf den Morgen warteten**Nur die Königskerzen**die an den Wänden standen**wie Männer vor der Kneipe in einer klaren Nacht**Niemand war da**Nur sie*

Obrázek i překlad Jany M. jsou názornou ukázkou nonverbální a verbální interpretace originálu, další kroky mohou vést ke zpřesnění konečné verze překladu. Autokorektivní, resp. zpětnovazební funkci plní v takovém kurzu setkání s výtvary dalších účastníků. Ve skupině každý může pozorovat, jak lze klást důrazy na různá místa textu, jak lze významy posilovat či zeslabovat volbou jemně nuancovaných prostředků cílového jazyka. Například větu „někdo tu je“ lze v daném kontextu básně přeložit různě příznakovými a intenzivními výrazy (např. jemand ist hier; jemand ist da; jemand ist doch da), o emfázi nemluvě.

Obrázek 4: Výtvarná interpretace básně *NIC*

V předpřekladové interpretaci může hrát roli také barevnost pracovní ilustrace nebo kompozice: v jiném obrázku zaujímá centrální pozici (i když ne ve zlatém řezu) červený obraz masa, žluté předměty rádia a měsíce jsou zahaleny stínem. Pro tuto autorku překlada se stává dominantním iritující obraz masa vyndaného z ledničky; překladatelka musí tomuto místu věnovat v následující fázi práce s textem zvýšenou pozornost.

Výtvarné činnosti lze na cestě k vytvoření textu používat především v etapách výuky tvůrčím dovednostem a jako součást rozvíjení tvůrčích postupů myšlení. Studenti vysoce hodnotí jejich relaxační účinek, v těchto fázích výuky se většinou pozitivně emočně naladí, zbaví se stresu, uvolní mozek pro samostatnou, vůli neřízenou činnost, a to je pro další postup v bádání nebo hledání vhodných myšlenkových a jazykových spojení nesmírně důležité.

4. Autoři, spojte se! aneb Přednosti tvůrčího psaní ve skupině

Psaní textů je ve většině případů individuální činnost. Autor totiž především mluví za sebe. Vyjadřuje svoje pocity, své názory a poznatky – ať už jde o prvomájový večer, o vztah k bližnímu nebo o význam alkaloidů v utváření středoamerických jazyků.

V cyklu přednášek českých básníků, prozaiků a publicistů, pořádaném v akademickém roce 2003/2004 Ateliérem tvůrčího psaní na Filozofické fakultě MU, zdůrazňovala většina spisovatelů, že psát se musí naučit každý sám, že návody a rady jsou jen velmi obecné. – Skutečnost, že tvůrčí psaní se na vysokých školách stává součástí základní výuky studentů, nás přesvědčuje, že psát se učit lze a navíc se to můžeme učit ve skupině společně s ostatními. Kurzy tvůrčího psaní využívají s úspěchem právě dynamiky malé skupiny: skupina je stimulatorem k práci („když píšou ostatní, nesmím zůstat pozadu“), skupina vytváří prostor pro kooperaci („zkusíme to napsat spolu“), skupina poskytuje zpětnou vazbu („jak byste to řekla vy?“ nebo „nerozumím ti, nedalo by se to vyjádřit jinak?“). Skupina či dvojice, trojice autorů se může spojit k řešení úkolu, který by jedinec řešil pomalu a děle (tzv. myšlení nahlas). Mozkové bouře brainstormingových sezení se v různých variantách s úspěchem užívají pro řešení „zápletek“ příběhů i odborných úkolů.

Techniky brainstormingového typu

Při vedení studentských prací se setkávám s tím, že někdy text ustrne na mrtvém bodě. Pisatel má pocit, že všechno už řekl, a neví, co by měl psát dál. Jeho text ale zdaleka nepůsobí jako vyčerpávající pojednání tématu,

autor je tématu ještě mnohé dlužen. Autor i text potřebují nové impulzy. – Pro takové situace se jasně osvědčuje přednost kolektivních kurzů. Účastníci kurzu napíší své téma na čisté papíry a nechají je kolovat. Každý připiše k cizímu tématu svoje nápady a autor tématu je může zpracovat do své práce jako nové, interdisciplinární podněty. Technika je známá pod názvem brainwriting-pool a je možno ji obsahově i metodicky variovat. Skupina např. může řešit společné téma a účastníci se v dalších kolech mohou sdružovat podle diferencovaných stanovisek k řešení problému do menších skupin atd.

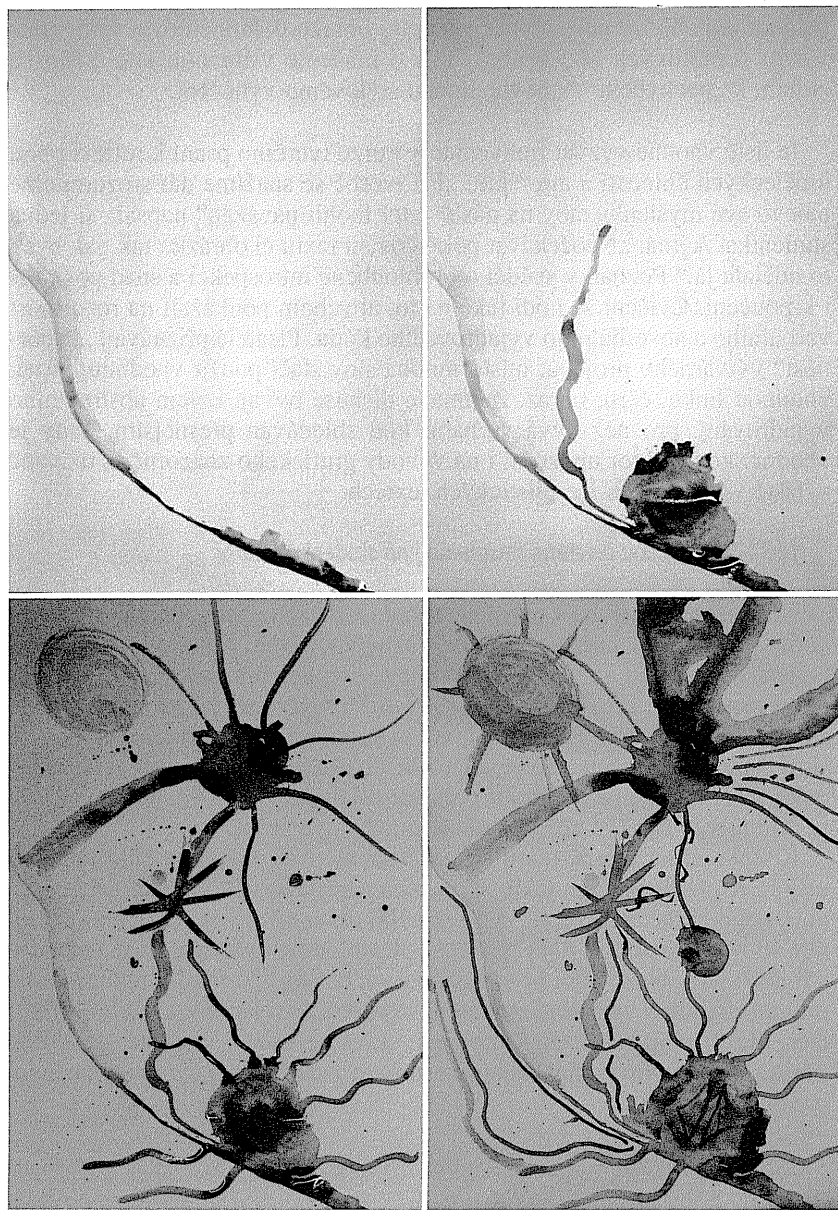
Techniky asociační: kolektivní text a kolektivní malba

Cvičení slouží k nácvičku dovedností důležitých pro kolektivní autorství. Pro tvorbu kolektivního textu si domluvíme slohový postup, např. vyprávěcí, který mají všichni dodržovat. Na volné listy papíru napíšeme jednu stejnou větu. Listy kolují mezi pisateli, kteří rozvíjejí naznačený příběh vždy jednou větou; další větu smějí připsat, až list oběhne všechny účastníky.

Na kolektivním textu můžeme dobře ukázat, jak, v čem a kde konkrétně jsme s dalšími pisateli spolupracovali a kde nikoli. Všimáme si tu, jak kdo respektoval jazykový styl a žánr, kdo jak přispěl k rozvíjení tématu, kde se zřetelně projeví schopnosti improvizace atp. Text psaný způsobem „co věta, to jiný pisatel“ zřetelně odhalí autorskou schopnost empatie, dovednosti stylizační, ochotu přijmout naznačený styl, či potřebu vybočovat a provokovat. Rozvoj těchto dovedností je důležitý např. pro týmovou práci na rozsáhlém odborném textu, studii či zprávě o projektu, pro úspěšnou kooperaci na scénáři apod.

Obdobné dovednosti lze pozorovat na malbách a kresbách vytvořených podle stejného pravidla: každý kreslí (či maluje) např. jen jednu minutu, jen jeden motiv. Obrázky takto vytvořené vykazují stejné charakteristiky stylové jednoty, resp. nejednotnosti, motivické soudržnosti či nesoudržnosti jako texty. Není třeba speciálního výtvarného či výtvarněteoretického školení pisatelů, aby v následující reflexi a diskusi autoři odhalili základní charakteristiky vytvořených děl. Záměrně používáme techniky malby nebo kresby, nepřipouštíme techniku koláže. Tím se zřetelně vyjeví nedodržení tématu v obraze, nevhodnost míšení výtvarných materiálů (akvarel s křídou, pastel s plastelínou), přemalovávání motivů apod.

Někdy se kolektivní dílo podaří, jindy je text či artefakt takzvaně „každý pes – jiná ves“. Takovému textu chybí téma, vnitřní motivace jednání a reakcí postav, pointa je buď nepřesvědčivá, „falešná“, nebo absentuje. Textu lze ještě někdy pomoci: pointu lze přepsat, některé věty lze škrtnout a přestylovat. Nepodařenému obraze ale již pomoci většinou tak snadno nelze. Co bylo přemalováno, nelze vzít zpět. Záměrně nemalujeme na

Cyklus obrázků č. 5A, 5B, 5C, 5D
zachycuje postupné fáze vzniku kolektivní malby Slunce.

sklo: malba či kresba je vždy na papíře. Vyznění již nezměníme. Z didaktických důvodů lze celý proces vznikání obrazu dokumentovat fotografováním jednotlivých fází vzniku. Tak si můžeme všimnout, kde došlo ke zlomu, k „pochybení“, k nevhodnému stylovému vybočení.

Je jistě vhodné vyzvat frekventanty kurzu tvůrčího psaní k reflexi obou uměleckých činností a artefaktů. „Při tvorbě se snažíme dát srozumitelně najevo své myšlenky, aby na nás ostatní mohli navázat,“ napsala si jedna studentka. A jiná: „Neočekávat pokračování textu či obrázku tak, jak bych to udělala já.“ Poznatky svědčí o prohloubené introspekci a snad poslouží i k poučení. Cvičení se hodí také na to, abychom poukázali na rozdílnost verbálního a neverbálního vyjadřovacího kódu. Pisatelé přiznávají „úspornost“ výtvarného projevu, místo mnoha slov stačí použít vhodnou barvu, vhodnou linku, čáru, obraz. Zajímavé diskuse bývají kolem abstraktního vyjadřování, pro něž bývá verbální kód shledáván přesnějším. Tady je vhodné, když lektor upozorní i na výhody grafického znázornění, užívané zvláště v odborných a esejistických textech.

Techniky variační: písemné reakce na jiné studentské texty

Když už je text třeba v první verzi hotov, můžeme jeho kvality opět prověřit se studenty v kurzu za pomoci různých cvičení. Autor svůj text předloží ostatním, kteří na něj reagují podle rozličných pokynů: např. Shrň jednou větou obsah předloženého textu – tím prověříme, jak srozumitelně je sdělení formulováno. K cizímu textu se ostatní pokusí formulovat klíčové slovo autorova tématu – to je další způsob prověření srozumitelnosti. Studenti by si tak měli navyknout získávat snadno zpětnou vazbu na své texty i od jiných čtenářů než jen od vedoucího své práce.

Kooperaci na tvorbě textu lze také nacvičovat psáním v páru nebo ve trojici. K předloženému textu spolužáka například vyhotoví společně shrnutí, nebo zkrácenou verzi, výpisek nebo třeba kritickou poznámku. Pisatelé si cvičí dovednost najít podstatu sdělení, dovednost precizně formulovat myšlenky, bez mlžící bezobsažné vaty, bez klišé a frází. Spolupráce na poli tvorby textu vyžaduje zvýšenou soustředěnost na obsah a jeho formulaci, hlubší empatii a větší toleranci, stává se tedy i součástí sociálního učení. Kurzy využívající technik tvůrčího psaní jsou pro to jedinečným prostorem.

Co nového v přírodních vědách

Jak vznikají nádory?

JANA ŠMARDOVÁ A JAN ŠMARD JR.

Motto: „Všichni pronásledovatelé démona nádoru v minulém století museli být fascinováni předmětem svého pronásledování a zároveň museli cítit frustraci z jeho neuchopitelnosti. Se vstupem do nového milénia máme naději, že démon bude nakonec uchopen a že na základě tohoto uchopení najdeme způsob, jak ho přemoci.“

(Alfred G. Knudson, 2000)

Zdravý mnohobuněčný organismus představuje harmonické společenství velkého počtu buněk, z nichž každá má svou funkci, kterou vykonává ve vymezeném čase a vymezeném prostoru dané tkáně pro maximální užitek celé buněčné populace. Jednotlivé buňky daného organismu spolu nesoutěží, ale vzájemně se podporují a spolupracují, aby jejich existence byla pro jejich nositele užitečná a neznamerala zátěž. Buňky představující pro tělo potenciální riziko, např. z důvodů poškození, infekce nebo přílišného stáří, jsou včas eliminovány procesy programované buněčné smrti.

Každý živý organismus je vystaven účinkům vnějšího prostředí, které mohou být značně proměnlivé. Aby i za těchto okolností organismus úspěšně obstál, je vybaven schopností monitorování stavu vnějšího prostředí a schopností přizpůsobit své chování jeho aktuálnímu stavu. Příjem vnějších signálů, jejich zpracování a přenos do vnitřního prostředí buňky, integrace s jinými signály a indukce buněčné odpovědi jsou velmi komplexními procesy. Jejich případná porucha může představovat značné riziko, jímž je v případě lidských nebo živočišných systémů možnost vzniku rakoviny.

Nádory vznikají porušením základních pravidel „sociálního“ chování buněk organismu. Pro organismus nepředstavuje vážné riziko, pokud se jednotlivá buňka nahodile nezachová správně. Ale potenciálně nebezpečná situace nastává tehdy, dojde-li v jedné buňce ke genetické změně, která buňce dovolí přežít, rozdělit se a tak produkovat dceřiné buňky s podobně asociálním chováním. Organizace tkáně nebo i celého organismu tak může být rozvrácena postupně expandujícím klonem abnormálních buněk.

Co je rakovina, nádor, kancerogeneze?

Rakovina je závažné onemocnění, které vedle infekčních chorob, podvýživy a chorob srdce představuje hlavní příčinu smrti v lidské populaci. Například v Evropě a v Severní Americe umírá z důvodu rakoviny každý čtvrtý člověk a v celosvětovém měřítku tomuto zhoubnému onemocnění podléhá ročně 100-350 lidí na 100.000 obyvatel. Rakovina je onemocnění způsobené zhoubným nádorem. **Nádor** (tumor, neoplazma, novotvar) je patologický útvar vytvořený v tkáni mnohobuněčného organismu, jehož růst se vymkl kontrole. Dělení buněk v něm není omezováno žádným regulačním mechanismem. Proces vzniku a vývoje nádorů se označuje jako **kancerogeneze**.

Kancerogeneze má dva základní rysy, které jsou klíčem k pochopení její molekulární podstaty. (1) O nádorech mluvíme jako o onemocněních genomu, protože základem jejich vzniku jsou především **genetické změny**, tzv. mutace. (2) K přeměně normální zdravé buňky v buňku plně maligní nestačí mutace jediná. Kancerogeneze je **vícetupňový proces** postupného hromadění několika mutací. Mutace, které vedou k vývoji nádorů, postiženým buňkám neškodí, ale naopak je zvýhodňují v soutěži o přežití se sousedními buňkami. A právě tato výhoda, kterou individuální buňka s danou mutací získává, ohrožuje život celého mnohobuněčného organismu. Během vývoje nádoru se uplatňuje přírodní selekce, která umožňuje přežívání aktivně se množících mutantních buněk bez ohledu na buňky sousední. Jak původní populace mutovaných buněk roste, postupně se dále vyvíjí: v některých buňkách této populace se nahodile objevují další mutace a některé z nich jsou přírodní selekcí opět preferovány. Celý proces vrcholí vznikem agresivních nádorových buněk žijících uvnitř populace zdravých „disciplinovaných“ tělních buněk. Řádné struktury těla jsou utlačovány nádorovými buňkami, které se postupně prosazují na jejich úkor.

Protoonkogeny a nádorové supresory

Odhaduje se, že k rozvoji plně maligního fenotypu je nezbytná kumulace 4 až 8 různých genetických změn v buňce. Svědčí o tom výsledky epidemiologických studií a také např. výsledky sledování histopatologických stadií ve vývoji kolorektálního karcinomu. Mutace, které souvisejí s kancerogenezí, nastávají především ve dvou typech genů: v tzv. protoonkogenech a nádorových supresorech. Historicky byly tyto dvě kategorie genů vymezeny především ve vztahu k buněčné proliferaci a někdy jsou v užším smyslu i nadále chápány jako geny, jejichž translační produkty se podílejí na řízení buněčného cyklu. V širším smyslu jsou však v současné době chápány obecněji jako geny, jejichž mutace se podílejí na přeměně normální buňky na buňku nádorovou. Funkce těchto genů jsou protichůdné.

Protoonkogeny kódují proteiny, které jsou zapojeny do regulačních buněčných okruhů takovým způsobem, že urychlují buněčný cyklus a tak podporují růst nebo zvětšování tkání v důsledku aktivního dělení buněk – tzv. proliferaci. Společným rysem protoonkogenů je, že jejich přílišná funkce je nebezpečná, protože vede k nadměrné buněčné proliferaci i za nepřítomnosti fyziologické hladiny prorůstového signálu. Přeměna protoonkogenu na onkogen je provázána jeho hyperaktivací. Mutace protoonkogenů mají proto aktivující a dominantní povahu, pro kterou platí, že jediná mutovaná kopie genu je dostatečná pro neregulovanou aktivaci daného procesu. Až na několik vzácných výjimek se onkogeny vyskytují pouze v somatických nádorových buňkách.

Nádorové supresory (antionkogeny) kódují proteiny, jejichž úloha spočívá ve zpomalování rychlosti proliferace buněk. Z hlediska vzniku rakoviny jsou nebezpečné takové mutace nádorových supresorových genů, které vedou k inaktivaci jejich proteinových produktů. Jsou proto recesivní, a aby se mutace nádorového supresoru uplatnila v kancerogenezi, musí proběhnout inaktivace obou jeho alel. Na rozdíl od onkogenů mohou být mutantní formy nádorových supresorových genů dědičné a predisponují postiženého jedince ke vzniku určitého druhu rakoviny. Tento jedinec obvykle zdědí zárodečnou mutaci jedné alely daného nádorového supresoru, a dokud nedojde k somatické mutaci druhé alely, k tvorbě nádoru nedochází. Pokud je však vyřazena funkce zbývající „zdravé“ alely nádorového supresoru, je pravděpodobnost vzniku nádoru velmi vysoká.

Konkrétních genů, které mohou být u nádorů mutovány a přispívat tak k procesu kancerogeneze, bylo nalezeno velké množství (řádově desítky až stovky). Dokonce i nádory stejného nebo velmi podobného histologického typu mohou být podmíněny mutacemi různých genů. Můžeme tedy říci, že proces kancerogeneze může být velmi **individuální**. Přesto lze pro mutace související s kancerogenezí najít společného jmenovatele. Obecně je přijímána představa, že v buňce musí proběhnout alespoň šest základních změn, které se společně podílejí na vytvoření maligního fenotypu. Jsou jim věnovány následující odstavce.

1. Poškození buněčného cyklu

Buněčný cyklus představuje sled procesů, kterými buňka postupně duplikuje své složky, aby se následně rozdělila do dvou buněk dceřiných. Pro udržování tkáňové homeostáze, tj. správného počtu životaschopných buněk dané tkáně, je nezbytným předpokladem kontrola rychlosti, s jakou buňky proliferují (tj. kontrola buněčného cyklu), a kontrola rychlosti, s jakou buňky odumírají programovanou buněčnou smrtí. Deregulace buněčného cyklu a programované buněčné smrti často představují první fáze procesu kancerogeneze. Existuje mnoho způsobů, kterými lze přimět buň-

ku k dělení bez ohledu na skutečné potřeby organismu. Například určitá mutace může vyvolat neadekvátní tvorbu růstového faktoru, na který pak již buňka „adekvátně“ reaguje tím, že se rozdělí. Jiná mutace může pozměnit strukturu a funkci některého z proteinů, který se podílí na přenosu signálů v buňce, takovým způsobem, že začne příliš citlivě reagovat na původně podprahový stimulus. Výsledkem je opět nadměrná buněčná proliferace. Protože je kontrola buněčného cyklu skutečně klíčovou vlastností zdravých buněk, odehrává se na dvou úrovních: klidový stav buňky je udržován nejenom nepřítomností pozitivního proliferáčního, tzv. mitogenního signálu, ale zároveň i přítomností negativního, antimitogenního signálu. Proto je pro úspěšný vstup buňky do buněčného cyklu nezbytná nejen přítomnost mitogenního signálu, ale také absence antimitogenního signálu. Aby proliferace nádorových buněk mohla probíhat zcela nezávisle na okolním prostředí, musí tyto buňky zajistit nejen tvorbu vlastních mitogenních signálů, ale rovněž ztrátu citlivosti k signálům, které u zdravých buněk buněčný cyklus zastavují.

2. Poškození programované buněčné smrti

Expanze populace nádorových buněk vyplývá nejen ze zvýšení rychlosti jejich proliferace, tedy rychlosti, s jakou se buňky množí, ale také ze snížení rychlosti, s jakou buňky uvnitř nádorové populace umírají. Obvyklým způsobem, kterým buňky podléhají programované buněčné smrti, je apoptóza. Tento sebedestrukční proces, který je zanikající buňkou aktivně řízen, vede k fragmentaci buněčného jádra a v něm obsažené DNA a k postupnému rozkladu buněčných proteinů, aniž by došlo k porušení plazmatické membrány. Apoptotický program je latentně přítomen ve všech buněčných typech v těle, což samo o sobě svědčí o významu tohoto procesu a dokazuje neustálou připravenost každé buňky v těle odumřít apoptózou, je-li to v zájmu celého organismu. Spouštěcím signálem apoptózy může být poškození DNA, již zmíněná deregulace některých onkogenů, hypoxie, tedy nedostatek kyslíku, nepřítomnost signálů pro přežití nebo naopak přítomnost signálů smrti, které buňka dostává formou mimobuněčných faktorů. Jakmile je proces apoptózy zahájen, proběhne podle přesně stanoveného scénáře až do konce. Jednotlivými kroky tohoto procesu jsou zmenšení a kondenzace buňky, zaškrcování cytozolu, fragmentace jádra, rozklad buněčných membrán, degradace cytoskeletu, degradace chromozomů a nakonec degradace a úplné vymizení buňky.

Ani nefyziologicky rychle expandující klon buněk by nemusel v těle představovat vážné riziko, pokud by buňky tohoto klonu adekvátně odpovídaly na signály vyvolávající apoptózu. Apoptóza tak představuje další účinnou ochrannou bariéru organismu proti možnému vývoji nádoru, která musí být nevyhnutelně poškozena, aby vyvíjející se nádorová buňka

mohla navzdory zájmům organismu přežít a dále expandovat. Současné poznatky o nádorech potvrzují, že rezistence k indukci programované buněčné smrti je skutečně znakem většiny a možná všech typů nádorů.

3. Získání neomezeného replikačního potenciálu

Další bariérou, kterou musí nádor při svém vývoji překonat, je omezenost replikačního potenciálu, která je vlastní většině somatických buněk v těle. Existence vnitřního limitu omezujícího celkový počet buněčných cyklů, kterými může savčí buňka projít, byla pozorovaná například při kultivaci buněk v tkáňových kulturách. Pochopení podstaty tohoto jevu souviselo s odhalením telomer a pochopením jejich funkce. **Telomery** jsou repetitivní sekvence DNA na koncích eukaryotických chromozomů. Na ně se váží složité proteinové komplexy, jejichž hlavní funkcí je ochrana konců chromozomů tak, aby nebyly vnímány buněčnými mechanismy jako zlomy DNA, nebyly degradovány, případně aby se vzájemně nespojovaly fúzí. Dvoušroubovicová DNA je během buněčného dělení replikována (zdvojoována) takovým mechanismem, který nedovoluje kompletní syntézu konců DNA, a tak při každém buněčném dělení jsou dceřiné řetězce DNA na svém konci zkracovány. Při přílišném zkrácení ztrácejí telomery schopnost chránit konce chromozomů a jsou signálem k navození klidového stavu doprovázejícího stárnutí buněk, tzv. senescence, spojeného s úplným zastavením buněčného cyklu. Zkracování telomer tedy funguje jako mitotické počítadlo a určuje proliferační kapacitu buněk.

K tomu, aby ke zkracování telomer nedocházelo, musí být v buňkách aktivní enzym nazývaný **telomeráza**. Tento enzym zajišťuje, aby replikace konců chromozomů proběhla úplně. U většiny lidských somatických buněk telomeráza není aktivní. Schopnost udržovat délku telomer je vlastní téměř všem maligním nádorovým buňkám. U velké většiny nádorů (85 až 90%) souvisí tato schopnost právě s aktivací telomerázy, zbývajících 10 až 15% nádorových buněk s neaktivní telomerázou používá alternativní mechanismus k udržování délky telomer, který je založen na rekombinaci DNA. Aktivní telomeráza pravděpodobně patří k nejuniverzálnějším znakům, které odlišují nádorové buňky od většiny ostatních buněk v těle. To z ní dělá významný marker s velkým potenciálem diagnostickým a také terapeutickým.

4. Indukce angiogeneze

Schopnost nádorů přesáhnout svou velikostí masu o průměru větším než 1 mm závisí na jejich schopnosti zajistit si přístup ke krevnímu systému. Tato schopnost umožňuje nádorovým buňkám v dostatečné míře zís-

kávat základní živiny a kyslík a zbavovat se odpadů svého metabolismu. Vzdálenost, která může být pro tento účel překlenuta prostou difuzí, nepřesahuje 0,5 mm. Během organogeneze je dostatečný přístup všech buněk ke krevnímu systému zabezpečen koordinovaným růstem a vývojem cév a orgánové tkáně. Proto je proces růstu nových krevních cév po dokončení vývoje tkáně, tj. proces angiogeneze, jen přechodný a přísně regulovaný. Přesvědčivé důkazy o závislosti vývoje nádorů na schopnosti indukce angiogeneze byly podány již v roce 1971. Zdánilivě buňky proliferující uvnitř tkáně disponují inherentní schopností vyvolat růst krevních cév, ale ve skutečnosti tomu tak není. Proliferující premaligní léze jsou zpočátku neangiogenní, což limituje jejich schopnost expanze. Angiogenní charakter získávají až během dalšího vývoje. Je zajímavé, že přechod z neangiogenního na angiogenní stav, který se typicky odehrává v raných až středních fázích kancerogeneze, se neděje postupným vývojem, ale odehraje se „skokem“. Zapnutí angiogeneze je regulováno rovnováhou mezi aktivátory a inhibitory angiogeneze. Nejvýznamnějším stimulem nádorové angiogeneze je patrně nedostatek kyslíku, tzv. **hypoxie**. Nedostatek kyslíku se během vývoje nádoru navíc významně uplatňuje při selekci angiogenních buněčných klonů uvnitř neangiogenní premaligní masy buněk.

Tvorba nových krevních vlásečnic je nutně doprovázena lokálními degradacemi bazálních membrán obklopujících kapiláry, invazí okolních podpůrných struktur, tzv. stromatu prorůstajícími endoteliálními buňkami ve směru působení angiogenních faktorů nebo remodelace extracelulární matrix. Molekulární podstata těchto procesů bude stručně popsána v následující kapitole.

5. Tvorba metastáz

Pokud nádorové buňky zůstávají pohromadě a tvoří jednodílnou masu, vzniká nádor, který se označuje jako **benigní**. Ten může být často úplně odstraněn chirurgicky. Nádor, jehož buňky však mají schopnost invadovat okolní tkáň, je **maligní**. Maligní buňky se mohou uvolňovat z primárního nádoru, vstoupit do krevního nebo lymfatického systému a vytvořit v jiných částech těla sekundární nádory, **metastázy**. Čím více se nádor šíří, tím složitější je jeho úplné odstranění. Metastázy jsou nejzoubovějším projevem nádorového onemocnění a jsou příčinou asi 90% úmrtí pacientů s rakovinou. Během svého vývoje většina nádorů dříve nebo později metastázy vytvoří.

Úspěšná invaze a vývoj metastázy jsou podobně jako vznik primárního nádoru závislé na všech do této chvíle zmíněných vlastnostech, které nádorové buňky získávají během kancerogeneze. Schopnost vytvořit metastázu je však podmíněna ještě dalšími změnami. Metastatická kaskáda zahrnuje několik kroků. V první fázi se nádorová buňka musí uvolnit z pri-

márního nádoru. Dále prostupuje extracelulární matrix (ECM) a bazální membránou a dostává se do krevního systému. Migruje tímto systémem a opět prostupuje bazální membránou a ECM a zakládá ohnisko sekundárního nádoru. Přesný průběh metastatické kaskády, především z hlediska mechanismů, které se na ní podílejí, a z hlediska jejich regulace není zcela objasněn. Je však zřejmé, že proces invaze provází postupná proměna schopnosti mezibuněčné adheze a remodelace extracelulární matrix. Obecně platí, že nádorové buňky jsou méně adhezivní než buňky normální a také vytvářejí méně extracelulární matrix. Ta musí být při průchodu nádorových buněk remodelována – degradována. Klíčovou roli při fyziologické remodelaci extracelulární matrix a také během invaze nádorových buněk hrají proteázy, především **metaloproteinázy**. Tvorbu metastáz obecně provází zvýšená aktivita těchto enzymů.

Na interakcích buňky s okolním prostředím se podílí několik typů povrchových **adhezivních molekul**. Některé z nich zprostředkovávají adheze mezi buňkami navzájem, jiné zajišťují především interakce mezi buňkou a extracelulární matrix. Navíc se tyto molekuly kromě pouhého zajišťování interakcí s okolím také často podílejí na přenosu signálů. Většina buněk v těle musí být přichycena k extracelulární matrix, aby mohla přežít. Porušení těchto vazeb za normálních okolností vede k jejich odumření apoptózou. Prostředí, kterým invadující a metastazující buňka během své cesty putuje, je proměnlivé a buňka je nucena se mu přizpůsobovat. Tato adaptace spočívá mimo jiné právě ve změně spektra adhezivních molekul, které buňka na svém povrchu vystavuje.

6. Genetická nestabilita

V předcházejících odstavcích jsme popsali, že k vývoji plně maligního nádoru je nezbytných mnoho změn, které vznikají postupně, obvykle v průběhu mnoha let. Proto jsou nádory typickou nemocí vysokého věku: pro nahromadění dostatečně velkého počtu mutací je zapotřebí relativně dlouhé doby. Pravděpodobnost „úspěšného“ vývoje nádoru zvyšuje kromě časového faktoru ještě další okolnost, kterou je genetická nestabilita nádorových buněk. Genetická nestabilita nádorových buněk způsobuje významné zvýšení mutační rychlosti, která potom zvyšuje pravděpodobnost akumulace všech mutací souvisejících s kancerogenezí. Genetická nestabilita je výsledkem mutací, které (1) snižují přesnost replikace genomu, a tak zvyšují frekvenci vzniku mutací, (2) snižují účinnost mechanismů opravujících DNA nebo (3) zvyšují výskyt chromozomálních zlomů a přestaveb, což navozuje nestabilitu tzv. karyotypu, tj. souboru chromozomů buňky, jedince nebo druhu. Jiným zdrojem navýšení genetické nestability může být u některých buněk (4) kritické zkrácení telomer. Obecně má omezenost replikačního potenciálu vyjádřená kritickým zkrácením telo-

mer charakter ochranného opatření proti nádorovému zvratu, protože omezuje životnost buněk, a tím i jejich potenciál úspěšně završit kompletní proces kancerogeneze. Kriticky zkrácená telomera spouští signály, které vedou k zastavení buněčného cyklu, případně k indukci apoptózy. Pokud ale v buňce již došlo k poškození těchto signálních drah, může kritické zkrácení telomer zůstat bez adekvátní odpovědi. Místo toho buňka pokračuje v dělení a chromozomy zbavené dostatečné ochrany svých koncových struktur fúzují a zvyšuje se pravděpodobnost translokací a rekombinací. Tyto procesy přispívají k navýšení genetické nestability. A tak zatímco u relativně nepoškozených buněk představuje neaktivní telomeráza a zkracující se telomery účinnou ochrannou bariéru proti vývoji nádorů, v průběhu kancerogeneze – po vyřazení odpovídajících signálních drah – naopak k vývoji nádorů přispívají.

I když nebylo prokázáno, že by genetická nestabilita byla nezbytnou podmínkou kancerogeneze, je nepochybné, že se objevuje u velkého počtu nádorů a nepřímo se na jejich vzniku významně podílí. Právě genetická nestabilita nádorů může navíc způsobit značnou heterogenitu buněčných klonů v rámci jediného nádoru. Nejzávažnějším důsledkem této heterogenity jsou komplikace pro terapii, protože heterogenní buněčná populace nádoru nemůže na danou terapii odpovídat uniformně. To znamená, že zvolená terapie může být účinná na některé nebo i na většinu buněčných populací v nádoru, ale ponechává bez účinku i třeba minoritní klon nádorových buněk, který je v důsledku terapie selektován, zvýhodněn a může se stát počátkem nové nádorové masy, která je agresivnější a odolnější vůči působení terapeutik. Genetická nestabilita má ještě jeden závažný důsledek. Metastázující populace nádorových buněk se ve srovnání s buňkami primárního nádoru nejenom dále vyvíjí podle nároků prostředí, kterým se pohybuje, ale zároveň se již na počátku tohoto procesu výrazně uplatňuje selekce, která z heterogenní populace buněk vybírá tu, která v novém prostředí nejlépe uspěje. Důsledkem je opět komplikace pro výběr účinné terapie, protože sekundární nádory se mohou svými vlastnostmi od primárních nádorů výrazně lišit.

Biologie nádorů a praxe

Naše znalosti v oblasti molekulární a buněčné biologie nádorů se nesmírně rychle rozšiřují. To vyvolává oprávněnou otázku, do jaké míry se tyto znalosti uplatňují také v praxi. I z tohoto stručného pojednání o některých vlastnostech nádorů snad vyplývá, co dělá z nádorů ty obávané „démony“ (viz motto) a proč je jejich léčba tak obtížná. Velkou komplikací, a to jak v diagnostice, tak v terapii nádorů, představuje jejich obrovská rozmanitost. Zdrojem této velké rozmanitosti nádorů je vysoká míra jejich individuality. Již v úvodní části jsme zmínili, že existují až stovky konkrétních genů, jejichž aberace se mohou na vývoji nádorů podílet. Přestože

se ne všechny z těchto genů mohou uplatnit při vzniku každého typu nádoru (například při vývoji karcinomu odvozeného ze střevní výstelky se uplatňují jiné geny než při vývoji některého typu leukémie), existuje velmi mnoho možných kombinací genů, které jsou u konkrétních pacientů poškozeny. A tak i morfologicky velmi podobné nádory, splňující všechna kritéria pro zařazení do stejných diagnostických kategorií, se mohou na molekulární úrovni výrazně lišit, což se může odrazit jak v odlišné prognóze, tedy v odlišném dalším vývoji onemocnění, tak v predikci, tedy v odlišné reakci na stejný typ léčby.

I když v onkologicko-diagnostické praxi při využívání molekulárně biologických přístupů převládají zatím přístupy založené na analýze jednotlivých genů nebo několika málo genů, začínají se již prosazovat i moderní holistické přístupy. K nim patří především využití tzv. DNA čipů, případně tkáňových mikročipů. Tyto technologie umožňují vyšetření širokého spektra genů, případně proteinů a mohly by vést ke stanovení přesnějších kritérií, která by umožňovala podrobnější a přesnější stratifikaci nádorů do dalších podskupin a kategorií. Tím by případně mohla být zpřesněna diagnostika a především zvýšena účinnost následné terapie nádorů. Na druhé straně nelze ani v době úspěšně se rozvíjejícího používání holistických metod podceňovat význam detailního studia jednotlivých genů a jejich proteinových produktů. Právě ty se stávají základem úspěšných biologických terapií, které cíleně působí na nádorové buňky a minimalizují dopad na buňky zdravé.

Biologie nádorů a teorie

Z předešlých odstavců je snad zřejmé, proč jsou poznatky molekulární onkologie tak významné a využitelné v praxi. Je ale nepochybné, že poznatky molekulární onkologie jsou nesmírně důležité i bez té bezprostřední návaznosti na praktické využití. V obecném povědomí jsou nádory často demonizovány a lidé mají představu, že buňky při své nádorové transformaci získávají nějaké nové tajemné vlastnosti. Při bližším pohledu však vidíme, že nádorové buňky se sice vymykají běžné kontrole, nedodržují pravidla, která určují život zdravých buněk, ale jinak nedisponují žádnými vlastnostmi, nevyžívají žádné mechanismy, které by neměly svůj předobraz v normálních fyziologických vlastnostech a mechanismech. A to také znamená, že znalosti o nádorových buňkách a o zákonitostech, kterými se nádorové buňky vyvíjejí a řídí, jsou znalostmi o těch nejobecnějších, nejzákladnějších biologických principech. Pohled na život nádorové buňky je tak vlastně pohledem do zrcadla, i když trochu pokřiveného, ve kterém můžeme spatřit obraz života každé buňky. A možná, že právě díky tomu podivnému zakřivení může být tento obraz velmi ostrý a může nám poskytnout příležitost, abychom si uvědomili, jak dokonalé a úžasné je fungování zdravého těla a každé jeho jednotlivé buňky.

Ze současné medicíny

Žilní onemocnění

IVO HOFÍREK

V průmyslových zemích tvoří žilní onemocnění největší skupinu cévních chorob a představují významný zdravotní a socioekonomický problém. Chronická žilní nedostatečnost je způsobena převážně posttrombotickým syndromem, hlubokou žilní trombózou a nejčastěji žilními varixy. Až v 99% případů jde o postižení žil na dolních končetinách.

Žilní řečiště dolních končetin je tvořeno povrchovým a hlubokým žilním systémem. Povrchový žilní systém je uložen pod kůží, nad a pod vazivovým obalem svalů, hluboký žilní systém se nachází ve vnitřním prostoru končetiny. Hlavními místy žilního spojení jsou v případě povodí vena saphena magna (velké safény) safenofemorální spojení v tříselech a v povodí vena saphena parva (malé safény) safenopopliteální junkce v podkolení. Dále mohou jednotlivé žilní systémy vzájemně komunikovat spojkami (podobně jako příčkami žebříku). Fyziologický žilní krevní proud směřuje vždy k srdci a z povrchu do hloubky. Takové fyziologické proudění krve v žilním systému k srdci umožňují dvojčipé chlopně uvnitř žil. Při chůzi je krev vypuzována stlačováním žil svaly kolem nich.

Anamnéza a jednoduché klinické **vyšetření**, případně doplněné o funkční testy, (Trendelenburgovy a Perthesův) dovolí posoudit chování žil při stožení a chůzi s podvazy na různých úrovních dolních končetin.

Základní instrumentální metodou vyšetřování žilního systému se stal ultrazvuk, používaný obvykle s metodou barevného a dopplerovského mapování. Vzhledem k ohromnému počtu žilních onemocnění si však stále své místo v prvotní diagnostice zachovává klinické vyšetření a prosté ultrazvukové dopplerovské vyšetření.

Přehled o celkové funkčnosti žilního systému na končetině může podat izotopové vyšetření žilního systému (flebografie), které může být jednoduše rozšířeno o izotopové plicní vyšetření (perfúzní scintigrafie), a poskytnout orientační informace k případné plicní embolizaci. K diagnostice hluboké žilní trombózy nebo exaktní diagnostice plicní embolizace flebografie ale vhodná není.

K funkčnímu instrumentálnímu vyšetření se využívá také neinvazivní jednoduchá pletysmografická metoda nebo složitější „strain-gauge“ pletysmografie hodnotící změny objemu končetiny v závislosti na kapacitě žilního odtoku nebo návratu (refluxu).

Zlatým standardem je nadále kontrastní rentgenové vyšetření žil (flebografie), avšak pro svoji invazivnost a možné následky je její užití omezeno na oblasti intervenčních výkonů na žilách a vyšetření oblastí špatně do-

stupných duplexnímu ultrazvukovému vyšetření. Další rozvoj vyšetření žilního systému přináší flebografie prováděné pomocí spirální počítačové tomografie (spiralCT) a magnetické rezonance (MR).

Nejčastějšími žilními chorobami jsou chronická žilní nedostatečnost, hluboká žilní trombóza a křečové žíly (varixy).

Chronická žilní nedostatečnost (CVI) je definována zvýšením žilního krevního tlaku a žilním krevním městnáním, což má za následek nahromadění tekutin v dolních končetinách. Vzniká při narušení fyziologického směru proudu žilní krve, návratem krve opačným směrem (refluxem) zpět do dolních oblastí žilního systému nebo ztížením odtoku. Příčinou CVI bývá nedostatečnost žilních chlopní v hlubokém žilním systému nebo v povrchové žilním systému nebo v obou.

Normální tlak v žilním systému dolních končetin se při chůzi pohybuje kolem nuly. Arteriální proud plní pomalu žíly a žilní tlak odpovídá výšce vodního sloupce v úseku mezi nejbližšími funkčními chlopněmi. Při delším stání jsou žíly zcela naplněné a žilní chlopně jsou otevřeny a volně se vznášejí v žilním krevním proudu, tak dochází ke zvětšení sloupce krve v žíлах a zvýšení hydrostatického žilního tlaku.

Rizikovými faktory CVI jsou ženy postiženy častěji než muži (cca 2-3:1). Dalšími faktory jsou vyšší věk, těhotenství, geografická oblast, rasa, hormonální terapie (antikoncepce, hormonální substituce), menšími riziky jsou rodinná historie a faktory pracovního prostředí. Obezita nebyla označena jako rizikový faktor.

CVI tvoří významný sociálně-ekonomický problém. Například v Německu se již v roce 1987 pohybovaly náklady za ztrátu pracovní doby jen z důvodů CVI v přepočtu kolem 500 milionů eur. V Itálii se vlastní zdravotnické náklady na chronickou žilní nedostatečnost v roce 1999 pohybovaly kolem 384 milionů eur.

Příčinou chronické žilní nedostatečnosti je jednak vrozená chabost žilní stěny a chlopní, ale v 80% případů poškození žilních chlopní hlubokou žilní trombózou. Nárůst hydrostatického venózního tlaku v dolních končetinách, nedostatečná funkce chlopní a postižení dolních končetin otoky, změnami barvy a výživou kůže se nazývá **posttrombotický syndrom**. Proto je někdy výrazem posttrombotický syndrom míněna přímo chronická žilní nedostatečnost.

Hluboká žilní trombóza (DVT; flebotrombóza) je onemocnění s tvorbou krevních sraženin (trombů) v hlubokých žíлах převážně (přes 95%) dolních končetin. Akutní komplikací DVT je plicní embolizace (PE), chronické recidivující flebotrombózy, posttrombotický syndrom (PS) a chronická plicní hypertenze. Podle místa postižení se dělí DVT na distální (v bérce) a na závažnější proximální (kolem kolena, ve stehně a v tříse a malé pánvi). Proximální DVT je doprovázena plicní embolizací různého rozsahu (od většinou klinicky nepatrných a nezaznamenaných příhod až po vzácnější smrtelné události) v 15 – 55% případů.

Na rozvoji hluboké žilní trombózy se může spolupodílet velká řada vrozených nebo získaných rizikových faktorů. K vrozeným patří především hemokoagulační poruchy, hyperhomocysteinemie a další, k získaným faktorům věk cévní choroby, nádorová onemocnění atd. (Viz tabulka č. 1)

Tabulka č. 1: Rizikové faktory žilního trombembolismu

Klinické faktory	Vrozené faktory
<p>věk nad 70 let předcházející trombembolismus větší chirurgický výkon (anestezie > 30 min.) nebo trauma zlomeniny stehenní kosti; střední a těžké ortopedické výkony (zejm. výkony na kolenních a kyčelních kloubech) malignity imobilizace (klid na lůžku, parezy, plegie; fixace končetin) cévní mozkové příhody městnavá srdeční slabost thotensství, šestinedělí p.o. antikoncepce venózní stáza; (varixy; cestování) obezita; kouření. antifosfolipidový syndrom (včetně lupus antikoagulans) získané poruchy koagulace (např. nefrotický sy, polycytemia vera) cizí tělesa v žilním systému (např. elektrody kardiostimulace)</p>	<p>faktor V Leiden (aPC rezistence) antitrombin III deficiencie protein C, protein S deficiencie poruchy plasminogenu dysfibrinogenemie protrombinová mutace (FII A20210) hyperhomocysteinemie HLA – antigen CW 4, DR 5, DQW 3</p>

V diagnostice DVT se uplatňuje vedle výše uvedených metod i laboratorní stanovování hladiny D-dimeru, fragmentu trombinu z čerstvého krevního koagula. Ten má především význam jako negativní předpovědní faktor. Nepřítomnost D-dimeru významně snižuje pravděpodobnost, až téměř vylučuje přítomnost aktivní čerstvé trombózy.

Křečové žíly – varixy (Vx) jsou charakterizovány místně se měnícím průměrem žíly a vinutým průběhem. Chlopně nejsou u primárních varixů postiženy, k jejich nedomykavosti dochází při roztažení žíly. Postižení se týká povrchového žilního systému, protože jejich konstrukce a fascie za-

braňuje hlubokým žílám končetin v roztažení (což se ale netýká hlubokých žil oblasti malé pánve). Mnohdy bývají zpočátku postiženy úseky spojení povrchového a hlubokého žilního systému (odstupů v. saphena magna (VSM) v třísele a v. saphena parva (VSP) v podkolení nebo spojky (perforátory v oblasti Hunterova kanálu na dolním stehně nebo horním bérce – Boydovy spojky). Přesná etiologie vzniku varixů není známa.

Etiologie není jasná, jejich vývoj u člověka může hypoteticky souviset se vzpřímeným postojem (podobně jako degenerativní onemocnění páteře). Výskyt se v populaci na základě místních studií odhaduje na 5-35%, obvykle se uvádí mezi 15-20%. Na výskyt mají vliv i klimatické podmínky oblasti, v Evropě je v severských zemích incidence nižší než v jižních zemích. Významným rizikovým faktorem je věk. Část varikozit se objevuje na přelomu mezi druhým a třetím deceniem, v některých případech již v období dospívání. Výskyt Vx pokračuje s věkem, koncem šestého decenia se jejich výskyt může zvyšovat významněji. K rozvoji varikozit přispívají vrozené dispozice (při výskytu varikozit u obou rodičů je cca 40-70% předpoklad jejich vzniku u dětí), dále obezita, statické zatěžování dolních končetin (dlouhodobé sezení, stání), zvyšování nitrobřišního tlaku (např. těhotenství), antikoncepce. Ženy jsou postiženy častěji než muži.

Komplikací jsou varikoflebitidy, zánětlivé postižení stěny varixů s následnou trombózou. Projevuje se zatuhnutím, bolestivostí a zarudnutím kůže v průběhu postižených varixů. Může se jednat i o rozsáhlé nepravidelné útvary velikosti až desítek centimetrů.

Léčení žilní nedostatečnosti není jednoduché, zaměřuje se většinou pouze na symptomatologii a korekci některých abnormalit. V případě posttrombotického syndromu je důležitá prevence spočívající v prevenci rozvoje hluboké žilní trombózy nebo včasné a účinné terapie hluboké žilní trombózy a zabránění postižení chlopní.

Hluboký žilní systém je při CVI rezistentní na terapii, ale povrchovou žilní nedostatečnost je možné řešit odstraněním žil s refluxem.

Stupňovaná komprese pružným obinadlem nebo podkolenkou je základním prvkem terapie žilní nedostatečnosti. Komprese s tlakem 30-40 nebo 40-50 mmHg kolem kotníků a stupňovitě klesajícím tlakem proximálně. Kompresní gradient je velmi důležitý, protože punčochy bez rozdílu tlaků nebo vysokotlakové elastické bandáže mohou vést k turniketovému efektu se zhoršením žilní nedostatečnosti. Velikost rozdílu tlaků je důležitým faktorem k obnovení normálního proudění žilním systémem a zabránění refluxu. Používané tzv. antiembolické punčochy nejsou dostatečně vhodné pro terapii žilní nedostatečnosti.

Nedostatečnost hlubokých žil se řeší obtížně. Možné je provedení plastik chlopní, ale výkony jsou poměrně náročné a vznik pooperační hluboké žilní trombózy je častý. Venózní přemostění (bypassy) jsou úspěšné pouze u vhodných vybraných pacientů. Zkouší se externí bandáž oblastí insufici-

entních žilních chlopní. Řešení nedostatečnosti žilních chlopní je tak stále významný problém.

Léčení hluboké žilní trombózy se provádí heparinem, nefrakcionovaným heparinem (UFH) v nitrožilních infúzích nebo podkožními injekcemi nízkomolekulárními hepariny (LMWH). Dostupnost LMWH umožnila zavedení ambulantního léčení DVT v domácím prostředí. To se upřednostňuje u spolupracujících pacientů s distální DVT, méně často u proximálních stehenních trombóz. Dávkování LMWH je za hospitalizaci i v ambulantní terapii stejné, 1 mg/kg po 12 hod., tedy 2 podkožní injekce denně. LMWH jsou léky volby u žilních trombóz u těhotných, možné je i několikaměsíční ambulantní podávání.

Trombolýza spočívá v nitrožilní aplikaci léčiva, trombolytika, které rozpouští tromby. Trombektomie představuje chirurgický výkon, který je indikován u trombóz velkých žil obzvláště v žilách břišní a stehenní oblasti. Obě metody jsou limitovány stářím trombózy, i když trombolýza je proveditelná v poněkud delším časovém období než chirurgická trombektomie. Trombolýza je šetrnější, zejména k žilním chlopním, ale trvá déle a mohou se vyskytnout krvácivé komplikace. Tomu ale může být zabráněno cíleným (například pod ultrazvukovou kontrolou) podáváním trombolytika cévkou zavedenou přímo do žíly a do trombu. Výkon je šetrný a současně umožňuje opakované kontroly a úpravy pozice cévky podle změny rozsahu trombózy.

V následné dlouhodobé fázi léčení se podávají antikoagulantia v tabletách při udržování hodnot Quickova testu (hodnotí se protrombinový čas) kolem 0,30 nebo lépe INR (International Normalized Ratio) mezi 2,0-3,0. Ukončení nitrožilní terapie heparinem se s nasazením antikoagulace v tabletách musí vzájemně překrývat. Podávání heparinů se ukončuje a pokračuje se jen v léčbě antikoagulacemi obvykle až po dosažení účinných hodnot protrombinového času nebo INR po dva následující dny. Délka podávání antikoagulace se v případech nekomplikovaných hlubokých trombóz doporučuje 3 – 6 měsíců, přičemž při delším podávání se pozoruje méně následných recidiv. V komplikovaných případech je antikoagulační terapie dlouhodobá, až 24 měsíců nebo až doživotní. Jednoznačná pravidla k doporučení délky dlouhodobého podávání však nejsou.

Nedílnou součástí terapie DVT je komprese DKK, zpočátku onemocnění celodenně. Klid na lůžku se obvykle dodržuje prvních 24 hodin a následuje rehabilitace pacienta včetně chůze.

Základním terapeutickým postupem u primárních varixů je jejich odstranění. Intervence na varixech se indikuje raději v počátečních stadiích onemocnění, kdy jsou postiženy menší úseky žilního řečiště a nedošlo k rozvoji druhotných kožních změn. Před výkony na křečových žilách je potřebné mít vyšetření o funkčnosti hlubokého žilního systému; k tomu však většinou stačí klinické testy.

Tradiční chirurgickou technikou je odstranění varikózních žil včetně podvazu větví a spojek. Klasický chirurgický postup je „vyvléknutí“ varikózní žíly z podkoží (tzv. stripping). Podvazy a oddělení insuficientních žil je účinná metoda na terapii poškozených perforátorů, ale recidivy jsou častější, zejména při výkonech v oblasti velké safény.

Endovenózní laser terapie (EVLT) je nová technika řešení CVI, ale k dispozici zatím nejsou dostatečně dlouhodobé výsledky a tato terapie má svá technická úskalí. Destrukce žilní stěny se provádí světlo vedoucím katetrem zavedeným do průsvitu žíly, který se protáhne příslušným žilním úsekem a laserem ozáří vnitřní část stěny. Ozářený žilní úsek následně zfibrotizuje. Podobnou metodou je radiofrekvenční ablace (RFA), která pracuje podobným principem, avšak místo záření se uvnitř žíly vede vlákno působící na vnitřní část žilní stěny elektrickým proudem velmi vysokých frekvencí.

Pro povrchové žíly je chirurgická metoda používána nejčastěji. Lze použít i tzv. sklerotizaci aplikací látek způsobujících řízený zánět žilní stěny, uzávěr povrchové žíly a její přeměnu ve vazivový pruh. Stále větší uplatnění nacházejí pěnové přípravky, kde je menší nebezpečí nežádoucího proniknutí do jiných žilních oblastí.

Současně je při odstraňování varixů výhodný co nejšetrnější postup pro možné budoucí využití povrchových žil při tepenných náhradách, např. u srdečních bypassů.

Varikoflebitidy se léčí především kvalitní kompresí končetiny a místní aplikací protizánětlivých a protitrombotických léčiv formou mastí a gelů. U stehenních nebo rozsáhlých případů (postižení žil na stehně, zejména kmeny velké safény) aplikací nízkomolekulárních heparinů (LMWH), kdy proti hluboké žilní trombóze stačí redukovaná dávka na asi 60-70%.

V neposlední řadě jsou důležitou součástí terapie chronické žilní nedostatečnosti i varixů režimová opatření (fyzikální cvičení a sprchování chladnou vodou). Venofarmaka jsou aditivním postupem, spíše ovlivňují edémy a subjektivní nepříjemné pocity v dolních končetinách. Nemají vliv na vlastní rozvoj CVI. Antibiotika se podávají v případě indikace při zánětlivých změnách při žilních defektech na končetinách.

Potíže s češtinou

Je sloveso *zmínit co* „nestvůra“?

MILAN JELÍNEK

O tom je přesvědčen jeden novinář, který patří bezesporu k žurnalistické elitě a který dodnes pozorně sleduje všechno, co se týká správnosti spisovné češtiny. Přestože si ho velmi vážím a často mu dávám za pravdu, dnes ho zklamám. Sloveso *zmínit co* jazykovou „nestvůrou“ není, dokonce by nás udivovalo, kdyby vedle starší varianty *zmínit se o čem* neexistovalo. Ale proberme námítky proti přechodnému slovesu *zmínit co* postupně, abychom zbavili všechny uživatele spisovné češtiny obav z jeho užívání.

Vyjděme z reflexivní varianty *zmínit se o čem*, která je běžnější než *zmínit co* a kterou dosud mnoho našich občanů považuje za jedinou podobu správnou. A protože je v jejich jazykovém povědomí usazen pevně tvar reflexivní a vazba *o čem*, připadá jim varianta slovesa *zmínit* bez reflexivního zájmena s předmětovým akuzativem (*zmínit co*, např. *něčí jméno*) jako „nestvůrná“. Uberme při hodnocení méně obvyklé vazby emocí a označme ji v duchu jejich kritiků jen jako nesprávnou. Ale je výpověď jako *Ministr zmínil neúspěch dřívějších opatření* opravdu nesprávná? Nelpíme zde jen na jistých zvyklostech a nevypuzujeme ze spisovného jazyka druhou možnost, která má už svou historii?

Srovnáme-li dokonavé sloveso *zmínit co* s výchozím slovesem nedokonavým *mínit co*, nemůžeme nepostřehnout významový rozdíl: v prvním případě jde o význam ‘učinit zmínku o čem, podotknout co, poznamenat co’, v druhém o význam ‘mít v úmyslu, zamýšlet, domnívat se’. Součástí významu dokonavého slovesa je konstatování skutečnosti, že myšlenka byla vyjádřena (např. *zmínit výhody pojištění*), kdežto u nedokonavého slovesa *mínit* není předání myšlenky součástí jeho významu (např. *mínil se stěhovat*). Obyčejně mívají dvojice sloves, která se liší jen přítomností předpony *z-* u slovesa dokonavého, význam totožný, lišící se ovšem videm (např. *mízet – zmízet, měnit – změnit*).

Naše etymologické slovníky považují slovesa *mínit* a *zmínit* za odvozeniny od staročeského *mieniti* a vznik rozdílů v jejich významech nevysvětlují. Zřejmě z blízkosti jejich významů vyvozují jejich etymologickou souvislost. Potřebu přesného vidového protějšku k dokonavému slovesu *zmínit* spisovný jazyk uspokojil vytvořením nedokonavé odvozeniny *zmiňovat* (např. *zmiňovat nevýhody spoření*). K nedokonavému slovesu *mínit* s významem ‘mít v úmyslu’ přibyla dokonavá varianta *umínit*, která byla doplněna reflexivním zájmenem *si* (např. *umínit si kandidovat za liberální stranu*).

Vraťme se však k tématu našeho článku. Zjistili jsme, že ve významu ‘sdělit/sdělovat nějaký obsah’ soutěží ve spisovné češtině dvě výrazové

varianty: běžnější v podobě reflexivní s předložkovou vazbou *o čem* (např. *zmínit se o stavu silnic*), méně častá ve formě nereflexivní s předmětovým akuzativem (*zmínit stav silnic*). Zřetelně převládá varianta reflexivní a mnoho uživatelů spisovného jazyka ji dodnes považuje za jediný možný způsob vyjádření. Nabízí se otázka, zdali mezi oběma variantami přece jen nějaký významový rozdíl není. Řekněme, že se rozhodujeme mezi vyjádřením (a) *Zmínil se o všech zahraničních stážích* a (b) *Zmínil všechny zahraniční stáže*. V obou případech vyslovujeme zhruba stejnou myšlenku, takže varianty můžeme zaměňovat, ale v případě (b) je předmět přece jen poután k slovesu *zmínit* těsněji než v případě (a). Alespoň já to tak cítím.

Vzhledem k tomu, že varianta (a) má zřetelně vyšší frekvenci než (b), někteří jazykovědci a také neoborníci, zejména publicisté, považují za správnou jen variantu (a), např. *zmínit se o zásluhách vyznamenaného*. Podporuje je v tom skutečnost, že varianta (b) přibývá v jazyce zřetelně až od 70. let 19. stol. a že její frekvence silně vzrůstá v současné době. Nic na věci nemění, že nárůst varianty (b) vzbuzuje hlavně u starších uživatelů spisovné češtiny nedůvěru.

V období vrcholícího purismu v poslední třetině 19. stol. se spojování nereflexivního slovesa *zmínit* s akuzativním předmětem odsuzovalo jako germanismus: jako předloha se uvádělo německé sloveso *erwähnen* (např. *er erwähnte die Verdienste des Ausgezeichneten*). Protože podobný způsob vyjadřování nacházíme v řadě evropských jazyků (např. ve franc. *mentionner* nebo *signaler les mérites du distingué*), dává nám to právo zařadit variantu (b) mezi evropeismy. Ale toto zdůvodnění na obhajobu správnosti spojení *zmínit co* v češtině ani nepotřebujeme, stačí jen konstatovat, že frekvence slovesa *zmínit co* ustavičně od doby obrozenské roste.

S námitkami o nesprávnosti varianty *zmínit co* setkáváme se v časopise *Naše řeč* ještě v r. 1934. Autor glosy K. J. napadá výpověď *Trestní řád nezmiňuje státních úmluv* jako germanismus. Jde mu ovšem o hypotetický akuzativ, který se podle tehdejších představ o spisovné češtině musil po záporném slovese změnit v genitiv. Ve spisovné češtině bylo prý odjakživa sloveso zvrátané *zmínit se*, popř. *zmiňovat se* a to si vyžadovalo předložkovou vazbu *o čem*. Takové tvrzení neodpovídá skutečnosti: i v češtině předobrozenské jsou doloženy případy typu *zmínit co* a od doby obrozenské je můžeme doložit z řady autorů.

Myslím, že už neplatí ani tvrzení Fr. Daneše v *Malém průvodci po dnešní češtině* (z r. 1964), podle něhož je spojení *zmínit zásady* „nezvyklé“. Výpověď je zde uvedena v podobě pasivní (*zásady byly zmíněny a vysvětleny*) a tento způsob vyjádření je opravdu nezvyklý. O tom, že se varianta *zmínit co* v jazyce postupně upevňuje, svědčí poznámky H. Prouzové v *Naší řeči* z r. 1996. Naproti tomu J. Hlavsová ještě v r. 2000 v *Opravníku omylů v jazyce českém* trvá na tom, že spisovná je jen reflexivní varianta slovesa *zmínit se*, která se pojí s předmětem v předložkovém pádě *o čem*. Navrhují, abychom ve shodě s územ považovali obě varianty za spisovné.

Nebudeme tedy nahrazovat „nestvůrnou“ variantu (b) *zmínit výhody akce* variantou (a), které budeme jedině pro její větší frekvenci přiznávat spisovnost *zmínit se o výhodách akce*.

Zařazením nereflexivního slovesa *zmínit*, pojícího se s akuzativním předmětem, mezi prostředky spisovné odstraníme i pochybnosti o správnosti odkazového adjektiva *zmíněný* (např. *dodržovat zmíněné předpisy*). Námitky proti jeho užívání můžeme sledovat od pátého ročníku Naší řeči. V r. 1921 opravil autor E. spojení *shora zmíněné osoby* na *shora uvedené* nebo *jmenované osoby* a v r. 1926 autor L. C. označil odkazové adjektivem *zmíněný* za napodobeninu německého *der erwähnte* a vyloučil odvozování adjektiv tohoto typu od sloves s předmětem v pádě předložkovém (tedy i od slovesa *zmínit se o čem*). V r. 1930 navrhl E. Smetánka, aby se podezřelé adjektivum *zmíněný* nahrazovalo slovy *řečený, vzpomenutý, připomenutý, uvedený*. Od chvíle, kdy se řízení redakce Naší řeči ujal J. Haller, setkáváme se s odsuzováním adjektiva *zmíněný* častěji; vedle synonymních adjektiv odvozených od sloves s akuzativní vazbou se mezi náhrádkami nacházejí i zájmena *tento, onen*. Podobnou radu uděluje uživatelům češtiny i Ant. Opravil (v Naší řeči 1941). Ještě v roce 1946 se adjektivum *zmíněný* objevuje v Hallerově výčtu jazykových poklesků, kterých se dopustil ve svých pamětech K. Sezima. Ve výčtu puristických zásahů proti adjektivu *zmíněný* bychom mohli pokračovat, ale snad uvedené doklady svědčí o tom, že se toto slovo setkávalo s trvalou nepřízní brusičsky zaměřených jazykovědců.

Připomeňme, že se ještě ve 4. vydání Vášova – Trávníčkova *Slovníku jazyka českého* (z r. 1952) uvádí adjektivum *zmíněný* s hvězdičkou, kterou se upozorňuje na nespisovnou nebo alespoň na problematickou povahu tohoto slova. Za „lepší“ považují autoři *Slovníku* adjektiva *připomenutý, uvedený*. Příčinou odmítnutí slova *zmíněný* je právě to, že nesplňuje přímocaré odvození od slovesa s akuzativní vazbou (spisovná povaha slovesa *zmínit co* je zde odmítnuta).

Frekvence odkazového adjektiva *zmíněný* je větší než frekvence slovesa *zmínit se*, autoři textů zřejmě využívají výrazové stručnosti odkazového prostředku. Srovnajme např. spojení *zmíněné předpisy* s větným rozvedením odkazu: *předpisy, o nichž jsme se zmínili*. Nelze pochybovat o tom, že alespoň funkční styl odborný takovou syntaktickou kondenzací potřebuje, ale její výhody ocení i styl administrativní a publicistický. Proto zmíněné funkční styly často dávají přednost prostředkům kondenzovaným před větnými.

Obecné poučení na závěr: Chceme-li nějaký jazykový prostředek ze spisovného jazyka vyřadit, důkladně prozkoumejme, zdali přece jen nepřínáší jazyku nějaké výhody. Sledujme také, nezačne-li stoupat u nového výrazového prostředku jeho frekvence. Její vzrůst může signalizovat změnu v hodnocení prostředku u uživatelů spisovného jazyka. Pokud jde o variantu *zmínit co* a o odkazové adjektivum *zmíněný*, všechny okolnosti mluví pro jejich vřazení do spisovné normy.

Náš rozhovor

Rozhovor s jubilanem

Prof. MUDr. Jan Šmarda, DrSc., oslavil 29. srpna pětasedmdesátiny. Třeba dodat, že ve zdraví, plný svěžesti i energie pokračovat ve výzkumu na Ústavu biologie LF MU. Tam, na dočasné adrese na Tomešově ulici, jsem ho v jeho minipracovně odvedla svými otázkami od monitoru počítače. Dnes už plným právem můžeme bilancovat Šmardovy badatelské výsledky, i když rozhodně jeho cesta za novými objevy a myšlenkami v biologii (genetice) nekončí.

Co to bylo, co Vás vlastně, pane profesore, přivedlo ke studiu medicíny, když doma jste měl vzor tatínka – přírodovědce? Zalitoval jste někdy svého rozhodnutí?

Ještě v době maturity mě zajímala řada oborů, přírodovědných i humanitních. O mě přihlášce na medicínu (jež byla jednou z mých možností) nakonec rozhodli rodiče svou úvahou: „Kluk je chytrý, tak ať jde studovat to, co je nejtěžší.“ Jejich rozhodnutí jsem nikdy nelitoval.

Která léta považujete ve svém životě osobním a odborným za nejzajímavější?

Z osobního hlediska byla pro mne nejbohatší léta mládí (jako pro každého člověka). V mládí pro člověka všechno začíná – a mně už zůstal po celý život vštípen pohled dopředu, do budoucnosti. (Nerad se obracím zpět, vzpomínání nepatří k mému životnímu stylu; teprve stárnutím se k němu dopracovávám psaním textů o svých zemřelých učitelích.)

Z odborného hlediska byla asi nejzajímavější chvíle na Biologickém ústavu, kde jsem už jako medik pracoval jako pomocná vědecká síla u profesora Herčíka, když jsem si našel svou celoživotní výzkumnou tematiku – koliciny bakterií *Escheria coli*. (Už jsem o tom psal na jiném místě.) Tehdy to byla problematika zcela nová, na východ od železné opony dosud neznámá. A když jsem pak později (1965), už jako odborný asistent, dostal stipendium k půlročnímu pobytu na nejvýznamnějším nám dosažitelném mikrobiologickém ústavu, na Zentralinstitut für Mikrobiologie und experimentelle Therapie der DAW v Jeně, u prof. Taubenecka, bylo to moje období vědecky snad nejšťastnější; vrátil jsem se odtud s habilitační prací, samozřejmě z téže tematiky. A nemožu také nevzpomenout tříměsíčního pobytu v Liège (1969) u prof. Fredericqa, otce a žijící legendy výzkumu kolicinů. U něho jsem se významně dále poučil, hlavně v jejich genetice. (Tím krutější byl pak strmý pád, o který se postarala stranická mašinerie v období normalizace. Byl odstartován Státní bezpečností, která v poslední chvíli zablokovala můj dlouho připravovaný odlet na dva roky k prof. Clowesovi do Dallasu, kde se mi otevírala možnost mé vzdělání ve studované oblasti metodicky dotáhnout na světovou úroveň.) Příštích dvacet let mně pak přineslo všestranné ponižování – mimo jiné jsem nesměl publikovat – a také denní zápas o přežití na Lékařské fakultě MU.

Jste dlouholecím, zkušeným a vysoce erudovaným vysokoškolským učitelem. Je něco, co byste v pregraduální přípravě budoucích lékařů měnil či doplňil? Ptám se také proto, že máte zkušenost z funkce proděkana LF MU (od 15. 12. 1989 až do 28. 2. 1997) pro výuku, a to z období „prudkého věni“ po 17. li-

stopadu. A také jste ve své řeči, kterou jste proslavil jako jeden z kandidátů na děkana LF v r. 1990, jistou představu nabídl. Splnila se?

Zcela zásadně bych nesouhlasil s ustavičným zvyšováním počtu přijímaných studentů nad meze vysoce překračující limity Lékařské fakulty jak personální, tak prostorové, a tedy i upřednostňováním kvantitativní nad kvalitou vzdělání, jež může poskytnout. Pokládám rovněž za nezbytné, aby fakulta důsledně dávala studentům vysoce kvalitní učebnice ze všech oborů a neopouštěvala je lehkomyslně lovit na internetu. Je nutno výrazně zjednodušit studijní řád, pokud jde o nepřehlednou řadu různých vzájemných časových podmínek a vazeb výukových předmětů a zkoušek v systému, a postarat se i o mnohem výraznější otevření fakulty pečlivě vybraným studentům ze zahraničí. K tomu, aby se vysoce kvalitní studenti na naši fakultu hlásili, je nutno vytvořit odpovídající podmínky. Přijímací řízení pak musí být absolutně a kontrolovatelně spravedlivé. Je nepřijatelné organizovat výjimky, jako je např. přijímání jedničkářů z gymnázií bez přijímací zkoušky. Myslím, že fakulta se už sama o nevhodnosti tohoto záměru přesvědčila. V těchto směrech se tedy má idea lékařské fakulty z r. 1990 nenaplnit.

Jak se díváte na postavení biologie v učebním programu LF MU, popř. na tento vědní obor, který tak rychle bytí novými poznatky?

Myslím, že je zařazena adekvátně. Jde teď hlavně o to, aby její vyučující co nejpečlivěji sledovali její současné rychlé výzkumné obohacování a využili podmínek, které jsou jí ve výuce dány, k náležitému vzdělání i výchově studentů.

Čeho si ze své celoživotní vědeckovýzkumné a odborné práce ceníte nejvíce?

Jak už jsem se zmínil, byly mým celoživotním tématem od r. 1958 koliciny. Nejvíce zájmu jsem věnoval obecnému molekulárnímu mechanismu interakce kolicinů s citlivou bakteriální buňkou. A mou největší výhrou zde asi byl poznatek, že rozhodujícím momentem této interakce není vazba kolicinu na specifický receptor v bakteriální

stěně, nýbrž až jeho (rovněž specifický) kontakt s plasmatickou membránou, což dnes patří k čítankovým poznatkům. Z toho pak vyplynulo, že na koliciny jsou citlivé i některé buňky eukaryontní, a ukázalo se, že z nich jsou často nápadně citlivější buňky nádorové než standardní. Myslím, že tento poznatek jednou povede k rozsáhlému aplikovanému výzkumu.

A když jsem si později, zásluhou prof. Komárka, přibral jako druhé téma výzkumu ultrastruktury buněk dnic, byl mým nejcenějším poznatkem objev parakrystalické proteinové S-vrstvy na povrchu jejich stěny (známé dotud jen u bakterií).

Někdy člověka potkávají chvíle, že by nejraději na všechno rezignoval. Při Vaší vitalitě a bytostném zájmu o obor nepředpokládám „házení flinty do žita“. Ale přesto, potkaly Vás takové okamžiky?

Také já jsem musel takovými chvílemi projít. Bylo to někdy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy byly omezující represe ze strany KSČ vůči mně (s téměř každoročně opakovanými prověrkami s obligátním závěrem „ponechat ještě jeden rok“) tak intenzivní, že jsem uvažoval o tom, že Masarykovu univerzitu opusím. Měl jsem možnost převzít místo okresního mikrobiologa ve Zlíně, ale pak moje vzpurná povaha rozhodla, že tu radost – dobrovolně odejít z Brna – soudruhům neudělám. A z téhož důvodu jsem neodešel ani na místa lákavější. Měl jsem postupně tři pozvání: vést laboratoř elektronové mikroskopie ve Virologickém ústavu SAV v Bratislavě (u akademika Blaškoviče) a převzít Biologické ústavy lékařských fakult buď v Martině, anebo v Plzni. Ale vždy jsem se nakonec rozhodl udržet si místo doma, v Brně.

Za svou rozsáhlou odbornou a popularizační činností (např. spoluautorství v učebnici Biologie pro lékařské fakulty, která už vyšla pětkrát, za vlastní učebnici Biologie pro psychology a pedagogy, za populárně-vědecké knihy Člověk v proudu dědičnosti, Život z obou stran, V odraženém světle aj.) jste získal čemá ocenění, např. Zlaté medaile MU a LF MU, dvakrát Pamětní medaili J.E. Purkyně, Cenu ministra školství

Talent 1995 za dlouholetou pedagogickou činnost při podpoře talentů. Pamětní medaili J.G. Mendela, Cenu města Brna 2000, ani je nelze všechny vyjmenovat. Kterého z nich si vážíte nejvíce? A proč?

Na téměř všechna svá ocenění jsem si samozřejmě musel počkat až do konce roku 1989, to jest do svých padesáti devíti let. Vážím si jich všech, protože o nich rozhodovali lidé, které mám rád. Největší formát z nich mají Cena města Brna, kterou jsem převzal z rukou primátora Duchoně a Cena (s medailí) ministra školství, kterou mi předal ministr Pilip.

Pětasedmdesátka většinou posune každého do role rodiče, pra- i praprarodiče. Máte před sebou své pokračující pokolení jako na dlani. Po matce patříte i do zajímavé rodiny Blatných. Co takhle stručně přehlédnout rod Šmardů?

Rodinu Blatných „vyženil“ můj otec. Z té rodiny je neznámější můj bratranec, básník Ivan Blatný, který je nepochybně kulturní veřejnosti známý. Ale za možnost podívat se v závěru našeho rozhovoru na rodovou posloupnost Šmardů jsem vděčný.

Těsný profesní kontakt Šmardů s Masarykovou univerzitou začal r. 1946 můj otec, botanik doc. RNDr. Jan Šmarda, když zahájil své přednášky z botaniky na Přírodovědecké fakultě MU. Nejprve jako externista, od r. 1954 jako vedoucí katedry všeobecné a systematické botaniky. Na Přírodovědecké fakultě MU působil do r. 1961. Můj život na Lékařské fakultě MU jsme právě předchozími řádky připomněli. Byl jsem zaměstnán na Biologickém ústavu od 1. května 1954 dosud, byť teď už jen jako emeritní profesor. A můj syn Jan Šmarda III. (prof., RNDr., CSc.) působí na Přírodovědecké fakultě od r. 1993 na katedře genetiky a molekulární biologie. Svůj profesorský diplom převzal v Karolinu právě letos. Z návaznosti tří biologických generací Janů Šmardů na Masarykově univerzitě mám tichou, ale velikou radost. Syn má dvě dcery, ale žádného syna; tak jsem zvědav, co bude dál. Moc by mě potěšilo zažít ještě čtvrtou biologickou generaci Šmardů na této univerzitě. Kromě této větve Šmardů působí na Masarykově univerzitě ještě dva bratrance Šmardové (doc. RNDr. Bohumil a RNDr. Jaroslav), tvořící větev matematickou. Je zcela nepochopitelné, kde se u Šmardů vzalo matematické nadání.

Děkuji vám, pane profesore, za Vaše vzpomínání, názory i hodnocení. Přejeme vitality, pevné zdraví i radost z tvůrčí práce do všech příštích let.

(Rozmlouvala Věra Linhartová)

Redakci Universitas došlo

AKTUÁLNÍ SLOVAKISTIKA. Brněnské texty k slovakistice VII. Ed.: I. Pospíšil, M. Zelenka. MU v Brně, 2004

ANNUAL REPORT. SUMMARY. Public Defender of Rights Czech Republic 2004. Masaryk University, Brno 2005

Bělka, Luboš, Buddhistická eschatologie. Šambhalský mýtus. MU Brno, 2004

I. celofakultní konference o studiu na Lékařské fakultě MU Brno. Sborník přednášek 17. ledna 2005. MU v Brně, 2005

CENTRAL EUROPEAN NMR DISCUSSION GROUPS 20th NMR VALTICE. 4.-6. dubna 2005. MU v Brně, 2005

Dočkal, Vít, Vratký vzlet fénixe. Československá strana lidová 1988-1990. MU v Brně, 2004

Evropská lidová strana a její členské strany. Stanislav Balík, Vít Hloušek (eds.) Břetislav Dančák, Petr Kaniok, Lubomír Kopeček, Miroslav Mareš, Markéta Pitrová, Jakub Šedo. MU v Brně, 2004

Financování a kontrola jako důležité nástroje zvládnutí mimořádných událostí velkého rozsahu. Referáty ze semináře konaného dne 10. 11. 2004 ve Smilovicích. MU v Brně, 2005

Rozhovor s doc. PhDr. Jaroslavem Sedlářem, CSc. k jeho sedmdesátinám

Docent PhDr. Jaroslav Sedlář, CSc., dlouholetý člen redakční rady *Universitas* oslaví 17. ledna 2006 své sedmdesátiny. Položili jsme mu v této souvislosti několik otázek.

Členem redakční rady jste od 1. ledna roku 1988. Je to tak?

Dne 1. ledna 1988 jsem se stal skutečně členem redakční rady revue *Universitas*, avšak do časopisu jsem přispíval již od roku 1970, když jsem ve třetím čísle otiskl nekrolog na svého oblíbeného profesora Václava Richtra, jehož jsem si velice vážil pro jeho obdivuhodnou filozofickou erudici, která z něho učinila oddaného přítele Jana Patočky. Vděčný jsem mu zůstal nejen za metodologii, kterou mně předával a v níž zdůrazňoval potřebu hledat souvislosti mezi dějinami umění, historií, filozofií, sociologií a psychologií, ale i literaturou, hudbou a divadlem, a pak pro jeho lidské vlastnosti. V trvalé vzpomínce mně zůstalo například

to, že s nesmírnou obětavostí a ochotou přijel za mnou a mou ženou v létě roku 1966 do Slavonic. V těch jsme připravovali publikaci pro edici Městské památkové rezervace vydávané nakladatelstvím Odeon v Praze. Doprovázela ho jeho paní a Jan Patočka s manželkou, a dokonce i profesor Kurial. Na místě jsme řešili otázky nejstaršího osídlení a vystoupili k poutnímu kostelu. Tam nás profesor Jan Patočka upozornil na to, že založení kostela Božího těla (*Corporis Christi*) roku 1280, k němuž nově officium složil dokonce Tomáš Akvinský, je mimořádnou kulturní událostí Slavonic, protože v Kolíně nad Rýnem k němu došlo jen o rok dříve (1279), ve Štrasburku r. 1318 a v Čechách r. 1319.

V revue *Universitas* jsem pak již trvale publikoval recenze, kritiky, glosy a krátké statě o moderním výtvarném umění a od roku 1997 pravidelně v rubrice původně nazvané *-ismy v umění 20. století*, nyní *kultura a umění*, encyklopedická hesla, která jsem se snažil rozšířit o českou tvůrčí scénu.

Co Vás přivedlo ke studiu dějin umění ?

Od dětství jsem obdivoval ilustrované knihy a brzy jsem začal kreslit a malovat. Kresbami jsem zaplňoval okraje školních sešitů i knih a učitelé i rodiče mě v mém úsilí o umělecký projev podporovali. Byl jsem již tehdy rozhodnut jít studovat umění, a tak jsem nakonec utekl z gymnázia v Uherském Hradišti na Vyšší uměleckoprůmyslovou školu do Brna, kde mě zaujaly přednášky z dějin umění, takže po maturitě (1955) jsem začal studovat obor dějiny umění na Filozofické fakultě v Brně. Po jejím absolutoriu (1960) a po tříměsíčním zaměstnání v Muzeu města Brna jsem se na výzvu profesorů Alberta Kutala a Václava Richtra přihlásil do konkurzu na místo asistenta na katedře dějin umění a muzikologie. Na Filozofické fakultě jsem pak působil jako učitel, kromě dvouleté vojenské prezenční služby, 43 roky.

Jak se díváte na umění, které je zaměřeno v podstatě jen na vyjádření umělcovy osobnosti, a věnujete se sám nějaké tvorbě ?

Po přijetí za asistenta jsem ještě asi pět let kreslil a maloval. Pedagogické a odborné povinnosti mně však zabíraly stále více času a profesor Václav Richter mě jednou řekl, že se musím rozhodnout, čemu se chci věnovat, protože se tomu musím věnovat plně a bezvýhradně. Okolnosti mně také donutily změnit specializaci z barokního malířství, z kterého jsem obhájil diplomovou práci, na moderní umění. Na podnět profesora Richtera a na základě přednášek Jana Patočky o Husserlově fenomenologii, které jsem navštěvoval na katedře filozofie v Brně, jsem pak připravil filozoficky zaměřenou studii K problémům hermeneutiky moderního umění. V diskusích s profesorem Václavem Richtrem jsem v ní využil Diltheyovu metodologii dějinného chápání umění, podle které je umělec již postaven do historického světa, a rozšířil ji o historicitu diváka, který znovuvytvořením staví dílo do života. Byl jsem přesvědčen a dokazoval jsem to, že porozumět jedinečnosti umění můžeme přes umělecké dílo, které trvá, je vyraženo z původního historického světa a stává se konkrétní věcí. Věc se skládá už od starověké filozofie ze substance a akcidencí, které Aristoteles proměnil v hylé-látku a morfé-eidos-formu. Umění se tedy i historicky objevilo jako dialektika nebo zápas mezi člověkem vyrábějícím (homo faber) a člověkem hledajícím pravdu světa (ideologickým). Je to ono základní napětí, které podle Martina Heideggera vytvářelo v postupu času stále nová a jedinečná historická řešení, onen vztah bytí k nicotě, skrytého a zjevného, pozemského a nebeského, lidského a božského. Vezmeme-li za model výkladu moderního umění minulost, kterou již můžeme jako model použít, pak se ukazuje, že protiklady v umění se vyhrtily zejména v manýrismu ve Florencii kolem roku 1500, v kolébce novodobé subjektivity Ficinova a Picova novoplatonismu a v protikladu k němu i v kolébce nové antropologie. A podobně jako manýrismus rodí se i moderní umění z roztržky s hodnotami 19. století a podle tohoto modelu lze nalézt i v moderním umění proud expresivní a proud racionálně formový. Smysl moderního umění vidím tedy v úsilí o prohloubení poznání svě-

ta a člověka, a to specifickým způsobem. Uvědomění vyžaduje ovšem pojem, tzn. je i obraz může být ve smyslu Hanse-Georga Gadamera ekvivalentem jazyka, i když nám nemůže postavit před oči „základní pravdu“. Studii jsem plánoval jako úvod k přehledným dějinám moderního umění, které jsem chtěl sepsat podle tohoto modelu. Bohužel, obklopen naším typickým prostředím a v podmínkách, ve kterých jsem chtěl tyto plány realizovat, mně pokračování nebylo umožněno. A tak dnes vidím, že podobné teorie se objevily jako vysoce aktuální o několik let později v celosvětovém kontextu, a setkávám se s nimi i v nejnovějších přehledných dějinách umění 20. století.

Podobně jsem se snažil aplikovat filozofii (například ve studii Krajinomalba jako projev hledání domova, Přirozený názor na svět v italském renesančním malířství) na krajinářství nebo v monografii o malíři Bohdanu Lacinovi (1980) opět využít možností hermeneutiky k interpretaci jeho díla, podobně jako ve stati Poetika postavantgardy (1995). Přitažlivost filozofického výkladu dějin umění se projevila i ve studiích Hostinský a teorie výtvarného umění nebo Význam Novákovy stati Estetika forem mechanických, zejména pro estetiku designu (1982) nebo ve studii Proměny znázornění prostoru v novověkém malířství, kde sleduji zobrazování prostoru v renesanci a v moderním umění, a to z hlediska euklidovské a neeuklidovských geometrií.

Děkujeme za rozhovor a srdečně blahopřejeme k narozeninám.

Redakce revue Universitas

In memoriam

**Prof. RNDr.
Stanislav Obr, DrSc.
(1913 – 2005)**

Dne 3. října 2005 jsme se rozloučili s člověkem, který nám byl velmi blízký a nesmazatelně se zapsal do našeho života.

Rodák z Vysočiny (Daňkovice 7. 5. 1913) se ve složitých sociálních a hospodářských podmínkách dostal ke studiu na přírodovědecké fakultě MU v Brně v roce 1937, ukončit jej však mohl až po válce v roce 1948 (RNDr). Zvolil si studium zoologie a to skupinu drobného hmyzu – pisivky (Psocoptera), na něž se zaměřil ve své vědecké práci. Brzy se ukázalo, že se jedná o hmyz v přírodě sice běžný, ale také hospodářsky významný. Pisivky často zamořovaly sklady potravin, nábytku, knihoven a archivů a profesor Obr byl až do důchodového věku oslovován jako expert na tuto problematiku. Na základě souboru prací o pisivkách se řádně habilitoval v roce 1952.

Protože zoologický ústav byl vědecky zaměřen na vodní faunu, zapracoval se profesor Obr do další skupiny hmyzu – chrostíci (Trichoptera) a zároveň se začal zajímat hlouběji o hydrobiologii v širším měřítku. Publikace s touto tematikou byly podkla-

dem pro získání akademických titulů CSc. (1958), DrSc. (1965) a vysokoškolský profesor (1966).

V letech 1959–1970 byl vedoucím katedry zoologie a antropologie. Po celou dobu svého působení v této funkci usiloval a později realizoval vznik nových zoologických disciplin. Ačkoliv nebyl politicky organizován, cílevědomým a taktickým jednáním postupně získával kvalitní odborné pracovníky, prostory a potřebné vybavení. Tak byla zavedena výuka fyziologie živočichů (později samostatná katedra), byla posíleny obory entomologie, parazitologie, hydrobiologie a systematické zoologie. Nové prvky v pedagogické a odborné práci zaujaly stovky studentů učitelského i odborného studia tak, že se jí dodnes věnují a vynikli i na mezinárodní úrovni.

Jako obratný organisátor dovedl nekonfliktně vést tým spolupracovníků ve vědeckovýzkumných úkolech, jejichž výsledky byly směřovány do praxe, např. do celostátního mapování a registrace kvality vody v tocích tehdejšího Československa (Státní výzkum 1955–1965) podle biologických indikátorů.

Všeobecně známými se staly jeho studie z řeky Oravy v době před a po výstavbě Oravské přehrady. Práce o strukturních změnách fauny dna Oravy, postupně po 10 a 22 letech trvání údolní nádrže byly ve své době ojedinělé v celosvětovém měřítku.

Přestože profesor Obr trávil většinu času na fakultě, věnoval se také spolkové a veřejné přednáškové činnosti a angažoval se ve vědeckých společnostech. Stál také při zrodu Československé limnologické společnosti. Dbal rovněž na pedagogický a vědecký růst mladých pracovníků katedry. Na rozdíl od starší garnitury akademické obce, že „adept je pro vyšší gradus ještě příliš mlád“, zastával názor, že rozhodující je publikační činnost a výsledky ve výuce.

Profesor Obr byl člověk tichý, mírný, ale neoblomný. Nevyvolával stresové situace, byl-li však do nich vtažen, ze svého neustoupil. Proto byl také v roce 1970 odvolán z funkce vedoucí katedry, měl omezenou výuku a byl poštěn také finančně. Přesto v nezdravém ovzduší nového vedení katedry vytrval až do odchodu do důchodu v roce

1978. Ani poté nezaháel a věnoval se odborné práci.

Při příležitosti 80. narozenin byl oceněn Zlatou medailí MU. Když oslavoval své devadesáté narozeniny, byl to stále ten čilý člověk břitkého humoru s jiskrou v oku i když již neměl po boku svoji obětavou a milou manželku, která mu byla vždy spolehlivou oporou. A takového si ho chceme stále připomínat.

F. KUBÍČEK, V. OPRAVILOVÁ

Za profesorem Leonidem Ochrymčukem (1929 – 2005)

Dne 24. srpna 2005 zemřel ve věku 76 let akademický malíř Leonid Ochrymčuk, profesor malby na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Patřil k výrazným osobnostem brněnského kulturního života, a to jak svou uměleckou tvorbou, tak mimořádným smyslem pro práci s mládeží a s dětmi. Pozoruhodné je, že jeho pedagogické nadání, které se osvědčilo zejména v přípravě budoucích učitelů výtvarné výchovy na základních a středních školách, plně korespondovalo s jeho vlastní uměleckou praxí.

Narodil se 19. 5. 1929 v Brně a od roku 1948 studoval na Pedagogické fakultě v Brně obor výtvarná výchova, dějepis, občanská nauka. Už v červnu roku 1951 získal učitelskou způsobilost pro druhý stupeň a začal vyučovat na střední škole v Lednici, kde také realizoval samostatnou výstavu. Avšak 1. září 1952 se objevuje v Břeclavi na škole pro mládež vyžadující zvláštní péči a zabývá se defektologií (aprobaci obdržel roku 1954). Již předtím složil na Pedagogické fakultě v Brně státní závěrečnou zkoušku a získal vysokoškolskou kvalifikaci v učitelské specializaci pro šestý až jedenáctý postupný ročník i titul promovány pedagog (24. června 1953) a 1. září 1954 se stal odborným asistentem ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Brně. Ale zatímco si odbýval dvouletou vojenskou prezenční službu, byl Výzkumný ústav pedagogický zrušen a Ochrymčuk začal od 20. prosince

1958 vyučovat na ZDŠ při fakultní nemocnici v Brně. Pravidelně spolupracoval s dětským oddělením psychiatrické léčebny v Brně-Černovicích, kde zkoumal možnosti a způsoby arteterapie. Právě tam promýšlel vliv umění na psychicky narušené děti. To usměrnilo i jeho umělecký styl, který vykrystalizoval v šedesátých letech. Tehdy již cílevědomě sledoval a zobrazoval svět strojů a moderní civilizace, svět odložených předmětů (objets trouvés), banálních věcí, které asamblážoval nebo montoval do obrazů přímo s dětským údivem a nepředpojatostí pohledu. Strojky, bagry a kombajny nazírá jako živé zoomorfní organismy, které na jeho obrazech a kresbách ukusují hlinu a polykají obilí; sestavuje ptákostryje, koňostryje a stroje-slepice. Ty všechny vyrůstají z dětské představitosti plné humoru. Je ovšem přirozené, že právě v šedesátých letech, kdy v umění vládli pop-art, nový realismus a neodadaismus, smysl pro technickou civilizaci, sestavoval Ochrymčuk také pod jejich vlivem asambláže a montáže ze slévárenských forem, z částí hudebních nástrojů, z dětských hraček, koleček od kočárků a z kuchyňského nádobí.

V sedmdesátých letech přešel ke kolážím, které skládal tak, že na plochu rozčtveřekovanou do podoby rastru, který ovšem místy zhušťuje nebo vynechává, nalepuje vystřihovánky z časopisu ABC mladých techniků. Rastr mu zpočátku poskytla školní podložka do sešitů, všeobecně známá jako lenoch. A když si vymyslel jméno pro dětsky důvěrně známého, kterého nazval LOB (Leonid Ochrymčuk Brno), potvrdil tím jen silnou determinovanost svého umění světem dětských her, dětské fantazie a radosti třeba nad vystřihovánkami miniaturních aut, lokomotiv, letadel a balonů. LOB připomene ovšem i malíře Jeana Dubuffeta, který dal svému průvodci již předtím jméno Hourloup. Patrně také pro vysokou míru pochopení pro dětský svět a pro dětskou fantazii se Ochrymčuk stal v roce 1972 členem redakční rady časopisu Estetická výchova a zároveň odborným asistentem na katedře estetické výchovy Pedagogické fakulty UJEP v Brně, kde byl jmenován v roce 1982 docentem a v roce 1988 profesorem.

J. SEDLÁR

Významné osobnosti naší univerzity**Nedožitě osmdesátiny
Oldřicha Sirovátky**

Oldřich Sirovátka jako pedagog a později jako spolupracovník výrazně ovlivnil svými vědomostmi a chováním ty z nás, kteří se pohybovali v jeho blízkosti. V letošním roce vzpomínáme jeho nedožitého jubilea a znovu si uvědomujeme, jak často byl inspirujícím, vlídným, ale kritickým kolegou, jakož i uznávanou autoritou nejen v československém, ale i v mezinárodním prostředí. Jeho osobnost a činnost se sice vztahuje převážně k Akademii věd, avšak významně bylo také jeho působení na brněnské univerzitě.

Po roce 1945 studoval češtinu, filozofii a národopis a studium uzavřel získáním doktorátu (1950). Po učitelských začátcích na moravském venkově byl od zřízení Akademie věd vědeckým pracovníkem Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně (1953 až 1973), ale poté, co mu v důsledku politických událostí té doby nebyla zde obnovena pracovní smlouva, přešel do Ústavu pro českou a světovou literaturu

ČSAV (1973-1989), jehož brněnské pracoviště se v letech 1988-1990 stalo součástí Ústavu slavistiky ČSAV. Na počátku roku 1990 se mohl vrátit na mateřský ústav a po rehabilitaci byl jmenován vedoucím brněnského pracoviště ÚEF ČSAV. V krátkém období půldruhého roku se mu téměř po dvaceti letech znovu naskytlá příležitost oficiálně a koncepčním způsobem zasahovat do oborových organizačních diskusí. Při nové profilaci brněnského pracoviště se uplatnila jeho přirozená autorita, morální postoje a odborné kvality.

Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity přednášel externě v letech 1953-1992, mezitím došlo k jeho jmenování docentem srovnávací folkloristiky (1967) a pak ještě v roce nenadálého úmrtí (1992) k udělení titulu profesora národopisu. Na konci 80. let působil také na Pedagogické fakultě MU, kde přednášel o lidové slovesnosti (v rámci přednášek Nadi Sieglové Literatura pro mládež) a připravil skripta Čítanka české lidové slovesnosti (1992). Na obou fakultách konzultoval, popř. oponoval, četné diplomové práce. Jeho přednášky a semináře byly věnovány zejména dějinám české a slovenské folkloristiky, úvodu do studia slovanského folkloru, žánrovým otázkám českého a slovenského folkloru, srovnávací folkloristice, ekologii folkloru a lidovému divadlu.

Charakteristickými rysy jeho přednesu byl systém, rozvaha a nadhled. Naprosto cizí mu bylo povrchní romantizující a nekritické nadšení pro folklor a celou lidovou kulturu.

Jeho vědecká pozůstalost a knihovna jsou uloženy v Etnologickém ústavu AV ČR – pracoviště Brno (dřívější Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV); v letech 1999 až 2001 došlo k jejich utřídění za podpory GA AV ČR (Počítačové zpracování osobního fondu a knihovny prof. PhDr. Oldřicha Sirovátky, DrSc., řešitelka A. Zobačová).

Knihovna byla uspořádána v systému BIBIS, je pod signaturou 0 – přístupná na internetu (www.zu.cas.cz), inventář osobního fondu se nachází na CD (EÚ AV ČR Brno 2004). Osobní bibliografie byla doplněna o 180 titulů, především o příspěvky v časopisech a denním tisku.

Posmrtně vyšlo několik titulů, z nichž poslední jsou Lidové písně, pověsti a hry z Boskovic (k tisku připravili I. Melkus a J. Pospíšilová, 2005). Jde o soubor starších Sirovátkových prací věnovaných regionu, v němž na počátku své celoživotní kariéry působil jako vesnický kantor.

J. POSPÍŠILOVÁ

70. výročí úmrtí prof. Stanislava Součka

V samém závěru roku uplyne sedmdesát let od smrti profesora Stanislava Součka (*7.5.1870 v Náchodě, + 30.12.1935 v Brně), významného literárního vědce a jednoho ze zakladatelů brněnské bohemistiky.

Studia bohemistiky a klasické filologie absolvoval na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze, v r. 1905 získal doktorát filozofie. Poté působil jako středoškolský učitel na gymnáziích v Olomouci, Dvoře Králové a v Brně. V r. 1920 byl jmenován profesorem českého jazyka a písemnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ve studijním roce 1930-1931 vykonával úřad rektora.

Pole literárněhistorického badatelského zájmu prof. Stanislava Součka bylo velmi široké, od témat středověkých až po literaturu národního obrození. Dodnes ceněny jsou jeho práce o T. Štítném, věnoval pozornost tvorbě doby Husovy. Významným, doslova celoživotním tématem jeho vědecké i organizační činnosti bylo bádání o životě a tvorbě Komenského, usiloval o úplné vydání jeho díla a soustavně postup ediční práce ve svých recenzích hodnotil; sám v letech 1921-1935 pracoval jako redaktor Veškerých spisů J. A. Komenského. Mnohé edice doprovázel odbornými studii, kriticky sledoval rozvoj české meziválečné komeniologie na stránkách Archivu pro bádání o životě a díle J. A. Komenského, ale i dalších vědeckých časopisů. Osobnosti velkého autora věnoval i svou inaugurační rektorskou přednášku nazvanou Komenský a české písemnictví jeho doby.

Dodnes přínosná je Součkova monografie Rakovnická vánoční hra (1929), jež zpracovává téma lidové vánoční hry a v šir-

ším záběru též závažnou problematiku tzv. pololidové tvorby doby pobělohorské. Z četných prací dotýkajících se tvorby doby obrození jsou to zejména studie o J. Dobrovském, F. Palackém, B. Němcově, J. Nerudovi, K. J. Erbenovi, A. Jiráskovi, pozor- nost věnoval i postavám obrození na Mora- vě – F. M. Klácelovi, J. H. A. Gallašovi. Obdivuhodná je Součkova soustavná a neú- navná recenzní činnost, jíž podrobně mapo- val vývoj bádání v oblastech, která součas- ně sám vědecky zkoumal.

Součkova badatelská práce došla oceně- ní vědeckou veřejností, byl řádným členem České akademie a Učené společnosti Šafa- řkovy, členem-korespondentem Královské české společnosti nauk, z dalších uvedme aspoň čestné členství v Jednotě českých filo- logů a v Ústředním spolku jednot učitel- ských v zemi Moravskoslezské. V letech 1914-1935 byl redaktorem Časopisu Matice moravské.

Součkova odborná činnost vynikala bo- hatstvím shromážděného materiálu a fun- dovaností vědeckých soudů. Proto jsou jeho práce dnešním badatelům stále zdrojem cenných informací nejen jako svědectví li- terárněvědné práce první třetiny dvacátého století.

H. BOČKOVÁ

50 let od smrti profesora Františka Karla Studničky

Letos 2. srpna uplynulo padesát let od smrti profesora MUDr. Františka Karla Studničky, jednoho ze zakladatelů a prvních profesorů lékařské fakulty naší Alma mater a zároveň nejznámější osobnosti české bio- logie první poloviny 20. století.

Když vznikla Československá republika a budování druhé české univerzity vstoupilo do realizační fáze, profesor Studnička měl za sebou bezmála 20 let úspěšného působení na brněnské České vysoké škole technic- ké (ČVŠT) a pověst renomovaného histolo- ga a biologa. Zsvěceným připadlo proto sa- mozřejmě, že na návrh moravských členů Národního shromáždění byl Studnička po- věřen prací v šestičlenné komisi pro zřízení

a obsazení lékařské fakulty. Již 1. 8. 1919 dostává dekret řádného profesora lékařské fakulty a k tomu úkol vybudovat Ústav pro histologii a embryologii, v jehož čele stál pak patnáct let (do r. 1934). Záslužný kus práce jmenovaný odvedl i ve prospěch lékařské biologie, neboť dobrovolně akceptoval funkci suplujícího profesora oboru a prozatímně, zpočátku společně s prof. Edvardem Babákem a po jeho předčasné smrti r. 1926 ještě další rok sám, vedl také Ústav pro všeobecnou biologii. Při tom všem stačil vyučovat histologii a embryologii i nějaký čas na Vysoké škole zvěrolékařské a velmi aktivně participovat na vědeckém dění v Brně jako neúnavný přednášející a diskutér, ale i spolkový činovník (Přírodovědecký klub, Moravská přírodovědecká společnost, Čs. biologická společnost).

František Karel Studnička, narozený 25. 11. 1870 v Praze, byl mimořádnou až skoro výjimečnou osobností. Svoji první vědeckou práci uveřejnil ještě jako gymnaziální student ve Verhandl. d. Zool.- botan. Gesellschaft Wien (1888). Spolu se studiem na lékařské fakultě České univerzity se s nadšením ponořil do studia zoologie, kde mu byl učitelem prof. F. Vejdovský. Ještě jako medik 5. ročníku se prezentoval na sjezdu Společnosti německých anatomů (Anatomische Gesellschaft) ve Strasbourgu (1894). Nejen to. Při zpáteční cestě navštěvuje přední německé anatomické a zoologické ústavy (Würzburg, Heidelberg) a získává přehled o dění v oboru, včetně navázání mnohých osobních kontaktů. Roku 1895 Studnička promoval a ucházel se o asistentské místo na pražském histologickém ústavu, kde byl odmítnut, podobně jako o tři roky později byla zamítnuta jeho habilitační práce. O to se zasloužil především zamítavý posudek anatoma Jánošíka, s nímž se mladý Studnička dostal do vědeckého sporu ohledně původu hemisfér koncového mozku u obratlovců. Studnička dosáhl nakonec habilitace na filozofické fakultě a ve třiceti letech se stal soukromým docentem histologie a „mikroskopické anatomie těla živočišného“. Protože v Praze nenašel trvalé zaměstnání, vydal se roku 1901 do Brna, kde na ČVŠT přijal místo

František Karel Studnička

knihovníka. Zde zakrátko podstoupil nové habilitační řízení, získal soukromou docenturu pro obor všeobecné zoologie a srovnávací anatomie (1902) a o několik let později i mimořádnou profesuru. R. 1912 byl Studnička jmenován honorovaným docentem pro obor zoologie a pro nauku o technicky důležitých látkách z říše živočišné, které na ČVŠT přednášel až do svého povolání na Masarykovu univerzitu.

Studničkovo vědecké dílo, jehož podstatná část vznikla během brněnského působení, je velmi obsáhlé (bezmála 300 položek) a zahrnuje studie ze srovnávací anatomie a embryologie, cytologie a plazmatologie, histogeneze tkání, z mikroskopické techniky, i práce z dějin buněčné teorie a biografické články. O velkém odborném kreditu prof. Studničky svědčí skutečnost, že byl přizván k napsání samostatných svazků do renomovaných zoologických a anatomických kompendií (Opplův Lehrbuch der vergleichenden Anatomie a Möllendorfer Handbuch der mikroskopischen Anatomie). Studnička je autorem tzv. exoplazmové teorie, kterou koncipoval jako alternativu k buněčné teorii.

Její obšírný popis a zdůvodnění čtenář najde v autorově monografii Úvod do plasmatologie (1952). I když exoplazmová teorie byla odmítnuta, Studnička svými názory inspiroval biology k podrobnému studiu do té doby přezíraných extracelulárních substancí. Nadčasovost některých Studničkových myšlenek a představ vyniká zvláště v posledních letech, kdy se ukazuje, že buňky a je obklopující mezibuněčný materiál tvoří nedílný celek, v němž buněčná membrána zastává funkci spojovacího článku mezi cytoskeletem a exoskeletem, jehož existence se považuje u mezibuněčné substance za prokazatelnou. Profesor Studnička sehrál klíčovou roli v diskusích s německými biology ohledně historie buněčné teorie, kde ukázal, že Purkyňovo pojetí buňky je stávajícímu bližší než pojetí Schwannovo. Díky tomuto Studničkovu úsilí je dnes jméno J. E. Purkyně spojováno s buněčnou teorií i v zahraničním odborném písemnictví. Připomenout zaslouží také Studničkův přínos k rozvoji mikroskopie v ČSR; pro generace mikroskopiků se užitečným rádcem stala jeho Praktická mikroskopie, která s teoretickým úvodem prof. dr. VI. Nováka vyšla v řadě Pišových vědeckých příruček (1923).

Profesoru F. K. Studničkovi se dostalo za života mnoha poct a ocenění: byl členem Královské české společnosti nauk, členem České akademie věd a umění, dopisujícím členem Sociétés de Biologie v Paříži, čestným členem Přírodovědeckého klubu a Spolku českých lékařů v Brně, čestným členem Spolku čs. mediců a byl jeden z prvních, kteří byli jmenováni řádnými členy ČSAV po jejím založení v r. 1952.

S. ČECH

Vzpomínka na RNDr. Emila Mastného

S úctou se vracíme k těm pracovníkům univerzity, kteří stáli u zrodu vědních oborů na jednotlivých fakultách. K nim patřil docent RNDr. Emil Mastný, od jehož úmrtí letos uplynulo 45 roků. Dr. Mastný se narodil v r. 1907 v Brně, ale od r. 1914 žil ve Vyš-

kově, kde byl jeho otec zaměstnán v cukrovaru. Po maturitě na vyškovském gymnáziu studoval na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity a získal aprobaci z matematiky a fyziky. Zde byl také v r. 1938 prohlášen doktorem přírodních věd.

Po desetiletém působení na měšťanských a středních školách (Velký Týnec, Nové Město nad Váhom, Brno) nastoupil v r. 1946 na naši univerzitu jako člen Matematického a deskriptivního semináře Pedagogické fakulty vedeného zkušeným pedagogem dr. K. Koutským, pozdějším profesorem Přírodovědecké fakulty MU. Matematický seminář zajišťoval veškerou výuku matematiky na Pedagogické fakultě a od r. 1948 i metodickou přípravu studentů matematiky Přírodovědecké fakulty. Dr. Mastný zde učil matematickou analýzu, teoretickou aritmetiku a analytickou geometrii.

Aktivně se účastnil práce ve známém brněnském semináři vedeném vynikajícím českým matematikem prof. E. Čechem. Seminář byl zaměřen nejen k řešení odborných problémů zejména z oblasti diferenciální a projektivní geometrie, ale i ke studiu rozmanitých otázek spjatých s výukou matematiky na základních a středních školách. Dr. Mastný pracoval na půdě semináře v diferenciální a analytické geometrii a v teorii grup, kde dosáhl vlastních výsledků v aplikacích teorie rozkladu množin. Jeho práce v tomto směru však zůstala nedokončená, neboť jej vleklá choroba nutila často práci přerušovat. Přesto z podnětu prof. Čecha vznikla Mastného zdařilá vysokoškolská učebnice Analytická geometrie lineárních útvarů a kuželoseček (Praha, ČSAV 1953), která je zejména v části týkající se kvadratických útvarů zpracována novátorsky.

Významnou měrou se dr. Mastný podílel na tvorbě učebnic matematiky pro střední školy a metodických průvodců k nim. Tak např. v r. 1952 sepsal Trigonometrii pro 10. a 11. ročník středních škol, v níž systém výkladu goniometrie vycházel netradičně z teorie komplexních čísel. K otázkám výuky matematiky se vracel v četných článcích metodického zaměření, uveřejněných ponejvíce na stránkách časopisu Matematika ve škole. Ty se vyznačovaly precizností výkladu a četnými metodickými radami

a doporučeními bezprostředně využitelnými ve výuce.

Dr. Mastný patřil k těm vysokoškolským učitelům poválečné éry, kteří se významnou měrou zasloužili o zkvalitnění výuky matematiky na všech stupních našich škol. Jeho činnost byla po zásluze oceněna v r. 1962, kdy mu byla in memoriam udělena stříbrná medaile Jednoty československých matematiků a fyziků.

J. HÁJEK

Neměl by být zapomenut

Mám na mysli doc. PaedDr. Oldřicha Audyho, který po řadu let vyučoval na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně teorii a historii literatury pro děti a mládež spolu s teorií literární výchovy.

Uplynulo totiž právě deset let od jeho úmrtí (17. 10. 1995) a vzhledem k tomu, že v roce 1971 musel opustit univerzitu pro své politické postoje, je to vlastně už čtyřiatřicet let, co okruhu spolupracovníků sešel z očí a postupem času i z mysli. Ale zavzpomínáme-li si, je docela nesnadné vypočítávat, jak rozsáhlé byly jeho kulturní aktivity, jak bohaté měl kontakty, čím vším byl – po nerudovsku – rád: básník, (útlá sbírka Hlas, 1932) spisovatel, kritik a teoretik literatury pro děti, o jejíž hodnoty po celý život usiloval, zaujatý člen řady společností sledujících zájmy dětské literatury, didaktik, autor čítanek, vysokoškolský pedagog. Nezmýlíme se však, napíšeme-li, že uprostřed toho všeho, od počátků práce na venkovských a měšťanských školách až po léta svého docentského působení, byl celou svou bytostí učitel. V tom ušlechtilém smyslu slova. Vážil si dětí jako nositelů hodnot dětství samého, přišláho občanství a lepšího lidství. Rozuměl si se studenty – budoucími učiteli, vždy přímý a přístupný, noblesní, rozmyslný, prozrazující filozofickou vzdělanost a estetické cítění. Věřil v působivost výchovy rozumové, estetické i mravní. Vždyť „někdo na světě musí začít nově žít“, „někde vyrostou duše neotrocké, přímé jako jedle“.

Touto těžce vydobývanou vírou vyznívá Audyho román *Údolí se zvedla* (1947).

Vypráví osudy tří generací svobodnického rodu Daxů v převratném 16. století ve Švýcarsku, v čase rozvíjející se reformace. Pokusy o změny hospodářské a proměny duchovní, zrající v horalských dědinách, se střetávají slovem i zbraní s oficiálními reformními proudy, které vítězí; nositelé myšlenek lidových hnutí opouštějí zemi, mezi nimi Matteo Dax, který se vydává do „vychválené země Moravské“. Román, už svými historickými konflikty velmi zajímavý, nese zřejmě i aktuální významy skryté, přinejmenším odsouzení okupační nesvobody a vizi spravedlivého soužití lidí „neotrockých“ a „přímých“ v poválečné společnosti.

Další román, z méně vzdálené historie, ukončil Audy počátkem sedmdesátých let. Zobrazil účast českých zajatců – příštích legionářů – na bouřlivých událostech v Caricynu v roce 1917. Dosáhnout vydání rukopisu se mu však nepodařilo.

Jeho vlastní cesta literární krajinou od samého počátku vedla jinudy. V roce 1939 stihl ještě dostudovat češtinu a filozofii na Filozofické fakultě MU v Brně a plně se už v té době věnoval tvorbě pro děti (např. rozhlasové hry a literární pásma), po restrikci řady společenských organizací pracoval ve Sdružení pro výchovu mládeže literaturou a uměním a postupně měnil pozici autora za pozici kritika a teoretika dětské literatury. V roce 1940 se podílel na vzniku „sborníku statí a posudků“ *Literatura pro mládež* spolu s dalšími šesti autory, z nichž většina vyrostla stejně jako on v dominantní představitele svého oboru (např. F. Holešovský, F. Tenčík). Studie jsou nedlouhé, sborník útlý. Ale i přes rozsahovou skromnost natrvalo vstoupil do historie literatury pro děti a mládež i s kolektivem svých autorů, kterým se dostalo pojmenování Brněnská skupina, resp. literární směr brněnský.

Důvodů je hned několik. Autoři statí jednotně a razantním gestem vysunuli za pomězi hodnotné literatury pro děti a mládež brakovou produkci a v souvislosti s tím požadovali zvýšení kritické náročnosti. Sami tento požadavek uplatnili v úvahách a v recenzích, ve kterých v rámci sborníku posoudili práce vydané pro děti v r. 1940. Audy se věnoval prázám čerpajícím ze soudobého života dětí a pracím s tematikou historickou.

Sdílel společný názor skupiny, že kritická náročnost, stejně jako úroveň historického zkoumání dětské literatury, se musí opírat o jasnou koncepci, o teoreticky spolehlivou bázi. Členové skupiny ji našli. Pochopili literaturu pro děti jako uměleckou hodnotu, esteticky funkční a realizující komplex svých funkcí prostřednictvím funkce estetické. Klestili cestu tzv. literárnímu směru a potlačovali po dlouhá léta dominující směr pedagogický. Výchovnou funkci knihy pro mládež odmítali v její podobě pedagogicky účelové, ale formulovali ji jako jeden z projevů funkce estetické. Vliv strukturalismu Jana Mukařovského je zde zřejmý. Stejně jako fakt, že autoři statí podnítili zájem o dětskou literaturu jako o závažnou větev literatury celonárodní, zájem zvláště žádoucí na počátku okupace, která probouzelá úzkost o budoucnost národa, zejména dětí, pro něž se oporou jejich češství měla stát právě hodnotná kniha. Se stejným záměrem vydal soubor čtyř mladých autorů *Život teprve začíná* (1944). Autorům přiználně přál, aby se na spisovatelské dráze „rozvinuli v tlumočníky duchovních hodnot“.

Koncepci literatury pro děti a mládež definované v okupačním sborníku zůstal Audy důsledně věrný, i když to nebylo vždycky jednoduché. V roce 1946 se např. účastnil založení časopisu *Štěpnice* (pro teorii a kritiku dětské literatury) a hned v prvním čísle publikoval krásnou stať *Úsilí o styl a řád*, ve které znovu vyložil estetickou hodnotu knihy jako pramen její schopnosti oslovit duši dětského čtenáře. Strukturalistickou inspiraci redakce přijímala jako samozřejmost – a snad i tato okolnost přispěla k tomu, že *Štěpnice* byla v březnu 1947 pozastavena. Když byla obnovena v listopadu 1948, jméno Oldřicha Audyho v redakci chybělo. Vrátil se tam v roce 1949, kdy se *Štěpnice* začala orientovat na literární výchovu a kdy se otevřela možnost publikovat v nových časopisech. Audy obnovil svou pestrou kulturní činnost: spoluzakládal např. divadlo Radost, sestavil soubor klasických veršů pro děti (*Pomněnky našeho domova*, 1956), pilně pracoval na čítankách a na obrazových souborech pro školy. V té době už působil v brněnské pobožce Výzkumného ústavu pedagogického, dočasně na VAAZ, na níž

vydal spisek K četbě ve světových literatur, příznačně určený „pro výuku ve výchově uměním“.

Výchova uměním byla vůdčí motivací tvorby čítanek (5., 8. a 9. tř. základních škol, 2. třída gymnázií a středních škol), prolula Audyho doktorskou a habilitační práci a stala se náplní jeho činnosti na Pedagogické fakultě UJEP. Čítanky vycházely v padesátých letech a nesou jejich stopu. Musely respektovat dobové politické požadavky, např. výběrem textů z české, slovenské a ruské sovětské literatury. Ale je třeba uznat, že autoři vybírali s citem pro text, pro výchovu k vlastenectví i pro zamyšlení nad výrazovými prostředky zvolené ukázky.

Činnost na pedagogické fakultě v šedesátých letech poskytla Audymu dostatek prostoru pro rozvinutí bohatých zkušeností s literaturou i s lidmi. Zúročil je v kvalitě svých přednášek, jimiž ovlivnil během dvanácti let úctyhodný počet svých žáků. Stal se učitelem učitelů. Škoda, že jen na tak krátký čas. Jak jsme se už zmínili, v r. 1971 musel pro své politické postoje fakultu opustit.

V. VAREJKOVÁ

Nedožité devadesátiny Taťány Cablíkové

Dne 29. 12. 2005 vzpomene nedožitého jubilea Taťány Cablíkové. odborné asistentky někdejší katedry ruského jazyka Filozofické fakulty MU. T. Cablíková se narodila roku 1915 v Kazani a v Rusku strávila i léta svého mládí. Další její životní dráha je však spjata už s naší vlastí. Maturovala na ruském gymnáziu v Moravské Třebové, zřízeném za první republiky pro početnou emigraci ze SSSR, a po roce 1945 působila řadu let jako asistentka na jazykové katedře VUT, kde se podílela na tvorbě terminologických slovníků, učebních textů ap.

V padesátých letech absolvovala jako jedna z prvních dálkové studium ruštiny při konzultačním středisku tehdejší Vysoké školy ruského jazyka, které bylo zřízeno na naší filozofické fakultě. Získaná kvalifikace byla spolu s její dokonalou znalostí ruštiny podstatným činitelem pro to, aby se v roce

1965 stala na této fakultě žádoucí posilou rusistiky. Působila zde až do roku 1977, kdy odešla do důchodu, a její dlouholetá pedagogická činnost poskytovala studentům vítané možnosti k osvojení solidních jazykových znalostí a poznatků z ruských realii. Svě bohaté pedagogické zkušenosti uplatňovala s úspěchem i v intenzivních kurzech ruštiny pořádaných tehdy katedrou v učebním středisku univerzity v Cikháji poblíž Žďáru nad Sázavou.

Ve výuce i v osobním životě se T. Cablíková vyznačovala důsledným a odpovědným vztahem k svým povinnostem; spolehlivě plnila nejrůznější úkoly, ať již šlo o četné specializované překlady, tlumočení, či o účast na zahraničních studentských praxích. Všichni její kolegové i žáci si vážili sympatických rysů její povahy: přímosti, zásadovosti i optimismu, které se odrážely i v jejím temperamentním vystupování. Ani v letech důchodu neztratila kontakt se svým bývalým pracovištěm. Věnovala trvalou péči své fyzické kondici, mimo jiné pěstováním jógy. Nezastavitelný čas bohužel nahodil i její zdánlivě pevné zdraví: odešla po delší nemoci 17. 4. 1993 ve věku 78 let. A nám zbývá jen vzpomínat na její osobnost i činnost, která ve své době vytvářela solidní základy pro výuku a výchovu dnešní mladší generace rusistů.

S. ŽAŽA

Nedožitě osmdesátiny prof. J. Cetla

Dne 31. prosince 2005 by se dožil prof. PhDr. Jiří Cetl, DrSc. (1925 – 2002) osmdesát let. Poznali jsme se jako posluchači Filozofické fakulty MU (Ph – Č) na pracovních brigádách, společně jsme přednášeli společenských věd a pak – on na Filozofické fakultě, já na Vojenské akademii – jsme učili filozofii, setkávali se na Filozofické jednotě atd. Zvláště mi utkvělo v paměti jedno setkání na ulici, kdy se Jiří rozhorloval nad primitivními názory N. Chruščova o výtvarném umění. Ještě jako důchodce, na sklonku svého života, mi půjčoval ze své bohaté knihovny cenné knihy jinde rozpujčené.

Stal se postupně PhDr., CSc., docentem, DrSc., profesorem – v oboru dějin filozofie. Jeho kolega prof. PhDr. L. Nový, CSc., vzpomíná na něho humorně v *Nekrolozích na živé* (1988): „Kde jsou ty studentky, které kreslily do sněhu a ryly do stěny. Miluji Cetla? Kde jsou krásavice dneška, kterým by zesnulý řekl se svou proslulou nechalaností seriózností a zdvořilou revolučností: „Ó, Vy máte dnes nový účes! A uče se filozofii hlouběji, soudružno!“ Za normalizace, v letech 1970 – 1990, vedl katedru filozofie na FF MU. Sloužil mu však ke cti, že nedopustil vyhazov prof. L. Nového, prof. I. Možného, doc. I. Holzbachové aj. a přesunul je záchraně z pedagogické činnosti do činnosti vědecké, ba vzal dokonce pod svá ochranná křídla ing. J. Šmajse, vyhozeného z katedry filozofie na Vojenské akademii (za účast na pohřbu svého někdejšího učitele filozofie doc. PhDr. V. Gardavského, CSc.).

Filozof J. Cetl se pokusil o systematický pohled na dějiny evropského myšlení jako na sled historických typů filozofování. Za jeho hlavní práci je však třeba pokládat *Český pozitivismus. Příspěvek k charakteristice jedné z tradic českého buržoazního myšlení* (1981). Další dominantou jeho zájmu byla problematika antropologická – *O třech historických dimenzích filozofie člověka* (1968), *Člověk a svět. Úvahy o utváření a kultivaci světového názoru* (1988), *Příroda a kultura* (1990, spoluautor). Zabýval se i estetikou a etikou. (Podrobnější informace lze načerpat z hesla Jiří Cetl ve *Slovníku českých filozofů* doc. PhDr. J. Gabriela, CSc., z r. 1998.)

Poslední vyšlá kniha J. Cetla nese název *Ale vždyť to byli filozofové. Filozofické apokryfy* (2000). Svědčí o jeho smyslu pro humor a o jeho talentu „beletrizovat filozofii“. Obsahují např. dva apokryfy o Sokratovi. V prvním – *Vzpouza paní Xantipy* – je Sokrates vyličen Xantipou jako budižkničema, nenosící domů peníze, takže Xantipa pomýšlí na to otevřít si školu „knedlíkárnou“ a Sokratovi dát strouhat vařečky! V druhém apokryfu – *Sokrates aneb Myši a dějiny* – jsou to myši, díky nimž mohl být Sokrates zachráněn, neboť se rozmnožily natolik. Že Sokratovi věznitěle prodali myšobijcům jed určený k Sokratově popravě. Sokrates však

iniciuje sbírku na nákup jedu, takže může přece jenom vstoupit do Dějin. Jiřího věnování v knize – z 12. 11. 2001 – se týká tří generací filozofů: mne, dcery a vnuka. Pro-

čítající jeho dílo, uvědomujeme si, jak významného filozofa katedra filozofie měla.

J. SEDLÁK

Redakci Universitas došlo

DOKONČENÍ ZE STR. 49

Vít Hloušek, Vojtěch Šimíček (eds.): *Výkonná moc v ústavním systému České republiky*. MU v Brně, 2005

INTERNATIONAL CONFERENCE CATE 05. FORCE PROTECTION: SIGNIFICANCE IN CONTEMPORARY WARFARE. Masarykova univerzita v Brně, 2005

INTERNÍ KARDIOLOGICKÁ KLINIKA FN Brno-Bohunice. Ročenka 2004. MU v Brně, 2005

Korpus jako zdroj dat o češtině. Ed. Petr Karlík. MU v Brně, 2004

Kříž, Zdeněk: *Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice. Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. MU v Brně, 2004

Mezinárodní seminář didaktiků chemie věnován prof. ing. Milanu Kratochvílovi, CSc. k 80. narozeninám. Sborník příspěvků. Ed. Jiří Šibor. 30. června až 2. července 2004. MU v Brně, 2004

Oborové didaktiky v pregraduálním učitelském studiu. Sborník z konference konané 13. - 14. září 2004 na Pedagogické fakultě MU v Brně. Tomáš Janík, Vladislav Mužík, Oldřich Šimoník (ed.) MU v Brně, 2004

OVZDUŠÍ 2005. Brno, 9.-11. května 2005. MU v Brně, 2005

Sborník abstrakt. XXVIII. dny lékařské biofyziky. Valčice 25. 5.-27. 5. 2005. MU v Brně, 2005

V. pracovní setkání fyzikálních chemiků a elektrochemiků. Sborník příspěvků. 8. února 2005 MU v Brně, 2005

IX. pracovní setkání biochemiků a molekulárních biologů. Sborník příspěvků. 9. - 10. února 2005. MU v Brně, 2005

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada literárněvědné slavistiky, X 8, roč. 2005. MU v Brně, 2005

Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv 2004. MU v Brně, 2005

Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané 10. - 12. února 2004. Ed.: Eva Minářová, Karla Ondrášková. MU v Brně, 2004

Michal Radvan, Petr Mrkývka (ed.). *Financování územní samosprávy ve sjednocující se Evropě*. MU v Brně, 2005

Renata Veselá, Karel Schelle: *Římské právo a neprávnícké prameny*. MU v Brně, 2005

Karel Schelle (ed.): *Vývoj právních kodifikací*. MU v Brně, 2004

Martina Urbanová (ed.): *Ženská delikvence jako sociální jev*. MU v Brně, 2004

Ivana Průchová: *Aktuální otázky práva životního prostředí*. MU v Brně, 2005

Figurka Milan, Žitěk Vladimír, Haláček Petr, Klímová Viktorie, Tonev Petr: *Teoreticko-metodologická východiska hodnocení programů podpory regionálního rozvoje*. MU v Brně, 2005

Panorama knih**Pedagogická praxe
v pregraduální přípravě
učitelů***

Sborník s názvem Pedagogická praxe v pregraduální přípravě učitelů je hmatatelným výstupem stejnojmenné mezinárodní konference, která proběhla v únoru 2004 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Konference byla uspořádána v rámci řešení projektu „Intervence do procesu rozvíjení pedagogických dovedností studentů učitelství v průběhu jejich praxe na kulturní škole“ (GAČR 406/03/1349). Navazuje na konferenci z roku 2002 o úloze cvičného učitele při profesionální přípravě budoucích učitelů. Cílem konference bylo přispět k objasnění významu, funkce a zejména možnosti pedagogické praxe v učitelském studiu. Ve sborníku nacházíme přirozeně rozdílné příspěvky.

Velká skupina autorů se věnuje popisu fungujících systémů pedagogických praxí v pregraduální fázi utváření učitelské osobnosti. Dá se říci, že se současnými modely praxe je spokojeno jen minimum autorů, a to zejména zahraničních. Jedná se převážně o příspěvky ze Slovenska a Rakouska. Autoři z brněnské Pedagogické fakulty referují ve sborníku o projektu probíhajícími na jejich pracovišti, který by měl pomoci řešit současné problémy.

Další skupina příspěvků se zabývá efektivitou studentských praxí a činiteli, které ovlivňují formování učitelské osobnosti studenta. Z textů vyplývá, že některé univerzity mají systém vlastních fakultních cvičných škol a množství externích spolupracovníků, kteří plní funkci cvičných učitelů a snaží se předávat studentům své praktické zkušenosti. Nároky na cvičného učitele jsou, podle příspěvků věnujících se tomuto fenoménu, zatím příliš vysoké ve srovnání s tím, co těmto odborníkům z praxe mohou fakulty nabídnout. Volá se po legislativním zakotvení pozice cvičného učitele a po možnosti lepšího finančního ohodnocení jejich práce.

Mezi celkovým počtem šestadvaceti příspěvků sborníku se objevují i ojedinělé návrhy na zlepšení systému praxí, zvýšení efektivity tohoto procesu a aplikaci metod, které mají působit jako zdroj informací pro studenta o průběhu jeho praktických výstupů. Jedná se o návrhy systémů praxí v průběhu studia i o využití např. videa nebo portfolia z praxe pro následné hodnocení studentova snažení.

Sborník uzavírají tři prezentace výzkumných projektů realizovaných v uplynulých letech, které se zabývají studentskými praxemi. Zkoumány byly potřeby studentů v oblasti praktické přípravy, činitelů působící na studenty učitelství v průběhu pregraduální i postgraduální praxe a spokojenost žáků s výkony praktikujících studentů. Všechny tyto výzkumné projekty mají posloužit jako podklady pro případné změny v systémech praxí na univerzitách v ČR.

Sborník se věnuje tématu, které je v dnešní době často diskutováno. Všichni se shodují, že pedagogická praxe je nutnou součástí studia učitelství. Rada autorů příspěvků prezentuje i představu o obsahu nového systému praxí. Bohužel většina autorů pouze popisuje, respektive kritizuje současný stav, empiricky založené texty však ve sborníku nepřevažují. Sborník předkládá množství materiálu k zamyšlení. Doufejme, že se v některých dalších podobně založených publikacích dočteme o příznivých výsledcích nových koncepcí pregraduální přípravy učitelů.

K. KORCOVÁ

* Brno, MU 2004, 194 stran.

**Stanislav Kadečka:
Zákon o místních
poplatcích a předpisy
související***

Je nepsaným publicistickým pravidlem, že článek bývá uvozen nějakou anekdotou vztahující se k následujícímu textu. Najít laskavý žert k problematice místních poplatků není jednoduché, protože však nechci o tuto „třešničku na dortu“ ochudit ani čte-

náře recenzí, zde je: *Přijde paní na obecní úřad, že by ráda zaplatila poplatek ze psa. Úřednice se jí ptá: Jméno? Paní odpoví: Alík.*

JUDr. Stanislav Kadečka, Ph.D., který působí jako vysokoškolský pedagog na Masarykově univerzitě v Brně (a to na Právnické a Ekonomicko-správní fakultě), mj. nositel ceny rektora MU za rok 2004, je v odborných kruzích znám především svou monografií *Právo obcí a krajů v ČR* (C. H. Beck, 2003) a jako spoluautor několika skript z oblasti správního práva, vydaných na naší univerzitě.

Nyní předkládá čtenáři publikaci, ve které se důkladným způsobem věnuje zejména problematice místních poplatků. Mám za to, že v záplavě nejrůznějších, tu více tu méně kvalitou oplývajících právnických publikací je třeba upozornit na kvalitní vydavatelský počín. Za zmínku stojí i to více, že má výrazný přesah mimo právníckou branži a může být vítaným pomocníkem i pro neprávníckou veřejnost, a to především pro ekonomy působící v územní samosprávě. Netřeba připomínat, že místní poplatky – de facto jediný projev autentické daňové pravomoci místní samosprávy – tvoří společensky vysoce citlivou složku příjmů obecních rozpočtů.

Kadečkova publikace je rozdělena do pěti základních částí, které jsou dále rozčleněny na další subkapitoly, což napomáhá větší přehlednosti zmíněné publikace. Část prvou tvoří vlastní text zákona č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích. Vzhledem ke skutečnosti, že zmíněný právní předpis byl od přijetí (prosinec 1990) již devětkrát novelizován, je aktuální a kompletní text zmíněného předpisu vítaným pomocníkem pro veřejnosprávní praxi. Část druhá – tvořící gros celé publikace – je vlastní komentář k zákonu o místních poplatcích. Jde o komentář velice podrobný a logicky konzistentní. Brněnský právní teoretik tu na 142 tiskových stranách pečlivě analyzuje každý paragraf zákona a uvádí jej do relevantních souvislostí. Zaujme např. výkladem o poplatcích ze psů, o místních poplatcích za užívání veřejného prostranství či analýzou poplatků z vyherních hracích přístrojů. S. Kadečka nestaví svůj komentář takřkajíc na vodě ale hojně pracuje s vydanou judika-

turou, a to především s judikaturou Ústavního soudu ČR. Svě postřehy autor obohacuje informacemi čerpanými ze zahraničních právních úprav (oživujícím dojmem na recenzenta působí zejména odkazy na právní úpravy z pobaltských zemí, které jsou stejně jako ČR v postavení nových členů EU).

Část třetí tvoří seznam nálezů Ústavního soudu ČR ve věcech místních poplatků, část čtvrtou pak znění souvisejících právních předpisů (např. zákon o správě daní a poplatků či z. o obcích). Závěrečnou pátou část věnoval autor vzorům v této oblasti, např. vzor obecně závazné vyhlášky obce – místní poplatek ze vstupného (celkem 8 různých vzorů). Kniha obsahuje samozřejmě i věcný rejstřík napomáhající rychlému vyhledávání v publikaci.

Knihu lze s klidným svědomím doporučit všem právníkům obecních (městských) a krajských úřadů, ale i neprávnícké veřejnosti, která má zájem o hlubší poznatky týkající se problematiky místních poplatků, nota bene některý z místních poplatků je povinen platit skoro každý z nás. Zejména neprávníckou veřejnost jistě potěší fakt, že kniha je psána srozumitelným a čtivým jazykem. Protože jsme v „akademickém“ periodiku, publikaci tímto vřele doporučuji nejen studentům naší brněnské právnické fakulty, ale všem posluchačům MU věnujícím se otázkám veřejné správy.

P. KOLMAN

* Praha, C. H. Beck, 2005, 427 stran.

Dějiny české hudební terminologie autorů Miloše Štědroně a Dušana Šlosara*

Teoretická práce významné autorské dvojice, muzikologa prof. PhDr. Miloše Štědroně, CSc., a lingvisty prof. PhDr. Dušana Šlosara, CSc., je určena všem zájemcům o muzikologii a lingvistiku, disciplíny, jež nacházejí mezioborové propojení explicitně v hudební lexikografii.

Práci, jež je koncipována jako kapitoly z historie české hudební terminologie, předcházeli dlouhodobý zájem o studium této problematiky u obou autorů a základní, jimi proklamovaná Eggebrechtova teze, vyvozená ze zkušenosti z četných terminologických diskusí, tj. že „jedinou konkrétní definici termínů jsou vlastně jeho dějiny“, jinými slovy, že každý termín je významově zatížen svou historií.

Česká hudební terminologie se svými typickými jevy je sledována v rozmezí 14. až 19. století, nastíněny jsou i zásadnější změny ve 20. století.

Již v předmluvě autoři prozrazují etymologické kořeny a vlivy termínů v jednotlivých vývojových etapách – v evropské hudební terminologii má v počátcích dominantní postavení zcela logicky latina, od 16. století se konkurenčními jazyky stávají italština a francouzština, ve 20. století vlivem internacionalizace pro oblast jazzu, rocku a nonartifciální hudby angličtina.

Autoři svou práci počínají odkazem praslovanského dědictví, kdy byly hudební pojmy často vytvářeny zvukomalebnou transformací, respektive měly onomatopoický základ, který byl dalším hláskovým vývojem mnohdy zastřen. Nastíňují zde situaci kolem 10. století, kdy se čeština začala postupně vydělovat z praslovanského kontinua. Po tomto úvodním nástinu autoři mapují raný staročeský stav od 13. století, doby prvních českých literárních i neliterárních písemných památek, kde byla kulturním jazykem latina a úsilím vznikající spisovné češtiny bylo vyrovnat se s tímto jazykem výrazově. Doložené texty zde autoři čerpají především z Gebauerova Slovníku staročeského a z jeho pokračování Staročeského slovníku, například z Jungmannova slovníku – jde zejména o lexikony žaltářů (Wittenberského, Klementinského, Kapitulního).

Názvy dalších oddílů jsou uváděny podle významných osobností nebo vývojových stadií jednotlivých období chronologicky řazených (Klaret, Patnácté století, Humanistická epocha, Komenský a Michna, Kašpar Vusín, Podíl Jakuba Jana Ryby na vytváření novočeské terminologie a cesta Josefa Antonína Seydla, Jan Nepomuk Škroup, Dvacáté století).

Od kapitoly věnované českému lexikografu mistru Bartoloměji z Chlumce, alias Klaretu, uplatňují autoři při výčtech abecedně řazených termínů dělení na konkrétní a abstraktní, popřípadě na onomatopoeia, neboť uvedené kategorie vykazují jistá vývojová specifika. Velmi zajímavé se mimo jiné jeví srovnání terminologie současníků Komenského a Michny. V kapitole pojednávající o situaci 20. století se autoři zcela logicky zaměřují především na terminologické inovace Leoše Janáčka, jehož osobitě hudební pojmosloví by mohlo vydat na samostatnou práci, dále na Aloise Hábu, ale též Ctirada Kohoutka, Eduarda Herzoga aj.

Na mnoha místech jsou v textu citovány typické či kontextové příklady, které vhodným způsobem ilustrují situace, o nichž se autoři zmiňují.

Samozřejmostí je v závěru práce připojený terminologický rejstřík, jenž obsahuje přibližně 2250 slov a slovních spojení.

Odkazy na prameny a použitou literaturu jsou uváděny jednak na konci každého oddílu, jednak v závěrečném seznamu literatury.

Dějiny české hudební terminologie jsou obsažným, fundovaným dílem, které náleží k významnějším mezioborovým počínům, neboť integrovaným způsobem využívají speciálních poznatků hudební a jazykovědné historiografie, lexikologie a muzikologie.

M. SEDLÁČEK.

* Brno, MU 2004 (Spisy Filozofické fakulty č. 356), 122 s.

Pospíšil, I. – Moser M.: Comparative Cultural Studies In Central Europe*

Komparatistické studie získávají v současném globalizovaném světě stále důležitější roli. Téma vývoje multikulturalismu, viděné pohledem lingvistů, se pak logicky stává jedním z opěrných pilířů výzkumu daného fenoménu. V tomto kontextu tvoří také nový sborník *Comparative Cultural Studies in Central Europe*, vydaný jako další z vý-

stupů společné práce výzkumného týmu, vzniklého díky spolupráci Brna a Vidně a zaštitění profesorů Ivo Pospíšila a Michaela Mosera, vystupujících v tomto případě též v roli editorů, jeden z cenných příspěvků na zvolené téma. Čtenářům se tak do rukou dostává výbor devíti studií poukazujících na středoevropské spojitosti a diferenciacie provádějící vývoj multikulturality v daném regionu. Sborník otevírá příspěvek Stefana Michaela Newerkla nazvaný *Rozmanitosť jazyků a kultur v Rakousku-Uhersku a jejich konvergenční tendence*, v němž autor na základě konkrétních případů popisuje vývoj pozvolného splyvání jazyků od nerovnovážného vztahu, stojícího u zrodu postupného přejímání slov mezi češtinou, slovenštinou, němčinou a maďarštinou, směrem k nové prospěšné syntéze přejímání jazykových jevů v duchu budoucího rozvoje regionu Evropské unie a její následné provázanosti s globalizovaným, anglicky mluvícím, světem. Následující studie Jiřího Gazdy nazvaná *Tendencija v internacionalizaciji i v zapadnoslavjanskih jazykach v rabotach srednejevropejskich lingvistov* soustřeďuje zcela v duchu svého východiska pozornost autora k západoslovanským jazykům a k problematice internacionalizace slovní zásoby jako prostředku dalšího zesilování principů vzájemné provázanosti, viděné tentokrát také v rovině fonetické, morfologické a ortoepické, které však v konečném důsledku znamenají především východisko pro rezonanci těchto procesů ve vyšších rovinách jazyka. Aspekty proměny vědeckého zkoumání současné lingvistiky analyzuje Galina Mironová *Principy naučnogo issledovanija sovremennoj lingvistiki i jevričeskaja cennost muldisciplinarnogo podchoda*. Reinterpretace vědy a představ o ní i o předmětu jejího zkoumání vede autorku k pokusu nově nahlédnout výzkumné metody, v nichž by se nadále měl odrážet zejména holistický přístup k předmětu zkoumání, jehož epicentrem by tělesoporu měl zůstat člověk a jeho vztah k Vesmíru, Společnosti i k sobě samému. Teritoriálně jiný areál se pak zračí ve studiích Michaela Mosera *Die sprachliche Erneuerung der galizischen Ukrainer zwischen 1772 und 1848/1849 im mitteleuropäischen Kontext* a Hermanna Biedera

Die ukrainische Grammatikographie des 19. Jahrhunderts im Kontext ost- und mitteleuropäischer sprachwissenschaftlicher Richtungen. Obrat ke konkrétním autorům jako svébytným solitérům středoevropského regionu představují závěrečné studie výboru. Po kratší studii *Zu Zenon Przesmycki-Miriam's Übersetzungen der Schilflieder von Nikolaje Lenau* Stefana Simoneka následuje zejména pro naši kulturu aktuální příspěvek Ivo Pospíšila publikovaný pod názvem *Odna srednejevropejskaja sudba (František Kautman kak literaturoved i belletrist)*. Obrací pozornost čtenářů k osobnosti literárního vědce a beletristy Františka Kautmana a jeho tvorbě. Ta se pro Pospíšila stává typickým příkladem provázanosti jednotlivých kulturních vlivů středoevropského regionu. Osobitost Kautmana pak ve své svéráznosti dodnes dokazuje nezpochybnitelný a zároveň umělecky velmi cenný kulturní odkaz, schopný zrodit nové významy a transcendence, odrážející vlastní podstatu Střední Evropy, její magickou atmosféru, následnictví, neukončenost, spojenou s onou připraveností regionu k budoucnosti. Zrcadlení těchto znaků v Kautmanově tvorbě přitom znovuožívá právě až na pozadí kulturních změn, které naši globalizaci provázají. Celý sborník pak uzavírá studie Josefa Dohnala *Cesta do nitra lidské duše v literatuře počátku 20. století*. Je věnována trojici autorů Andrejev – Musil – Kafka. Autor se pokouší aktualizovat problematiku multikulturality a jejich důsledků hledání vnějších souvislostí ve smyslu obratu směrem k lidské duši a na hledání odpovědí na otázku, jak člověk, jedinec „vypadá“ ve svém nitru. Účinnost tohoto obratu podle něj ještě zesiluje vzrůstající protiváha technických nástrojů jako reprezentantů informačního věku. Obrat do nitra znamená tedy sice subtilnější, zároveň však i mnohem účinnější nástroj k dalšímu pokroku a jeho manifestaci v umělecké tvorbě. To ostatně dokládá i analýza několika momentů z literárních děl zmiňovaných umělců, jejichž iracionální svět vytváří ve svých východiscích globální jednotu, nehledě na geografické místo působení konkrétních autorů. Jak sám autor příspěvku dodává: „*Ačkoli prvky tohoto nového modelu světa nastupují po-*

stupně, ačkoli si jich nevíšmájí všichni autoři ve stejnou dobu, přesto lze tvrdit, že se ve středoevropském prostoru objevují v přibližně shodnou dobu a v situaci, kdy senzitivní jedinci mezi spisovateli zachycují signály, jež ostatní začnou vnímat o něco později.“ Multikulturalita jako problém nového znění kulturních tradic se tak zrcadlí v neotřelých souvislostech, které zpětně přinášejí celému výboru jedinečnou syntézu potvrzující platnost zvolených východisek výzkumu i nabízených spojení.

P. KLEIN, S. KORYČANKOVÁ

* Brno, MU 2004, 203 s.

Dorovský, Ivan (ed.): Historik Josef Kolečka*

Osmdesáté narozeniny mezinárodně uznávaného historika profesora Josefa Kolečky daly podnět k uspořádání jednodenního vědeckého zasedání, které zhodnotilo Kolečkův přínos pro rozvoj historické vědy. Organizátorka akce Společnost přátel jižních Slovanů na zasedání, které se konalo 4. března 2004 v Brně, pozvala historiky z akademických ústavů a vysokých škol. Přednesené referáty se staly spolu s Kolečkovou bibliografií z let 1985 – 1998 a jeho studií o Michailu Alexandroviči Bakuninovi součástí sborníku *Historik Josef Kolečka*.

Prof. F. Hejl ve svém referátu přiblížil dobu po roce 1945, kdy spolu s J. Kolečkou studoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Byla to doba, kdy se obor historie musel vyrovnávat se ztrátami, které mu způsobil nacistický režim. Popraven byl prof. V. Groh, v Mauthausenu zemřel prof. J. Tvrdý. Upozornil na zvýšený zájem tehdejších studentů o slovanské dějiny, kterou posílila i smlouva o kulturní spolupráci uzavřená mezi Československem a slovanskými státy střední a jihovýchodní Evropy. Díky této smlouvě, obsahující ustanovení o poskytování studentských stipendií, byl Kolečkovi umožněn studijní pobyt v Polsku, kde studoval dějiny Slezska a jeho úlohu v československo-polských vztazích v 16. a 17. století. Slovanským dějinám se Koleč-

ka věnovat už nepřestal. Těžištěm jeho vědecké práce se stala národnostní problematika zemí střední a jihovýchodní Evropy v 19. století, zejména habsburské monarchie. Prof. Hejl si rovněž všímá Kolečkových organizačních schopností při působení v pobočce Historického ústavu Československé akademie věd, ve funkci proděkana i jako člena bilaterálních historických komisí. Kromě odborných znalostí oceňuje i Kolečkovu lidskost, kolegiálnost, které na místě jeho působení vytvářely prostředí tvůrčí spolupráce a vzájemné úcty.

Dr. L. Hladký a prof. I. Dorovský se zaměřili na problematiku jižních Slovanů, které se Kolečka věnoval v některých svých dílech. V nich se Kolečkovi mimo jiné podařilo zachytit genezi názorů představitelů evropské levice k balkánským Slovanům. Ve studii *Balkánská otázka 1908-1914. Mezinárodní socialistické hnutí o mladoturcké revoluci a o balkánských válkách* po důkladném rozboru diskusí představitelů socialistických stran a dalšího pramenného materiálu dokázal vytvořit komplexní pohled na uvedenou problematiku. Pomocí podrobné analýzy a intuice historika nám odkryl i skryté zájmy a aspirace evropských mocností angažujících se na Balkáně.

Prof. M. Danilák a dr. M. Šesták se zabývali Kolečkovými díly, která zachycovala revoluční roky 1848-1849 v Rakousku. Kolečka na tyto roky nahlížel z hlediska národnostní problematiky, hledal její ideové, politické a sociální kořeny. Průběh událostí sledoval ve dvou rovinách: v rovině celostátní, ve které líčil události s dopadem na existující národní hnutí, a v rovině programu jednotlivých národních hnutí s jejich vzájemnými vztahy.

Dr. V. Šťastný sledoval Kolečkův zájem o polskou historii, jehož počátky můžeme nalézt v jeho stipendijním pobytu na univerzitě v Krakově. Následovala série recenzí, článků, příspěvků a studií, všiml si polské problematiky i v rozsáhlejších monografiích. Ocenil Kolečkovo nazírání polského prostředí v širších souvislostech a postižení úlohy polského elementu v obecném vývoji.

Prof. J. Válka se soustředil na Kolečkovu monografii *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848-1849*. Upozornil na fakto-

grafické, pro Kolejku typické, uchopení tématu, které dává jeho pracím trvalou hodnotu. Uvedené dílo zařadil k vrcholům Kolejkovy tvorby a zároveň k tomu nejlepšímu, co bylo o „jaru národů“ u nás napsáno.

Ve studii *Michail Alexandrovič Bakunin* máme možnost přímo poznat Kolejkův styl práce, kdy na pozadí historických událostí sleduje formování Bakuninova myšlení a pokouší se osvětlit příčiny jeho jednání. Kolejka nás provádí jednotlivými etapami Bakuninova života. Nejprve nám představil obraz Bakunina intelektuála, který opustil důstojnickou školu, aby se stal učitelem matematiky. Zájem o německou filozofii ho přivedl až do Berlína, kde se od teoretické spekulativní filozofie obrátil k praxi politiky. Bakunina nadchla myšlenka svobody, věřil, že zavedení demokracie způsobí obrat světového řádu. Cestu pro jeho uskutečnění spatřoval v revoluci, povstání proti utlačovatelům svobody. Bouřlivé revoluční roky 1848-1849 přivítal Bakunin s nadšením. Zasadil se o rozšíření revoluce až do samotného Ruska, které se mělo stát federativní demokratickou republikou. Po svém útěku ze sibiřského vyhnanství se dále angažoval v boji za svobodu a nezávislost všech Slovanů a vytvoření všeslovanské federace. Neúspěch polského povstání Bakunina dovedl až k vyhraněné anarchistické ideologii, jejímž cílem bylo zničení stávajících náboženských, politických, hospodářských a sociálních institucí a nastolení svobodného celosvětového společenství. Snahy o vytvoření vlastní organizace, která by fungovala jako součást I. internacionály, vedly nakonec až ke vzniku anarchistické Internacionály. Do jejího čela se však Bakunin už nepostavil a oficiálně ohlásil odchod z politiky. Kolejka v jeho prohlášení spatřuje taktický manévr, který měl zakrýt jeho konspirativní činnost pro připravované povstání v Itálii. Pokus o povstání ovšem skončil fiaskem a Bakuninova spolupráce s italskými revolucionáři byla ukončena. Po dvou letech Bakunin umírá. Kolejka nezakrývá, že se na „titána revoluce“ můžeme dívat i z jiného úhlu pohledu, totiž jako na člověka, který je stále lačný, plný chuti k jídlu a pití, jako na člověka, který neplní své sliby, utráčí a nesplácí dluhy. Kolejka nezapomíná ani

na pozornost, kterou Bakunin věnoval Čechům jako jednomu z nejvíce velkolepých slovanských národů, v nichž proudí husitská krev.

Sborník je důstojným posouzením dosavadní vědecké činnosti prof. Kolejky. Zájemcům o jeho práce je zároveň jakýmsi průvodcem po historické problematice, kterou se zabývá ve svém rozsáhlém díle.

R. ŠTERBA

* Brno, MU 2004, 110 s.

Aleš Sekot: Sociologie v kostce*

Ačkoli kniha Aleše Sekota evokuje středškolské učebnice se stejným názvem, obsahuje mnohem více než jen informace o nejobecnějších sociologických pojmech. Kromě toho je totiž „nabita“ aktuálními problémy, které dále rozvíjí.

Kniha má 6 kapitol nazvaných Společnost a kultura, Masová komunikace: informace a média, Společenská subkultura, Sociální nerovnosti, Multikulturní a občanská společnost, Tradiční společenské instituce.

Nechceme se zabývat přesným popisem jednotlivých kapitol, protože jde z velké části o vymezení a osvětlení základních sociologických kategorií v kontextu aktuálních společenských problémů, zvýšenou pozornost si zaslouží spíše ilustrace základních sociologických témat na pozadí současného vývoje společnosti.

V první kapitole zabývající se kulturou je např. řeč o socializačních procesech – zde s ohledem na specializaci autora aplikováno na scénu sportu. Autor si klade otázky, co přivádí děti a mládež k zájmu o sport, zejména organizovaný výkonnostní sport, co taková účast dětem přináší. Zabývá se i rolí příslušnosti k pohlaví ve vztahu ke sportu. Profesionální sport podle něho mnohem více posiluje vítězství než radost z pohybu (jak je tomu u sportu nevykonnostního). Sekot vymezuje tři faktory socializace sportem, a to možnostmi a mezemi aktivní účasti, podporou okolí a přijetím úlohy potencionálního účastníka organizovaných forem sportu. Sport má

podle něho pozitivní socializační dopady především v pěstování soutěživé akceschopnosti, rozvíjení tělesných dovedností a utužování přátelských kontaktů.

Druhá kapitola vymezuje pojem masová komunikace. Zde se autor obírá jednotlivými mediálními institucemi a jejich vlivem na společnost. Zdůrazňuje, že média jsou taková, jaká je daná společnost, a jsou tedy obecně vzato reflexí dějin společnosti, hrají tudíž nezastupitelnou úlohu kulturní a vzdor jejich silicím globalizačním dopadům neztrácejí charakteristické znaky národních institucí.

Třetí kapitola vymezuje pojem společenská struktura. Definuje sociální interakci, organizaci, instituci, byrokracii, sociální stratifikaci a mobilitu. Samostatná podkapitola je věnována dynamice moderní společnosti. Zajímavý je například vliv komputeri-zace na rozsah byrokratických struktur. Počítá tu otvírá netušené horizonty výběru pracovní doby a přesunu práce do domácnosti. Stejně tak by mohlo být v budoucnosti možné nahradit úředníka informaticí technikou.

Čtvrtá kapitola obsahuje širokou plejádu vysoce aktuálních důležitých informací mapujících oblast sociálních nerovností: Počínaje ekonomickými aspekty přes etnické a rasové problémy, stratifikační nerovnosti věku a pohlaví až po sociálně psychologické problémy nezaměstnanosti a bezdomovství.

S tématem sociální stratifikace, mobility a sociálních nerovností souvisí i otázka korupce, která v našem stále nevyzrálém politickém prostředí kvete více, než bychom od vysoce kulturně vyspělé společnosti očekávali. Autor tak správně připomíná, že pokud má naše transformovaná společnost fungovat, je třeba především spolehlivý právní systém. Ten však u nás ještě zřejmě chybí. Stranou pozornosti není ani navazující téma propasti mezi bohatstvím a chudobou současného světa. Ilustruje téma i poznámkou, že lidstvo věnuje ročně v průměru více než dvě stě dolarů na osobu na vojenské účely. Není však zároveň ochotno dát dohromady pět dolarů na lékařskou péči na jedno ze čtrnácti milionů umírajících dětí. Bohaté státy jsou mnohdy lhostejné i ke svým vlastním handicapovaným, nekvalifikovaným či star-

ším občanům. Ti jsou často terčem diskriminace. Sociálně silně dimenzovaný text si všímá i nových témat, jako je fenomén nezaměstnanosti a bezdomovství. Konkrétně v našich podmínkách je otevřená nezaměstnanost jenom teprve transformující se společenosti. Trpce se připomíná i jev, který se u nás poslední dobou často objevuje: Globálně operující nadnárodní společnost „sbalí stan“ a převede výrobu na levnější místa, zanechávaje „lokálům“ ekologické škody a nový zástup nezaměstnaných. Přibližně ve stejné době jako otevřená nezaměstnanost vzniká u nás i běžně akceptovaný problém bezdomovství. Největší skupinu zde tvoří muži 35 – 55 let, z nichž je velké procento imigrantů, uprchlíků, ale i lidí navracených z výkonu trestu. Sekot v této souvislosti i na základě praktických zkušeností zmiňuje některé charitativní organizace, které se o tyto lidi starají.

Multikulturní občanská společnost je námětem další kapitoly. Autor mluví obecně o multikulturalismu. Zajímavé je tu pojednání o Romech v českém kontextu. Připomíná historické souvislosti a přechází k současným problémům. Nelze zde jen souhlasit s jeho názory, že česká společnost trpí předsudky vůči Romům. Zdá se mi, že je Sekotův pohled na Romy příliš nekritický. Vytyká české společnosti nedostatek efektivního úsilí pozvednou Romy po stránce kulturní, ekonomické a politické. Podceňuje přitom však snahy různých institucí, které si berou za úkol tuto situaci zlepšit a často narážejí na neochotu spolupráce právě ze strany romských spoluobčanů. Pokud Sekot mluví o tom, že dle výzkumu mají Češi lepší vztah k jiným národům (jako jsou například Vietnamci, Arabové či černoši), chybí tu vysvětlení. Za přínos lze naopak považovat, že se Sekotův text zabývá i v českém kulturně politickém prostředí stále spíše nejasnou kategorií občanská společnost.

Poslední kapitola pojednává o tradičních společenských institucích, jako jsou rodina a náboženství, tedy zejména u poslední jmenované kategorie snad jedna z nejstarších problémových oblastí sociologického zájmu.

Aleš Sekot uzavírá svůj tematicky bohatě strukturovaný text problematikou globali-

zace. Jeho hodnotový postoj pak lze snad nejlépe odvodit z prezentace známé Baumanovy poznámky o tom, že kdyby si 385 nejbohatších lidí světa rozhodlo ponechat „jen“ 5 milionů dolarů a zbytek by rozdalo, zdvojnásobilo by příjem poloviny stále ještě v řadě ohledů silně kulturně, ekonomicky a politicky strádajícího lidstva.

Sociologie v kostce tedy nepřináší pouze odpovídající sumu sociologických znalostí, ale její význam tkví zejména v tom, že umožňuje aktuální pohled na soudobou společnost. Cíl autora informovat o aktuálních sociologických tématech a přispět tak k širšímu společenskému rozhledu čtenářů se mu nesporně daří. Pokud má tato publikace sloužit primárně jako základní učebnice sociologie, může studentům bez orientace v základních pojmech sociologie připadat poněkud nepřehledná. Tuto výtku však oslabuje fakt, že autor v příloze připravil obsáhlý glosář základních sociologických pojmů. Nejen tím obohatil svůj text při porovnání s prvním vydáním své práce vydané v roce 2002.

I. MACHÁT

* Aleš Sekot: Sociologie v kostce. (2. vyd.) Paido, Brno 2004, 206 s.

St. Kozubek a M. Kozubek (eds.): Biophysics of the Genome*

Laboratoř molekulární cytologie a cytometrie Biofyzikálního ústavu AVČR v Brně a Laboratoř optické mikroskopie Fakulty informatiky MU v Brně uspořádaly 12. až 13. 10. 2004 v pořadí už třetí pracovní seminář („workshop“) na téma Biofyzika genomu. Celkem 13 přednesených sdělení (in extenso) v angličtině spolu s veškerou (barevnou) obrazovou dokumentací do sborníku seskupili autoři reprezentující obě pořadatelské laboratoře (otec a syn Kozubkovi); sborník vypravila a vytiskla Fakulta informatiky a MU jej vydala.

Cílem „workshopu“ bylo vytvořit reprezentativní přehled současného stavu výzkumu genoforů a genů lidských, zejména nádorových buněk v obou spolupracujících la-

boratořích s důrazem na fyzikální zobrazovací metody, jichž dnes tento výzkum využívá, tj. na sofistikované postupy světelné (tzv. optické) mikroskopie (automatické mikroskopie fluorescenční, spektrální, konfokální a vysokorezoluční cytometrie a časosběrné analýzy obrazové dynamiky podbuněčných struktur), významně doplňované technologií čipů DNA.

Uveřejněných 13 sdělení je dílem 26 autorů tuzemských (především obou editorů sborníku a jejich výzkumných skupin, včetně spolupracovníků ze 4 dalších českých pracovišť) a 3 spolupracovníků zahraničních. O všech pracích lze předpokládat, že budou (pokud již nebyly) uveřejněny jako samostatná sdělení ve významných odborných časopisech v zahraničí, s vysokým impact factorem. Smyslem sborníku tedy zřejmě bylo vytvořit výchozí verzi sdělení pro další „pilování“, zainteresovat postgraduální studenty (bez jejichž pilné, spolehlivé a zanícené experimentální práce se dnes publikace této obsahové, metodické a rozsahové úrovně rodit nemohou) a postavit jim před oči vzor. Hlavně pak bylo smyslem vytvořit aktuální přehled statu quo pro vlastní potřebu i pro potřebu asi deseti špičkových pracovišť téhož směru usilování, která jsou v Evropě a s nimiž by bylo možno navazovat i rozvíjet výzkumnou spolupráci a dělit se o úkoly.

Typografická úroveň sborníku je vzorná a plně odpovídá úrovni renomovaných odborných časopisů daného oboru, např. americké Science a britské Nature, a to včetně takové nečnosti, jako je reprodukční zmenšování fotografií pod únosnou mez.

J. ŠMARDÁ

* Masarykova univerzita. Brno 2004. 82 s.

Scripta Facultatis scientiarum naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis*

Tento anglický svazek spisů nese nadpis Studies in Hydrobiology a tvoří jej 5 prací dedikovaných doc. RNDr Věře Opravilové k uctění jejich sedmdesátin.

V úvodní biografické studii prof. František Kubiček, CSc., podrobně líčí její staletý 20letý boj o profesionální přežití v politicky zrůdném prostředí Zoologického ústavu Přírodovědecké fakulty do „sametové“ revoluce 1989, kdy nesměla mj. funkčně ani ekonomicky růst, udržovat mezinárodní kontakty, ba ani v zahraničí publikovat. Je to velmi dobře patrné i z její následující bibliografie, sestavené rovněž prof. Kubičkem.

Doc. Opravilová sama se autorsky podílí na první ze tří původních výzkumných statí sborníku. Je to velmi důkladná studie (rozsahově přesahující polovinu sborníku) Z. Žákové a spoluautorek o sladkovodních houbách a na ně vázaných organismech mikrobiálních i živočišných ve vodních nádržích na řece Jihlavě, asociovaných s funkcí atomové elektrárny v Dalešicích, tj. v nádržích Dalešice a Mohelno. Studie je floristická (systematická) i ekologická, velmi podrobně dokumentovaná grafy a tabulkami.

V další výzkumné práci (brněnsko-olomoucké) potvrzují autoři Tajmrová a Uvíra hypotézu, že společenstva jepic na mechových a šterkových podložích se složením druhů vzájemně liší, a to kvantitativně i kvalitativně, a poukazují na ekologické příčiny. A konečně Omesová a Helešic popisují a hodnotí novou metodu odebírání vzorků bezobratlých živočichů ze sedimentů tekoucích vod, využívající rychlého zmrazení tekutým dusíkem.

Sborník dokumentuje, jak žije brněnská hydrobiologie a jak významně se na jejím životě doc. Opravilová stále podílí.

J. ŠMARD A

* Biology 29 (2004), 68 s.

R. Chytilík, J. Šedo (eds.): Volební systémy*

Anotovanou publikaci vydal Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, a to v rámci své ediční řady *Studie*. Z dřívějších prací publikovaných v této řadě stojí za připomenutí např. studie

S. Balíka (ed.): *Komunální volby v České republice v roce 2002* nebo studie P. Fialy a M., Pitrové (eds.): *Rozšiřování ES/EU*.

Sedmičlenný autorský kolektiv pod vedením členů katedry politologie FSS MU Romana Chytilka a Jakuba Šeda si vytyčil relativně snadný úkol a to analýzu problematiky volebních systémů. Práce se člení do sedmi základních kapitol, které se dále dělí na subkapitoly, což napomáhá k rychlejší orientaci v textu.

Nejprve se publikace zabývá obecnými otázkami spojenými s touto vysoce aktuální tematikou, pak přistupuje k rozboru jednotlivých typů (přesněji napsáno subtypů) volebních systémů, tedy systémů většinových, semiproporčních, poměrných a smíšených. V poslední kapitole představované studie se Marián Belko podrobně věnoval vývoji volebních systémů v českých zemích. Práce z dílny mladých, převážně však již nikoliv vědecky nezkušených autorů je doplněna relevantní přílohou: volební systémy do dolních komor parlamentů. Zde je formou důkladně zpracovaných tabulek podán výstižný přehled zmíněné problematiky. Věcný rejstřík publikace neobsahuje.

Anotované dílo se vyznačuje vysokým stupněm preciznosti, s níž jsou zpracovány jednotlivé kapitoly, o důkladnosti autorského kolektivu svědčí i značně rozsáhlý soupis použité literatury. Vzhledem k tématu asi nikoho nepřekvapí skutečnost, že velká část pramenů je zahraničních. Autoři pro dosažení maximální vědecké a informační kvality svého díla čerpali (a následně rozvíjeli) informace přirozeně nejen z děl politologických, ale – a v dnešní době tomu snad ani jinak nejde – i z příbuzných oborů, jež politologii více či méně obohacují či determinují. Recenzent, mající svůj akademický domcil na Právnické fakultě MU, samozřejmě přivítal, že informačními a inspiračními zdroji pro politologický tým soustředěný kolem R. Chytilka a J. Šeda byla i vědecká a díla z pera právníků (např. P. Matese a K. Schelého).

I méně pozorného čtenáře zaujme fakt, že autoři svůj politologický drobnohled zaměřili nejen na tradiční volební systémy, ale že nezapomněli ani na hlasovací systémy pro středoevropského čtenáře do jisté míry

exotičtější, např. na systémy z Fidži, Mali, Bolívie či Nového Zélandu.

Kniha je psána srozumitelným jazykem, takže ji můžeme doporučit nejen úzké odborné veřejnosti, ale i širšímu čtenářskému okruhu (např. novinářům nebo podnikatelům s mezinárodním přesahem), kteří mají opravdový zájem o fundované informace z této oblasti. V neposlední řadě navrhuje

anotovanou práci ke studiu jak studentům politologie z FSS, tak i studentům zdejší právnické fakulty k rozšíření a prohloubení znalostí získaných v kurzech základů politologie a ve státovědě.

P. KOLMAN

* Masarykova univerzita v Brně, 1. vydání, 2004, 237 s.

Obsah 38. ročníku

2005

HORSKÝ JAN: Pocta Albertu Einsteinovi 1/3-7

JŮVA VLADIMÍR: Dětské muzeum – nový prvek v kultuře pro děti 3/15-18

KOŽMÍN ZDENĚK: Struktury a obtisky 1/8-14

OSOLSOBĚ PETR: Filozofická estetika a teleologie 3/3-10

SEKOT ALEŠ: Sokol versus olympismus 3/11-14

SEKOT ALEŠ: Sportovní mobilita versus globalizace 4/3-14

SPOUSTA VLADIMÍR: Integrace umění jako prostředek komplexní umělecké výchovy 2/3-8

VEČERKA RADOSLAV: K prazdrojům slov neboli O etymologii 2/9-14

Významné osobnosti naší univerzity

Nedožitá devadesátiný Taťány Cablíkové (S. ŽAŽA) 4/59-60

Nedožitá osmdesátiný prof. J. Cetla (J. SEDLÁK) 4/60-61

Nedožitá devadesátiný prof. Sáši Duškové (Z. SVITÁK) 2/24-25

K nedožitým sedmdesátinám romanisty Arnolda Haly (E. LUKAVSKÁ) 1/24-25

Velká osobnost Lékařské fakulty MU (k stému výročí narození prof. Ferdinanda Herčíka) (J. ŠMARDA) 2/21-24

Vzpomínka na doc. RNDr. Bohuslava Klímu, DrSc. (B.F.K.) 1/21-24

Samuel Kostomlatský (J. HLADKÝ) 1/21

Ke 100. výročí narození germanisty Karla Krejčího (J. MUNZAR) 1/20

Překladatel Aristotela dr. Antonín Kříž (A. BARTONĚK, J. KRÍŽ) 3/23-24

Vzpomínka na profesora Arnošta Lamprechta (J. VOJTOVÁ) 2/25-26

Vzpomínka na PhDr. Čestmíra Liškaře, CSc. (M. ŘEHOŘKOVÁ) 2/26

Sto deset let od narození prof. Jaroslava Ludvíkovského (J. NECHUTOVÁ) 2/21

Vzpomínka na RNDr. Emila Mastného (J. HÁJEK) 4/57-58

K nedožitým osmdesátinám prof. Lili Monatové (M. RABUŠICOVÁ) 3/25-26

Neměl by být zapomenut (V. VAŘEJKOVÁ) 4/58-59
Prof. JUDr. František Poláček (E. ŽATECKÁ) 3/24-25
Nedožitě osmdesátiny Oldřicha Sirovátky (J. POSPIŠILOVÁ) 4/54-55
70. výročí úmrtí prof. Stanislava Součka (H. BOČKOVÁ) 4/55
50 let od smrti profesora Františka Karla Studničky (S. ČECH) 4/55-57
Doc. dr. Vlasta Vlašínová, CSc., a její nedožitě osmdesátiny (I. POSPIŠIL) 2/27
Utajená kniha Igora Zhoře (J. RAMBOUSEK) 2/28-29

Z historie a současnosti univerzity

Laboratoř slovesné tvorby na Fakultě informatiky Masarykovy univerzity v Brně (JOSEF PROKEŠ) 2/33-35
Obnovení činnosti Masarykovy univerzity v roce 1945 (JIRÍ PULEC) 3/27-35
Politologie a politika (Inaugurační přednáška 22. 10. 2004) (PETR FIALA) 1/29-35
Výuka tvorby textu na vysoké škole (ZBYNĚK FIŠER) 4/15-28

Slovo ekonomu

SMUTNÝ PETR: Manažerské kompetence v dnešní hospodářské praxi 2/58-63
SVOBODA FRANTIŠEK: Oeconomia ante portas: O památkové péči trochu jinak 3/36-43
ŠKARABELOVÁ SIMONA: Satelitní účet neziskových institucí v ČR 1/44-51

Kultura a umění

Kinetika světla (skupina Zero) (J. SEDLÁŘ) 3/51-58
Kubofuturismus (J. SEDLÁŘ) 2/46-54
Lettrismus (J. SEDLÁŘ) 1/52-57

Jak to vidím já

SOUDEK DUŠAN: Co s Habsburky? 3/65

Jak je to jinde ve světě

SOUDEK DUŠAN: Drobečky z amerického kontinentu 1/65-66

Ze současné medicíny

HOFÍREK IVO: Žilní onemocnění 4/38-43
VANĚK JIŘÍ: Transformace stomatologie 1/39-43
ZEMAN KAREL: Významné objevy 20. století v kardiologii 2/36-45

Náš rozhovor

Rozhovor s jubilantem 4/47-49
Dnešní umění může vše a nemusí nic (Rozhovor s malířem Miroslavem Štolfou) (J. RAMBOUSEK) 3/19-22
Hovoříme s prof. MUDr. Dušanem Soudkem, CSc., Dr.h.c. (J. ŠMARDKA) 2/17-20
Nový časopis Masarykovy univerzity (I. Holzbachová) 2/15-16
O novinách s novinářem a literárním historikem PhDr. Bohumilem Marčákem, CSc. (J. PAVELKA) 1/15-17
Rozhovor s PhDr. Miroslavem Gregorem k jeho osmdesátinám (J. SEDLÁK) 1/18-19
Rozhovor s doc. PhDr. Jaroslavem Sedlářem, CSc. k jeho sedmdesátinám 4/50-51

Potíže s češtinou

JELÍNEK MILAN: Nevyhýbejme se předložce skrz 1/58-60

JELÍNEK MILAN: Kontraproduktivní kontroverze a k tomu kontraadmirál 2/55-57

JELÍNEK MILAN: Oslovit a vnímat 3/66-67

JELÍNEK MILAN: Je sloveso *zmnít* co „nestvůra“? 4/44-46

Co nového v přírodních vědách

FUCHS EDUARD: Tajemství přirozených čísel, aneb Proč hledáme velká prvočísla 3/44-50

ŠMARDA JAN: Transgenní rostliny (GMO): ano či ne? 1/61-64

JANA ŠMARDOVÁ, JAN ŠMARDA JR.: Jak vznikají nádory? 4/29-37

Redakci Universitas došlo

1/19, 28

2/29

3/35

4/49, 61

In memoriám

K nedožítým osmdesátinám prof. MUDr. et MVDr. h.c. Leopolda Pospíšila, DrSc. (M. VOTAVA) 1/26-27

Za profesorem MUDr. Milanem Dokládalem, CSc. (L. PÁČ) 1/27-28

Za Radislavem Hoškem (P. HORÁK) 2/31-32

Prof. RNDr. Stanislav Obr, DrSc. (1913 – 2005) (F. KUBÍČEK, V. OPRAVILOVÁ) 4/52-53

Za profesorem Leonidem Ochrymčukem (J. SEDLÁŘ) 4/53

Zemřel literární vědec Karel Palas (H. BOČKOVÁ) 2/30

Z jiného soudku

MIROSLAV VOTAVA: Hrst haiku 2/64-65

Panorama knih

Aleš Sekot: Sociologie v kostce (I. MACHÁT) 4/67-68

Bořivoj Srba: Múzy v exilu (D. KROČA) 2/70-71

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik, Band XVII (V. JANÍKOVÁ) 2/66-67

Brzobohatý, R., Cicha, I., Kováč, M., Rýgl, F. (eds.): The Karpatian. A Lower Miocene Stage of the Central Paratethys (J. KOLEJKA) 3/70-71

Čeští spisovatelé šedesátých let o dětech a dětství (J. RAMBOUSEK) 1/72

Dějiny české hudební terminologie autorů Miloše Štědroně a Dušana Šlosara (M. SEDLÁČEK) 4/63-64

Dorovský, Ivan: Historik Josef Kolečka (R. ŠTĚRBA) 4/66-67

Focus on Canada – European Perspectives (L. MILIČKOVÁ) 1/73-74

Honec, V.: Od „malé Evropy“ k „velké Evropě“. Dějiny rozšiřování Evropských společenství/Evropské unie (H. LYLOVÁ) 2/68

Horák, P., Krob, J., Rivenc, F. (eds.): Filosofie po postmoderně (P. JEMELKA) 2/71-72

Jiří Matyášek a kol.: Slovinsko – cesta do přírody (J. KOLEJKA)

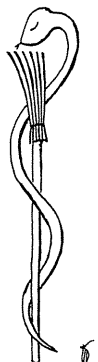
Jiří Sedlák: Z mého zápisníku (I. HOLZBACHOVÁ) 1/72-73

Josef Šmajš, Josef Krob: Evoluční ontologie (P. JEMELKA) 1/69-70

- Hana Librová: Vlažní a váhaví? (I. HOLZBACHOVÁ) 1/71
 Ludmila Urbanová: On Expressing Meaning in English Conversation, Semantic Indeterminacy (R. POVOLNÁ) 1/70-71
 Milada Franková: Britské spisovatelky na přelomu tisíciletí (L. PODROUŽKOVÁ) 3/68-69
 Musicologica Brunensia Rudolfo Pečmanovi (P. HALA) 3/72
 Pospíšil, I., Moser, M.: Komparative Culture Studies in Central Europe (P. KLEIN, L. KORYČANKOVÁ) 4/64-66
 Pedagogická praxe v pregraduální přípravě učitelů (K. KORCOVÁ) 4/62
 R. Chytil, J. Šedo (eds.): Volební systémy (P. KOLMAN) 4/70-71
 Rabušicová, M.: Gramotnost: Staré téma v novém pohledu (K. OBRODA) 2/72-73
 Renata Povolná: Spatial and Temporal Adverbials in English Authentic Face-to-Face Conversation (O. DONTCHEVA-NAVRÁTILOVÁ) 1/67-69
 Scripta Facultatis scientiarum naturalium Universitatis Masarykianae Brunensis (J. ŠMARDA) 4/69-70
 Skotáková, J., Štěrba, J., Gál, P.: Diagnostika kostních nádorů u dětí (D. ADÁMKOVÁ-KRÁKOROVÁ) 2/73-74
 St. Kozubek, M. Kozubek (eds.): Biophysics of the Genome (D. ŠMAJS) 2/68-69
 St. Kozubek a M. Kozubek (eds.): Biophysics of the Genome (J. ŠMARDA) 4/69
 Stanislav Kadečka: Zákon o místních poplatcích a předpisy související (P. KOLMAN) 4/62-63
 Stanislav Kutáček: Možnosti alternativ k individuální automobilové dopravě (M. HLADÍKOVÁ) 3/72-73
 Vaculík, J., Mihola, J. (ed.): Místo historie a úloha učitele dějepisu při formování multikulturní společnosti (M. SKUTIL) 2/69-70

Miroslav Votava: Vzpomínání nad starým indexem

- 1/ příloha 1-6
 2/ příloha 7-12
 3/ příloha 13-20
 4/ příloha 21-26

**Miroslav
 VOTAVA**

**VZPOMÍNÁNÍ
 NAD STARÝM
 INDEXEM**

U zkoušky z ORL se mi stalo, že jsem dostal otázku, o níž jsem ale vůbec nic nevěděl. Zkoušel nás docent Uchytíl, a když jsem se mu přiznal, že mi úplně vypadlo, co znamená termín *tinnitus*, posupně se zasmál a pravit, že je to známkou mé absence na přednáškách. Vysvětlil mi, že tento termín, značící různé šelesty v uších, nejčastěji pískání nebo zvonění, které vznikají bez akustického podnětu, totiž z celostátní učebnice ORL vypadl, a pokud jsem nechodil na přednášky (v čemž se nemýlil), nediví se, že jsem ho nikdy neslyšel. Přál si vědět, jestli neznám něco o příbuzných záležitostech, a já si vzpomněl aspoň na zvuky popisované, když se po bubínku promenuje hmyz zalezlý do ucha. Další otázka byla záněty středouší, kde jsem využil svých znalostí z mikrobiologie, a výsledek byl velmi dobře plus. Poslední dvojka v indexu. Ale zapotil jsem se tenkrát začátkem července pěkně.

Další předměty – oční, psychiatrie a organizace zdravotnictví – začínaly až od letního semestru, a tudíž si je nechám na příští ročník. Poslední je v indexu zapsána provozní praxe z interny. Bylo to nádherných šest neděl prožitých o prázdninách ve staré nemocnici v Jihlavě. Zážiteků z nich mám nepřeborně, takže bych jim raději věnoval nějaké samostatné vzpomínání. Chci tu jen poznamenat, že všechny tři prázdninové provozní praxe, které jsem během svého studia absolvoval, byly, pokud jde o odborný výcvik, velice cenné a užitečné, a pokud jde o naši výchovu coby budoucích lékařů, daly nám neskonale víc, než stáže na klinikách.

Pátý ročník

Dialektický a historický materialismus mi z těch neoblíbených a době poplatných předmětů připadal ještě tak nejzajímavější. Zakončen byl zkouškou. Asistent PhDr. Steiner se snažil, seč mohl, vpravit do nás základy filozofie a jeho semináře týkající se obecně filozofických témat nebyly vysloveně nezávinné. Dokonce mi po zkoušce přišlo líto barevně podtrhanou učebnici marxistické filozofie vyhodit a nedávno jsem ji na spodku knihovny objevil.

Tělovýchovné lékařství probíhalo pod taktovkou asistenta Dražila a studovalo se mi velice špatně. Vzpomínám, jak jsem se ho jednu parnou neděli v červnu dřel na střeše budovy na Joštově vedle zvířetníku. Jak jsem se tam dostal? Na mikrobiologii byla všechna placená místa demonstrátorů a pomocných vědeckých sil obsazena a tak jsem se díky přímluvě kolegy Rosti Veleckého dostal jako pomvěd do geomikrobiologické laboratoře Mikrobiologického ústavu Čs. akademie věd. Ta byla i se svým vedoucím dr. Dostálkem detašována v Brně na Ústavu hygieny ve IV. patře zmíněné budovy. A tak jsem tedy v pachu pokusných králíků a v prachu z holubího trusu šprtal jakési vzorce k výpočtu trénovanosti a vedle mě se opalovala

má budoucí první manželka, laborantka na hygieně. Tělovýchovné lékařství byl omyl, v pregraduálu nemá smysl vyučovat tak vysoce specializovaný obor.

Na Kraví hoře pokračovala i v pátém ročníku vojenská příprava. Nejdůležitější změnou bylo, že jsme vyfasovali jiné uniformy, z tmavozeleného tlustého sukna, velmi nepříjemného na dotyk, zvláště v parném létě. Těch se armáda už před léty zbavila, pro frekventanty vojenských kateder však byly uznány za docela vyhovující. Stejně jako v předchozím ročníku mě podplukovník Hora ohodnotil známkou dobře. Naštěstí se známka z vojny nebrala v úvahu pro nárok na stipendium.

V letním semestru mám znovu zapsanu patologickou anatomii. Šlo o semináře, byly perfektní a účastnili jsme se jich s nadšením. Připravoval je a vedl asistent, nyní již penzionovaný profesor Emil Černý, vysoce erudovaný odborník, Bohem nadaný pedagog a nesmírně pracovitý člověk. Kdo z nás by byl schopen prostudovat všechna skripta, která na naší fakultě postupně vycházela, a na řadu z nich napsat zasvěcenou recenzi? Stále si budu vážit toho, že mám v indexu jeho podpis.

Na III. interně nás docent Ninger učil tajům EKG. Vzpomínám, že na jeho semináře do knihovny této kliniky se chodilo přes balkon s dřevěnou podlahou. Zbytek klinických stáží a dalších asistentů vyjma dr. Homoly se mi z paměti beznadějně vytratil. V rámci interny se stážovala také hematologie, a to na bývalé transfúzní stanici na Tomešově ulici.

Stáže z infekčního lékařství se odehrávaly na klinice infekčních chorob v Bohunicích a byl z nich jen zápočet. Infekční choroby přednášel profesor Houbal, o němž jsme matně tušili, že se zabývá hlavně hepatitidami, a najisto věděli, že účinkuje jako lékař hokejistů brněnské Rudé hvězdy alias Komety.

Na stáži z chirurgie jsme se tento rok přestěhovali na II. chirurgickou kliniku, kterou vedl známý brněnský kardiochirurg profesor Navrátil. Tam jsem se znovu setkal s asistentem – či snad už docentem – Kořístkem, budoucím přednostou II. chirurgie, který nám předchozího roku vysvětloval anglický termín *hanging cast*. Jde o sádrový obvaz užívaný při zlomenině pažní kosti, který ale sahá jen něco přes loket a úlomky kosti pažní udržuje ve správném postavení pouze svou vahou jsa zavěšen na krku.

Na klinice po nás vyžadovali, abychom se zúčastňovali i nočních služeb, což bylo správné a zajímavé. Tak jsem tam jako přidružený nález uviděl na jedné slečně krásnou lupénku, hezčí, než nám kdy ukázali na kožním, na jiné zase svrab. Oceňoval jsem, že nás službu mající chirurg upozornil i na uvedené naprosto nechirurgické záležitosti. Bohužel se na tyto služby váže i jedna nepříjemná vzpomínka. Jednou večer jistý docent, nepamatuji si jméno, ale byl škaredý jak Miroslav Ransdorf, zjistil, že znám trochu anglicky. Protože sám anglicky neuměl, jak jsem se později dověděl, nelenil, posadil mě k psacímu stroji a nechal do půlnoci překládat ně-

jaký odborný článek. Od té doby vím, co to znamená cítit se vykořisťovaným.

Na stážích z gynekologie a porodnictví jsme rovněž museli absolvovat noční služby a takzvaně odvést jeden porod. V porodnici na Obilním trhu (tenkrát se tomu říkalo náměstí Sov. hrdinů – vyslovovali jsme sov, jako by tam tečka nebyla) k tomu měli zvláštní místnost, kde se službu mající medicí mohli natáhnout. Při mé službě mě k ničemu nezavolali, takže porod jsem si mohl odvést až o prázdninové praxi.

Zápočet z oftalmologie mi dal asistent Riebel, jedničku u rigoróza profesor Vanýsek, ale bůhví za co. Zkouška z očního musela být asi velice lehká, když si na její průběh vůbec nepamatuji. Mám silné podezření, že se za mne u pana profesora přimlouvala klinická vrchní Eliška Červinková, která mě znala, nikdy to však nepřiznala. Profesora Vanýska, jednu dobu děkana fakulty, si dále pamatuji z nějaké akce v Závodním klubu Antonína Trýba, kde nás v předsínce klubu bavil historkami o létání, byl totiž zapáleným amatérským letcem v medláneckém aeroklubu.

I zkouška z psychiatrie patřila k těm lehkým. U zápočtu je podepsán docent Bouchal, zkoušel profesor Hádlík. Mám pocit, že tenkrát ještě bohumická klinika nestála a zkoušelo se u Sv. Anny v budově, kde je nyní umístěna pouze neurologie. Psychiatrie mě natolik bavila, že kromě brněnských skript jsem si v Univerzitní knihovně vypůjčil ještě celostátní učebnici profesora Vondráčka. V paměti mi z ní utkvěla fotografie fantastické kresby, kterou nakreslil nějaký schizofrenik inspirovaný vzhledem propáleného lampionu. Rovněž spisek profesora Heverocha O podivínech a lidech nápadných jsem měl sestudován.

Další zkoušky v pátém ročníku se odehrávaly v letním semestru. U rigoróza z pediatrie jsem měl protekci zcela určitě, protože na klinice jsem se občas objevil na ambulanci jako pacient – ošetřovali mě např. asistenti Hlavoň a Žižlavský – a rovněž zkoušející mě znal, což ale nebylo vůbec nic příjemného. Tenkrát (šlo o rok 1964) se politická situace poněkud uvolnila, takže profesor Brunecký začal přednášet genetiku, dříve považovanou za buržoazní pavědu. A rozhodl se, že ji bude zkoušet i u rigoróza z pediatrie. Tehdejší celostátní učebnice dětského lékařství byla velice obsáhlá, a proto jsme zpočátku uvítali, že profesor Brunecký právě vydal repertorium z pediatrie včetně zmíněné genetiky ve formě skript malého formátu. Jenže když jsme je začali před zkouškou studovat, zjistili jsme, že z koncizního textu nelze ani slůvko vynechat. Od té doby mám hlubokou nedůvěru ke stručně psaným učebnicím a dávám přednost rozsáhlejším a záživnějším textům s přiměřenou porcí omáčky.

Profesor Brunecký mě poznal prostřednictvím paní Nejezchlebové, ambulantní sestry z jeho kliniky. Její manžel, známý v Brně pod přezdívkou Chlebíček, byl mimo jiné jazzový bubeník a později ředitel hotelu International. Nejezchlebovi měli televizi, což byla tenkrát vzácnost, a protože se znali s mými rodiči, chodil jsem k nim sledovat mistrovství

světa v hokeji a potkával jsem se u nich s profesorem Bruneckým, který rovněž využíval jejich pohostinství. Profesor býval aktivním sportovcem. Pamatuji si, jak později, ale ještě během mých studií, nastoupil za družstvo nemocnice ve volejbalu – hřiště tenkrát bylo v místech, kde stojí nízký domeček u bývalé prádelny.

U zkoušky jsem pravděpodobně profesora poněkud zklamal. Věděl, že fiškusuji na mikrobiologii, a tak mě překvapil přáním, abych ho poučil o bakteriální genetice. Rozpačitě jsem mu vysvětloval, že o tom téměř nic nevím, že bakteriální genetika mě nikdy nezaujala a že jen umím spočítat z jeho skript, s jakou pravděpodobností bude mít dítě zelené oči, když je má jeho matka modré a otec hnědé. Profesor mi tedy zadal otázku podobného typu a nakonec napsal výbornou, velkou radost jsem z ní ale neměl.

U zápočtu ze soudního lékařství je zapsán asistent Bodlák, sympatický mladý muž, možná v té době ještě student v posledním ročníku. Na soudním mě přitahovala jeho náplň – vědecky doložená fakta, o nichž bylo zbytečné diskutovat. Na druhé straně mi byl nesympatický způsob, jakým nás učili jednotlivé paragrafy trestního zákona: museli jsme si zapamatovat jejich čísla a k určitému číslu jsme si museli vybavit náplň příslušného paragrafu včetně sazby za jeho porušení.

Na přednášky jsem moc nechodil, protože jsem musel pracovat jak na Mikrobiologickém ústavu, tak ve zmíněné Geomikrobiologické laboratoři ČSAV. Tak se stalo, že jsem v červnu přišel ke zkoušce na ústav soudního lékařství na Tvrdého a vůbec jsem neznal profesora Janouška. Kolegové mě uklidňovali, že v tom není problém, protože profesor je údajně mohutný silný chlap, kterého lehce poznám. Vešel jsem do zkušební místnosti a zatrnulo ve mně. V místnosti seděli tlustí chlapi dva, každý v jiném rohu. Který je profesor? Geometr by neodměřil přesněji místo, ležící uprostřed nich, kam jsem se uklonil. Jeden na mě vybafl číslo paragrafu, usoudil jsem, že to asi bude asistent. Ano, byl to dr. Mráz, člověk postavy možná ještě mohutnější než profesor Janoušek.

Další předměty v pátém ročníku byly pouze zápočtové. Organizaci zdravotnictví přednášel profesor Žáček. Tehdy jsem spolu s většinou svých kolegů pokládal tento obor za zcela zbytečný. Jen díky tomu, že jsem trochu přičichl k laboratorní práci, byl jsem ochoten uznat jistou důležitost statistiky, kterou vyučovala asistentka Gerylovová a která působila potíže zejména některým našim kolegyním. Jméno asistenta, který mi udělil oba zápočty, nemohu vyloučit. Že by Novák?

Zato podpisy asistentů u zápočtů z hygieny jsou dostatečně čitelné: Vymětal a Kleinwächterová. Pan doktor Vymětal byl starší pán, odborník na hygienu prostředí, kterému jsem udělal radost svým zájmem o přípravu pitné vody a o čištění vod odpadních. Jedna stáž z hygieny byla věnována exkurzi do jakéhosi výchovného zařízení v Masarykově čtvrti, kde byla přítomna logopedka. Všimla si mého patlavého eř a protože er jsem vyslovoval správně, předvedla mi, jak z er navodit dokonalé eř. Trik spočí-

val v tom, že se při vyslovování er, např. opakováním slov „repa, repa, repa“, přiložil palec a ukazováček nad ústní koutky a tvář se lehce stlačila dolů. Jako zázrakem se repa změnila v řepu. Stačilo pak jediné odpoledne na rande se svou budoucí ženou a já si navykl říkat eř správně i bez onoho dotyku tváře.

Epidemiologie byla pouze v letním semestru a přednášela ji docentka Brázdová. Zápočet mi udělil kamarád Rosta Velecký, s nímž jsem začínal dálkově studovat a jenž se z laboranta stal asistentem. Tenkrát se jako dezinfekční prostředek začala objevovat kyselina peroctová, známá jako preparát Persteril. Vzpomínám, že jsem pro Rostu zkoumal na ústavě její toxicitu pro tkáňové kultury.

Zapsány mám ještě nepovinné přednášky z klinické mikrobiologie u docenta Jandáska. Ty se však nekonaly, protože jsem byl jediný, kdo měl o ně zájem. Prázdninovou provozní praxi (po 3 týdnech chirurgie a porodnictví) jsem absolvoval v Třebíči. Jak se jen jmenovala ta přísná paní primářka na chirurgii? A ten drobný primář na porodnici, který nás osobně učil vymývat kondomy, aby se daly používat opakovaně? Chmelíček? Opět bude lépe, když se vzpomínám na prázdninovou praxi budu věnovat při jiné příležitosti.

Šestý ročník

V šestém ročníku nás čekaly čtyři státní závěrečné zkoušky. Před každou byla bloková stáž, většinou pětítýdenní, u interny desetítýdenní, označovaná jako provozní praxe. Jako první na mě čekala v listopadu 1964 státnice z gynekologie a porodnictví. Marrně vzpomínám na nějakou příhodu ze stáží, na otázky nebo na členy komise, marrně luštím jejich podpisy. V šestém ročníku je už medik natolik ostřílený, že ho nějaká první státnice nerozhází.

Druhá státnice v únoru 1965 byla z hygieny a organizace zdravotnictví a zkoušela se při ní i epidemiologie. Provozní praxi jsme měli u brněnských obvodních lékařů. Já se dostal na Koliště k panu doktoru – a teď mi jeho jméno vypadlo – snad Schieblovi, velice hodnému člověku a zanícenému sběrateli nálepek od sirek. Tak se mi u něj líbilo, že jsem mu na závěr věnoval album se svou sbírkou nálepek, které jsem neměl čas se věnovat. Na závěr jsme vypracovávali písemnou práci, já ji pojal jako výčet téměř stovky formulářů, listin a potvrzení, které musí obvodní praktický lékař vyplňovat a zpracovávat.

V indexu jsou podepsáni profesori Žáček a Halačka. Profesora Halačku jsem dobře znal, jeho syn chodil do našeho ročníku a moje paní pracovala u něho na ústavě. Byl to malý boubelatý člověk, který vzdor své znatelné obezitě psával zasvěcené předmluvy o racionální výživě do knížek-kucha-

řek. Na jeho ústavě existovala myslím první mikrovlnná trouba v Brně. Ze všeho nejvíc mě ve foyer ústavu fascinovala kopie známého Jeneweinova obrazu představujícího alegorii moru. Kdovíkam zmizela.

V květnu jsem skládal státnici z vnitřního lékařství. Bylo to na III. interní klinice, kterou tehdy vedl profesor Ryšánek. Šla o něm řeč, že podrobně zkouší pouze anémie. Protože si ze stáží ani ze státnice nic nepamatují, usuzuji, že skutečně šlo o zkoušku kromobyčejně mírnou. Profesor Ryšánek v pozdějších letech držival oslavné řeči typu „Sovětský svaz – jako fénix se vznesl z ohně druhé světové války atd“.

V tu dobu se ale na fakultě odehrávaly věci pro nás důležitější než nějaká státnice z interny, totiž umístěnkové řízení. Místa v Brně a okolí si rozebrali straničtí a svazáčtí funkcionáři, na obyčejný lid zbývaly jižní a severní Čechy. I když jsem byl rozhodnut dělat mikrobiologii, vyšla na mě porodnice v Českých Budějovicích. Docent Jandásek sice napsal na všechny okresní hygienické stanice, že má absolventa, který by se rád věnoval mikrobiologii, z odpovědí ředitelů stanic ale vyplývalo, že pokud volné místo mikrobiologa mají, smějí na ně přijmout jen absolventa Lékařské fakulty hygienické v Praze.

Poslední státní zkouška na mě čekala v červnu. Konala se na II. chirurgii. V praktické části jsem měl poznat jakýsi muzeální přístroj trubicového tvaru se stupnicí v centimetrech. Odhadl jsem, že jde o nějaký starší typ rektoskopu, a nemýlil jsem se. Komu patří rozmáchlá parafa přes tři řádky v indexu, bůh suď, snad profesorovi Navrátilovi.

A před námi byly už jen promoce a vojenské soustředění v Bzenci. Vojnu si nechám na jindy, skončím vzpomínkou na promoci. Konala se v aule Právnické fakulty, jež tehdy neexistovala, budova patřila vojákům a Procházkův Prométheus byl ukryt pod rudým plátnem. V taláru navlečeném přes oblek bylo horko. Promoci byl přítomen sám děkan, profesor Holý, našim promotorem byl profesor Uhlíř z urologie. Poté co za zvuků fanfár akademičtí funkcionáři odkráčeli a usazená veřejnost se vrhla k čerstvě promovaným lékařům (tak zněl náš tehdejší oficiální titul, žádný MUDr.), co nevidím: podél zdi auly si v poklusu razí cestu davem několik mužů ve svátečním obleku. Vždyť to jsou černí a bílí zřízenci od Svaté Anny, kde jsem v I. ročníku pracoval, pánové Adámek, Šlouf a Rampula! Předbíhají příbuzné, manželku a známé, vrhají se ke mně, drtí mi pravici a drmolí gratulace.

Pánové, díky!